

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1909 год.

(ДРУГА ПОЛОВИНА)

WWW.UNILIB.RS

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

ГОДИНА XXX

(ДРУГА ПОЛОВИНА)

УРЕДИО

Зар. Р. Поповић

У БЕОГРАДУ

ШТАМПА И ИЗДАЊЕ ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ

1909

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

СА РА Д НИ Ц И

Алекса Станојевић, директор и професор лесковачке гимназије.
† Вож. Кнежевић.

Владимир Т. Спасојевић, професор прве београдске гимназије.

Димитрије Ј. Путниковић, учитељ основне школе у пензији.

Д-р Душан Рајичић, професор, вршилац дужности референта за основну наставу у Министарству Просвете.

Крста Јонић, учитељ београдске основне школе.

Љубомир М. Протић, управитељ Женске Учитељске Школе у Београду.

Миливоје Ј. Поповић, начелник Министарства Просвете и Црквених Послова.

Миливоје Ст. Станојевић, студент Универзитета.

Милош Ивковић, сусленац друге београдске гимназије.

Сара Станићева, учитељица београдске основне школе.

САДРЖИНА

Просветног гласника за другу половину 1909 године

І СЛУЖБЕНИ ДЕО

А. Укази Његовога Величанства Краља:

1. Одликовања: стр. 509, 673, 875.
2. Министарство Просвете и Црквених Послова:
Нов министар просвете, стр. 673.
3. Универзитет:
Постављења, стр. 674, 876.
4. Духовни Судови:
 - а) Постављења, стр. 677.
 - б) Уважење оставке, стр. 677.
5. Државна Штампарија:
 - б) Постављења, стр. 876.
 - б) Пензионисање, стр. 877.
6. Народно Позориште:
 - а) Постављења, стр. 510.
 - б) Разрешења, стр. 510.
7. Стручне Школе:
 - а) Постављења, стр. 676, 876.
 - б) Премештаји, стр. 676.
 - в) Пензионисања, стр. 677.
8. Средње Школе:
 - а) Постављења, стр. 674, 675, 676, 876.
 - б) Пензионисања, стр. 677.
 - в) Уважење оставака, стр. 677.
9. Отварање Средњих Школа:
Потпуне Женске Гимназије у Београду, стр. 678.

10. Отварање Приватних Средњих Школа:

- а) у Краљеву, стр. 509.
- б) у Крушевцу, стр. 510.
- в) у Пожаревцу, стр. 678.

11. Више Женске Школе:

- а) Постављена, стр. 676, 876.
- б) Премештаји, стр. 674.

Б. Претписи Министра просвете и црквених послова:

1. Универзитет:

Уважење оставке, стр. 877.

2. Стручне Школе:

- а) Постављена, стр. 679.
- б) Разрешења, стр. 680.

3. Средње Школе:

- а) Постављена, стр. 510, 678, 680, 877.
- б) Премештаји, стр. 877.
- в) Уважење оставака, стр. 510, 680.
- г) Разрешења, стр. 510.

4. Приватне Средње Школе:

Потврђен избор директора, стр. 510, 511, 680, 877.

5. Више Женске Школе:

- а) Постављена, стр. 511, 678, 681.
- б) Премештаји, стр. 682.

6. Народне Школе:

- а) Постављена надзорника, стр. 878, 879, 880.
- б) Разрешења, стр. 879.

7. Основне Школе:

- а) Постављена, стр. 512, 881—897. — Постављена на основу чл. 35 зак. о народ. школама, стр. 512—520.
- б) Премештаји, стр. 520, 881—889, 898—900.
- в) Пензионисања, стр. 521, 900.
- г) Уважење оставака, стр. 521, 901.
- д) Разрешења, стр. 521, 902.
- ђ) Отпуштања, стр. 521, 904.
- е) Упражњена места, стр. 903.

В. Променили службу:

Стр. 903.

Г. Умрли:

Стр. 521, 904.

Д. Расписи Министра просвете и црквених послова:

1. О наставницима који би намеравали да на страни попуне своју стручну спрему, и кад да се обрађају молбама за одсуствовање од наставничке дужности, стр. 522.

2. У смислу чл. II закона о изменама и допунама о уређењу учитељ. школа, одредба о ограничењу броја ученика који ће се примити у I разред учитељ. школе тиче се само оне учитељ. школе у којој је заједничко живљење ученика (интернат), стр. 522.

3. О одсуствовању наставника основних школа, замени и станарини за време одсуствовања, стр. 523.

4. Да се на сведочанства ученика учитељских школа који су били државни благодетанци ставља напомена о том, стр. 904.

5. Разредни испит да полагају ученици у оној школи у којој су учили или желе продужити учење, стр. 905.

6. Да се представке за ослобођење од војне вежбе упућују министру војном одмах, као хитне, стр. 906.

7. Наставници, пароси и старешине манастирске да о сваком ма и најмањем потресу (тресу), који се осети у њихову месту, одмах извештавају Геолошки Завод Универзитета, стр. 906.

8. О чувању старина и сличних споменика, стр. 907.

9. О премештању указних вероучитеља у свештеничком чину, стр. 909.

10. Надзорницима народних школа одређени кругови за вршење надзора, стр. 909.

Ђ. Одлуке Министра просвете и црквених послова:

О награди наставника основних школа на основу чл. 40 закона о народним школама, стр. 911—914.

О сталноме надзору у народним школама, стр. 878.

О отварању нових основних школа, стр. 910.

О затварању неких основних школа, стр. 524, 911.

Е. Одобрени уџбеници, одобрене књиге или часописи за школске књижнице, и књиге за поклањање ученицима о испитима:

„*Напредак*“, књижица за српску омладину, од Јована П. Јовановића, учитеља, стр. 524.

Ж. Извештаји поднесени Министру просвете и црквених послова:

О раду у Државној Архиви за 1906, 1907 и 1908 год., стр. 546—551.

Извештај Министрова изасланика Јована Н. Томића, библиотекара Народне Библиотеке, о Женској Гимназији и Вишој Женској Школи у Београду у 1908—1909 школ. години, стр. 552—584.

Преглед средњих школа за мушку и женску децу у краљевини Србији за школску 1908—1909 годину, стр. 683—874.

Извештај Надзорног Одбора Задужбине владике Краснојевића о стању те Задужбине у 1908—1909 школ. години, стр. 914, 968.

II РАДЊА ГЛАВНОГ ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

WWW.UNILIB.RS

А. Записници редовних састанака:

Записник 985 састанка (13 маја 1909 г.), стр. 525; — записник 986 састанка (27 маја 1909 г.), стр. 535; — записник 987 састанка (30 маја 1909 г.), стр. 536; — записник 988 састанка (1 јуна 1909 г.), стр. 537. — записник 989 састанка (3 јуна 1909 г.), стр. 539; — записник 990 састанка (12 јуна 1909 г.), стр. 917; — записник 991 састанка (16 јуна 1909 г.), стр. 930; — записник 992 састанка (2 септембра 1909 г.), стр. 946; — записник 993 састанка (12 септембра 1909 г.), стр. 950; — записник 994 састанка (16 септембра 1909 г.), стр. 995; — записник 995 састанка (22 септ. 1909 г.), стр. 959; — записник 996 састанка (30 септембра 1909 г.), стр. 962; — записник 997 састанка (21 октобра 1909 г.), стр. 964; — записник 998 састанка (28 октобра 1909 год.) стр. 967.

Б. Одлуке Главног Просветног Савета:

1. Квалификација наставника средњих школа:

Матка Берганта, учитеља гимнастике у Трсту, стр. 526; — Ж. М. Маге, асистента за француски језик у Универзитету, стр. 526, 963; — Милоша Николића, порезника, пређ. наставника гимназије стр. 947; — Александра Јовановића, професора Ратарске Школе у Краљеву, стр. 947; — д-ра Петра Ђорђевића, стр. 947; — д-ра Николе Велимировића, стр. 948, 952; — Зоре Прице, стр. 948, 953; — Исидоре Секулићеве, свршене ученице Више Девојачке Школе, стр. 948, 953, 960; — Душана Рогоћа, пређ. наставника, стр. 952; — Наталије М. Ђорђевићеве, учитељице гимнастике у Вишој Женској Школи, стр. 956; — Ђирила Петровића, окр. марвеног лекара у Прокупљу, стр. 965.

2. Квалификација наставника основних школа:

Јоце Драгића, привременог учитеља у Борку, за сталног, стр. 954, 962. — Персиде Стојаковићке, учитељске заслужнице у Петровцу, за сталну, стр. 954, 962.

3. Списи поднесени Главном Просветном Савету на оцену:

а) *Уџбеници за средње школе*: Шмајлова *Зоологија* („О човеку“ и „Шмајлови описи животињских врста“), у преводу Милана Томића, проф., за VI разр. средњих школа, учитељских школа и Богословије Св. Саве, стр. 528; — *Синтакса српскога језика*, од Илије Лалевића, проф., стр. 539; — *Српска стенографија*, од Младена Спасојевића, учитеља стенографије, стр. 955; — *Преглед српске књижевности*, од Павла Поповића, ванредног проф., Универзитета — уџбеник и за стручне школе, — стр. 960; — *Немачка читанка*, I део II издање, од Јована Канрге, проф., стр. 963.

б) *Уџбеници за основне школе*: *Буквар* (и *Ушутство за рад са фонетичким букваром*), од Милана Косановића, учитеља, стр. 950, 964, 973; — *Рачуналка* Симе Јеврића, стр. 955; — *Историја српскога народа* (рукописи на стечај), стр. 956.

в) *Списи намењени школским и учитељским књижицама или за поклањање ученицима основних, средњих и стручних школа*: *Србин*, ђачки календар, у издању књижарнице С. Б. Цвијановића, стр. 529; — *Из црквеног и брачног права*, од д-ра Чедомиља Митровића, у издању књи-

жарнице Геде Кона, стр. 529; — *Три знаменита Херцеговца*, од Томе Ораовца, стр. 529; — *О српској слави и данима који се славе*, од Васе Живковића, пароха пожаревачког и учитеља у пензији, стр. 529, 956; — *Милош Обреновић*, I и II књ., од д-ра Мих. Гавриловића, у издању Коларчеве задужбине, стр. 539; — *Караџић*, лист за српски народни живот, обичаје и предање, од д-ра Тихомира Ђорђевића, стр. 540; — *Десет процоведи*, од Јована Д. Илића, свештеника, стр. 540, 919; — *Легенде о Христу*, од Селме Лагерлеф, у преводу Даринке Брајковићеве, учитељице, стр. 540, 945; — *Српске школе*, од Радослава М. Грујића, професора и катихете, стр. 949, 973; — *Методика историје*, од Мих. М. Станојевића, учитеља из Београда, стр. 950, 971; — *Бајке*, од Николе Зега, стр. 955; — *Мисли о васпитању*, од Дмитра Јовичића, учитеља из Ужица, стр. 965.

4. О другим предметима упућеним Главном Просветном Савету:

Кандидовање још десет изасланика за испит зрелости у средњим школама, стр. 525.

Српска граматика за I разр. гимназије од Љуб. Стојановића у колико примерака да се штампа, стр. 527.

О прештампавању Српске читанке за III разред средњих школа од д-ра Милана Шевића, проф., стр. 527, 938.

О прештампавању Немачке граматике, I и II део, од Стевана Предића, стр. 528, 929, 949.

Латинска читанка, I део, од Мите Живковића, у колико примерака да се прештампва, стр. 528.

О прештампавању уџбеника који су раније упућени Главном Просв. Савету, стр. 535.

О оцењивању рада наставникова у основној школи, стр. 535, 536, 537.

О штампању књиге: *Изабране песме Овидија Назона*, од Фрање Елезовића, проф. у пензији, стр. 540.

Да се поднесу реферати о учитељским кривицама, стр. 917.

О измени у правилима о учитељском испиту зрелости, стр. 917, 958.

Која је лица Министар просвете поставио за ванредне чланове Главног Просвет. Савета за 1909—1910 школ. годину — Главни Просвет. Савет прима на знање, стр. 947.

О подизању четвороразредне неготинске гимназије на шесторазредну, стр. 948.

О подизању четвороразредне лесковачке гимназије на шесторазредну, стр. 950.

Да се као теже учитељско место (чл. 40 зак. о народ. школ.) може сматрати село Бучје у зајечарском срезу а не у заглавском, стр. 955.

О прештампавању Латинске граматике за гимназије, I део, наука о облицима, од д-ра Јована Туромана, стр. 960.

О прештампавању уџбеника: *Основи из јестаственице за ниже разреде средњих школа*, I део, Зоологија, од Николе Рапојевића, професора, стр. 960, 973.

Да ли се ученици Призренске Богословије могу користити чл. 30 закона о народ. школама, стр. 962.

WWW.UNILIB.SR

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

15. Реферати *Ј. Миодраговића*, професора у пензији, и *Миленка Вукићевића*, професора, о *Методици историје*, од Мих. М. Станојевића, учитеља, стр. 971.

16. Реферат *д-ра А. Белића*, ванред. професора Универзитета, *д-ра Рад. Кошугића*, сталног доцента Универзитета, и *Милутина К. Драгутиновића*, професора реалке, о *Руској граматици и Синтакси руског језика*, од Константина Ђ. Поп-Манића, стр. 972.

17. Реферат *Љубомира М. Протића*, управитеља Женске Учитељске Школе у Београду, и *Миг. М. Станојевића*, учитеља, о *Буквару* Милана Косановића, учитеља, стр. 973.

III НАУКА И НАСТАВА

1. *Мисли о Историји*, од † Бож. Кнежевића, стр. 585, 975.
2. *Фолклорно-диалектолошки прилози*, од Милоша Ивковића, стр. 601.
3. Конференција о надзору средњих школа, стр. 610, 991.
4. *Стални школски надзор* у народним школама, од Дим. Ј. Путниковића, учитеља, стр. 626, 1025.
5. *Кратак преглед историје грчкога и латинскога језика*, II Латински језик, од Фр. Скуча, у преводу Мил. Ј. Поповића, стр. 638.
6. *Преводи с немачког у српским забавницима прве половине XIX века* (Прилог Историји српске књижевности), од М. Ст. Станојевића, стр. 653, 1011.

IV ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

1. *Методика историје*, израдио Мих. М. Станојевић, учитељ, реферат Крсте Јонића, стр. 665.
2. *Статистика наставе у краљевини Србији* за 1902—1903 и 1903 и 1904 школску годину. По службеним изворима израдио Зар. Р. Поповић, реферат Љуб. М. Протића, стр. 1037.
3. *На нетачности једног реферата* (о Хемији с основима минералогije за средње школе), од Алексе Станојевића, стр. 1041.

V БЕЛЕШКЕ

Свеска за јули — август: Бугарска и Србија, стр. 667.

Свеска за новембар — децембар: Основне школе у краљевини Србији које су у школској години 1908—1909 прекидале рад због заразних болести, стр. 1055; — Мастило стародревног доба, стр. 1056; — Одговор за углед, стр. 1057; — Реформа женског образовања у Прусској, стр. 1057; — Школека зубна клиника, стр. 1057; — Народне књижнице у Немачкој, стр. 1058; — Бесплатне школске потребе за децу, стр. 1058; — Ручни рад, стр. 1058; — Немачке школе по целом свету, стр. 1059; — Стане у средњим школама у Галицији, стр. 1059; — Школе у Бечу, стр. 1059; — Основне школе у Истри, стр. 1059; — Школе и тамнице у Русији, стр. 1059; — Чешка Школека Матица, стр. 1060; — Више учитељица него учитеља, стр.

1060; — Број ђака, стр. 1060 · — Број школске деце у Берлину, стр. 1060;
 Школска звездарница у Шарлотенбургу, стр. 1060.

VI НОВЕ КЊИГЕ

„Катихиз за народ, или разговор о хришћанско-православној вери“, „Методика историје“, „Прилози за историју Срба у Угарској, у XVI, XVII и XVIII веку“, „Хришћанска наука за ученике и ученице првог разреда средњих школа“, „Uvod u eksperimentalnu psihologiju“, „Прилози за реформу наше средње школе“, — стр. 671; — „Педагошко искуство“, „Васпитачеве забелешке“, „Историја српскога народа за III IV разред српских основних школа у Босни и Херцеговини“, „O interesu ili zanimljivosti“, — стр. 1061.

VII ЈАВНЕ ЗАХВАЛНОСТИ

Стр. 671, 1061.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXX

ЈУЛИ — АВГУСТ 1909

БРОЈ 7 и 8

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

ОДЛИКОВАЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 16 јула о. г., а на предлог господина Министра просвете и црквених послова, одликовани су:

Орденом Св. Саве II степена:

Мијаило Самуровић, трговац из Шапца;

Орденом Св. Саве IV степена:

Драга М. Самуровићка, из Шапца.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

УВАЖЕНЕ ОСТАВКЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, на предлог господина Министра просвете и црквених послова, уважена је оставка на државну службу:

г. *Стевану Николајевићу*, супленту пиротске гимназије — 31 јула ове године, и

г. *Милану Радојичићу*, супленту нишке гимназије — 12 августа ове године.

ОТВАРАЊЕ ПРИВАТНИХ СРЕДЊИХ ШКОЛА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, на предлог господина Министра просвете и црквених послова, а по саслушању Министарског Савета, решено је:

„Одобрава се суду општине краљевске, да на основу чл. 7 закона о средњим школама, може у Краљеву отворити и о своје трошку издржавати непотпуну четвороразредну средњу школу“ — 16 јула ове године.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

„Одобрава се да се приватна и непотпуна четвороразредна Виша Женска Школа у Крушевцу, која је према Краљевом указу од 22 августа 1905 године отворена и коју о свом трошку издржава г. Живко Белотрепић, трг. из Крушевца, на основи чл. 7 закона о средњим школама претвори у приватну непотпуну шесторазредну средњу школу за женску децу“ — 17 августа о. г.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

ПОСТАВЉЕЊА И РАЗРЕШЕЊА

Г. *Милан Грол*, професор I београдске гимназије, постављен за вршиоца дужности управника Народног Позоришта, а досадањи вршилац те дужности, г. *Михаило Марковић*, разрешен — 17 јула ове год. ПБр. 11131.

Г. *Милан Предић*, суплент III београдске гимназије, постављен за вршиоца драматургске дужности у Народном Позоришту, а досадањи вршилац те дужности, г. *Риста Одавић*, професор I београдске гимназ., разрешен од драматургове дужности — 25 јула о. г. ПБр. 11532.

Г. *Милорад Гавриловић*, стални члан Народ. Позоришта у пензији и пређ. редитељ, постављен за сталног члана и редитеља, а г. *Љубомир Станојевић*, разрешен од редитељске дужности — 31 јула ове године ПБр. 11763.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Г. *Стеван Маленковић*, пређ. привремени учитељ језика IV класе, постављен за привременог учитеља језика исте класе у лесковачкој гимназији — 11 августа о. г. ПБр. 11481.

УВЕЖЕНА ОСТАВКА

Г. *д-ру Душану Петровићу*, школском лекару зајечарске гимназије, уважена оставка на ту службу — 16 августа о. г. ПБр. 13034.

РАЗРЕШЕЊЕ

Одлуком господина Министра просвете и црквених послова од 27 јула о. г. ПБр. 11666 разрешен је од дужности г. Младен Николић, привремени учитељ језика V класе у пожаревачкој гимназији.

ПРИВАТНЕ СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОТВРЂЕН ИЗБОР ДИРЕКТОРА

Г. Министар просвете и црквених послова потврдио избор г. Ивана Дамњановића, директора приватне средње школе за женску децу у Нишу, за директора приватне средње школе у Ђуприји — 25. јуна о. г. ПБр. 9810;

избор г. Косте Ивковића, директора гимн. у пензији, за директора приватне гимназије у Књажевицу — 21 јула о. г. ПБр. 11245;

избор г. Луке Лазаревића, директора и пређ. министра, за директора приватне гимназије у Свилајинцу — 22 јула о. г. ПБр. 10767;

избор г. Димитрија С. Јовановића, управитеља више женске школе у пензији, за директора приватне гимназије у Краљевицу — 28 јула ове год. ПБр. 11599;

избор г. Богољуба Тирића, професора у пензији, за директора приватне гимназије у Прокупљу — 7. августа о. г. ПБр 12155.

ВИШЕ ЖЕНСКЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Господин Министар просвете и црквених послова, одлуком својом од 15 јула о. г. ПБр. 11038, поставио је:

У Вишој Женској Школи у Београду:

За разредну учитељицу, са годишњом платом од 1750 динара: г-ђу Ангелину Стајићку, пређ. разред. учитељицу, а за разредне учитељице са годишњом платом од 1500 динара: г-це Зорку Недићеву, Лепосаву Маринковићеву, Олгу Косановићеву, Јелицу Бресјанчеву и Милеву Васовићеву, пређашње разредне учитељице;

за учитељице женског рада, са годишњом платом од 1200 динара: г-цу Марију Петковићеву, пређ. учитељицу женског рада, с тим да на раду буде у Женској Учитељској Школи у Београду, и г-ђу Љубицу Павловићку, пређ. учитељицу рада;

за учитељицу цртања и писања, са годишњом платом од 1000 динара: г-цу Косару Јоксићеву, пређашњу учитељицу цртања и писања;

за учитељицу гимнастике, са годишњом платом од 1000 динара: г-цу Милицу Лазаревићеву, пређ. учитељицу гимнастике, с тим да на раду буде у Женској Учитељској Школи у Београду.

У Крагујевачкој Вишој Женској Школи:

За разредну учитељицу, са годишњом платом од 1500 динара: г-цу Зорку Јовановићеву, пређ. раз. учитељицу;

за учитељицу цртања и писања, са годишњом платом од 1000 динара: г-цу Емилију Јоксићеву, пређ. учитељицу цртања и писања;

за учитељицу језика са годишњом платом од 1000 динара: г-цу Мирославу Цветковићеву, пређашњу учитељицу језика;

за учитељицу певања, са годишњом платом од 1200 динара: г-цу Ружицу Борђевићеву, пређашњу учитељицу певања.

У Шабачкој Вишој Женској Школи:

За разредну учитељицу, са годишњом платом од 1500 динара: г-цу Милицу Кнежевићеву, пређашњу разредну учитељицу.

Свима ће се плата рачунати и издавати од 1 јула ове године.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписима господина Министра просвете и црквених послова постављени су:

Г.г. *Јован Грујић*, привремени учитељ основ. школе у Скорици, окр. крушевачког, за сталног, на основу чл. 29 закона о народним школама — 2 јуна о. г. ПБр. 8536;

Борђе Петровић, свршени ђак учитељске школе у Петрињу, за вршиоца учитељске дужности у Лесковцу, окр. београдског — 18 јула о. г. ПБр. 11197;

Мата Д. Павићевић, пређ. вршилац учитељске дужности, за привременог учитеља у Равнима, окр. ужичког — 30 јула о. г. ПБр. 11771;

Ружица Симићка, пређ. учитељица, за привремену учитељицу у Бигреници, окр. моравског — 1 августа о. г. ПБр. 11311.

ПОСТАВЉЕЊЕ НАСТАВНИКА ОСНОВНИХ ШКОЛА НА ОСНОВУ ЧЛ. 35 ЗАКОНА
О НАРОДНИМ ШКОЛАМА

Господин Министар просвете и црквених послова поставио је, на основу чл. 35 закона о народним школама, за учитеље основне школе:

на *Рашикој* (окр. чачан.): г.г. *Драгољуба Ст. Јанковића* и *Станку Јанковићку*, учитеље из Чукојевца, окр. крагујевачког — 17 јула о. г. ПБр. 111474;

у *Петровцу* (окр. пожаревач.): *Живку Радовићеву*, учитељицу кобишничке школе, у окр. крајинском — 17 јула о. г. ПБр. 11148;

у *Силићу*, окр. крагујевачког: *Стојану Анђелковићеву*, учитељицу из Михаиловца, окр. крајинског — 23 јула о. г. ПБр. 11465.

Господин Министар просвете и црквених послова, одлуком својом од 17 јула о. г. ПБр. 11144, на основу чл. 35 закона о нар. школама, поставио је за наставнике у основним школама:

I У округу београдском:

у *Америћу*: *Стеву Биљетину*, учитеља из В. Шења, у окр. крагујевачком;

у *Белом Пококу*: *Гаврила Бујошевића*, учитеља из Трстенице, у окр. ваљевском;

у *Реснику*: *Станију Спасојевићку*, учитељицу из Александровца, у округу крушевачком;

у *Пударцима*: *Драгољуба Перовића* учитеља из Сипа, у окр. крајинском;

у *Ритошцу*: *Стојадина Петровића*, учитеља из Скобаље, у округу смедеревском;

у *Умчарима*: *Драгу Јовићку*, учит. из Брзе Паланке, у округу крајинском;

у *Вреоцима*: *Босиљку Тасићеву*, учитељицу из Лука, у округу крајинском;

- у *Губеревцу*; Јелисавету Марковићку, учитељицу из истог места;
 у *Буринцима*: Данила Ђорђевића, учитеља из истог места;
 у *Лисовићу*: Милицу Ђорђевићеву, учитељицу из истог места;
 у *Сибници*: Зорку Недићеву, учитељицу из Подгорца, у окр.

тимочком;

у *Вранићу*: Милену Божовићеву, учитељицу из Тропоња, у окр. моравском;

у *Дражевцу* Илију Тодоровића, учитеља из истог места;

у *Стевојевцу*: Стевана Ђирковића и Персиду Ђирковићку, учитеље из истог места; и

у *Јунковцу*: Сретена Јелисавчића, учитеља из Азање, у окр. смедеревском.

II У округу ваљевском:

у *Котешици*: Миливоја Ј. Никићевића, учитеља из Рибара, у окр. моравском;

у *Доњој Тоалици*: Милорада Гојковића, учитеља из истог места;

у *Цветановцу*: Адама Станимировића, учитеља из истог места;

у *Туларима*: Радоја Јоковића, учитеља из Миличинеце, у окр. ваљевском;

у *Грабовцу*: Данила Аксентијевића, учитеља из Петровца, у окр. топличком;

у *Горњој Тоалици*: Милицу М. Јовановићеву, учитељицу из истог места;

у *Поћути*: Милорада Никићевића, учитеља из Деонице, у окр. моравском; Јесту Џуковића и Софију Џуковићку, учитеље из Брзохода, у окр. пожаревачком;

у *Осладићу*: Данила Милановића и Милицу Милановићку, учитеље из истог места;

у *Марковој Цркви*: Десанку Марковићку, учитељицу из Колара, у окр. смедеревском;

у *Дрену*: Владимира Сарића и Видосаву Сарићку, учитеље из Грнчара, у окр. подринском;

у *Пироману*: Живку Поповићеву, учитељицу из истог места.

у *Борку*: Јелицу Ђорђевићку, учитељицу из истог места;

у *Тердојевцу*: Драгу Симићеву, учитељицу из истог места; и

у *Радљеву*: Милицу Владимировићку, учитељицу из Каменице, у окр. ваљевском; Живојина Јаковљевића и Бориславу Јаковљевићку, учитеље из Прањана, у окр. рудничком.

III У округу врањском:

у *Лапотинцу*: Трајка Стојановића, учитеља из Кленовца, у окр. крајинском;

у *Вел. Грабовници*: Јована П. Јовића, учитеља из истог места;

у *Прибоју* (среза лесковачког): Чедомира Вукосављевића, учитеља из Медвеђе, у окр. врањском;

у *Стублу*: Костадина Јовановића, учитеља из Власине (Округлице), у окр. врањском;

у *Ратају*: Лепосаву Ђукићеву, учитељицу из истог места;

у *Конопници*: Наталију Николићку, учитељицу из Црне Траве, у окр. врањском;

- у *Лебану*: Евгенију С. Коцићку, учитељицу из Сувојнице, у окр. врањском;
 у *Влад. Хану*: Зорку Поповићку, учитељицу из истог места;
 у *Врањској Бањи*: Косару Ј. Петровићеву, учитељицу из Крњева, у окр. смедеревском;
 у *Рајстовцу*: Михаила Кијаметовића, учитеља из Грачаца, у окр. чачанском; и
 у *Моштаници*: Косту Минцића, учитеља из Нерадовца, у окр. врањском, и Даницу Минцићку, учитељицу из Јелашнице, у округу врањском.

IV У округу крагујевачком:

- у *Великом Шењу*: Срећка Миловановића, учитеља из Годачице, у округу крагујевачком;
 у *Вучковици*: Јоксима Васовића, учитеља из Витковца, у окр. крагујевачком;
 у *Годачици*: Будимку Илићеву, учитељицу из истог места;
 у *Јеловику*: Петра Јокановића, учитеља из Ковиља, у окр. чачанском;
 у *Мечковцу*: Станоја Савића, учит. из истог места;
 у *Новом Милановцу*: Косту Петровића — Ловчанина, учитеља из истог места;
 у *Светлићу*: Ђорђа Миленковића, учитеља из истог места;
 у *Вишевцу*: Јована Јов. Јовановића, учитеља из Губеревца, у окр. крагујевачком;
 у *Клоки*: Драгомира Ф. Ескића, учитеља из Бистрице, у окр. пожаревачком;
 у *Шумама*: Савку Д. Тасићку, учитељицу из Исакова, у окр. моравском;
 у *Грбицама*: Илију Н. Милосављевића, учитеља из Горње Бадање, у окр. подринском;
 у *Ђурђеву*: Андрију Радовановића, учитеља из Раче, у окр. крагујевачком, и Бисенију Рајичићеву, учитељицу из Ђурђева, у окр. крагујевачком;
 у *Доњој Сабанги*: Љубисава Дамјановића, учитеља из Шаторње, у окр. крагујевачком;
 у *Врбици*: Даринку Миловановићку, учитељицу из Жабара, у окр. крагујевачком;
 у *Грабовцу*: Стевана Влајића и Драгу Влајићку, учитеље из Немникућа, у окр. београдском;
 у *Поскурицама*: Лепосаву Максимовићку, учитељ. из Сипића, у окр. крагујевачком;
 у *Рогојевцу*: Стану Б. Вучковићеву, учитељицу из истог места;
 у *Становима*: Радослава Ст. Гојковића, учитеља из истог места;
 у *Бањи*: Димитрија А. Поповића, учитеља из Тропоња, у окр. моравском;
 у *Маскару*: Лазара Р. Ђурчиновића, учитеља из истог места;
 у *Шаторњи*: Катарину Н. Петровићеву, учитељицу са Орида, у окр. подринском;
 у *Брзану*: Тому Костића, учитеља из Црног Кала, у окр. крагујевачком;

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNIB.RS

у *Јунковцу*: Марка М. Ранковића, учитеља из истог места;
у *Саранову*: Милутина Р. Михајловића и Наталију Михајловићку,
учитеље из Доброг Дола, у округу смедеревском;
у *Трнави* (Горњи Крај): Десанку Николићеву, учитељицу из
истог места.

У крајинском округу:

у *Јабуковцу*: Косту Спасића, учитеља из истог места;
у *Уровици*: Михаила Бијелића и Султанију Бијелићку, учитеље
из истог места;
у *Бруснику*: Драгутина М. Јовановића, учитеља из Тамнича, у
окр. крајинском;
у *Буковцу*: Анку Обреновићеву и Косару Обреновићеву, учи-
тељице из Јабуковца, у окр. крајинском;
у *Кленовцу*: Димитрија Ђ. Димитријевића и Јелену Димитрије-
вићку, учитеље из Мокрање, у окр. крајинском;
у *Јасеници*: Миодрага Благојевића, из Мосне, у окр. крајинском;
у *Рајцу*: Александра Лукића и Зорку Лукићку, учитеље из
Брусника, у окр. крајинском;
у *Душановцу*: Љубицу Мих. Обрадовићку, учит. из Танде, у
округу крајинском, и Софију Р. Вукадиновићку, учитељицу из Душа-
новца у истом округу; и
у *Радујевцу*: Цвету Илићеву, учитељицу из истог места, и Милеву
Врбавчеву, учит. из Прахова, у округу крајинском.

VI У округу крушевачком:

у *Скорици*: Јована Грујића и Драгу Грујићку, учитеље из
истог места;
у *Црном Калу*: Добривоја Петровића, учитеља из Грбавче, у
окр. нишком;
у *Коњусима*: Ружицу Петровићеву, учитељицу из Медвеђе, у
окр. врањском;
у *Велућу*: Анку Марковићку, учитељицу из Бруса, у округу
крушевачком;
у *Трнавцима*: Хранисава М. Прибаковића, учитеља из Ратаја,
у окр. крушевачком;
у *Витошевцу*: Милутина Цакића и Наталију Цакићку, учитеље
из истог места;
у *Рујишту*: Војислава М. Поповића, учитеља из истог места;
у *Дворанима*: Марка Р. Јевђеновића, учитеља из Крушевца;
у *Јасици*: Вељка Ј. Мутавџића, учит. из истог места;
у *Каонику*: Светислава Богдановића, учитеља из Сопота, у окр.
београдском;
у *Кукљину*: Љубицу Живковићеву, учитељицу из истог места;
у *Ломници*: Душана Т. Стојановића, учитеља из Бранковине, у
округу ваљевском; и
у *Мешеву*: Стојана С. Лапчевића, учит. из истог места.

VII У округу моравском:

у *Исакову*: Милеву Дедовићку, учитељицу из Бигреинце, у окр.
моравском;

у *Гложанима*: Драгољуба Димитријевића, учит. из истог места;
 у *Бунару*: Милосава Н. Петровића, учитеља из истог места;
 у *Мајуру*: Милана Лазаревића, учит. из Јовца, у окр. моравском;
 у *Течићу*: Светислава Дугалића, учит. из Драгова, у округу

рудничком;

у *Д. Видову*: Данила Димитријевића, учит. из истог места;
 у *Извору*: Косту Живковића, учитеља из истог места;
 у *Витежеву*: Јерину Ракићеву, учитељицу из истог места;
 у *Седларима*: Милорада Катанића, учит. из истог места;
 у *Рибарима*: Михаила Ристића, учит. из Породина, у окр. пожаревачком, и Теодору Ристићку учит. из Кушијева, у округу пожаревачком;

у *Превешту*: Смиљу Д. Суботићеву, учит. из Риљца, у окр. моравском;

у *Бачини*: Алексу Васиљевића и Даринку Васиљевићку, учитеље из истог места;

у *Д. Крчину*: Софију Петковићеву, учит. из истог места; и

у *Обрежу*: Милицу Ив. Бранковићеву, учит. из истог места.

VIII У округу нишком:

у *Милушинцу*: Тихомира Ђорђевића, учит. из истог места;

у *Великом Вртоцу*: Сретена Тасића, учитеља из истог места;

у *Личју*: Николу Динића, учитеља из истог места;

у *Давидовцу*: Милорада Живковића, учит. из истог места;

у *Лалинцима*: Љубомира Жупањевца, учит. у Телијама у окр. нишком; и

у *Островици*: Видосаву Кривојевићеву, учит. из истог места.

IX У округу пиротском:

у *Гор. Крњини*: Димитрија Вучковића, учит. из истог места;

у *Моклишту*: Милана Поповића, учит. из Раснице, у окр. пиротском, и Надежду Поповићеву, учит. из Јелашнице, у окр. нишком;

у *Костуру*: Александра Петровића, учит. из Камбелевца, у окр. пиротском;

у *Расници*: Тодора Ђирића, учит. из Станичења, у окр. пиротском; и

у *Сукову*: Десанку Милутиновићеву, учит. из Лука, у окр. крајинском.

X У округу подринском:

На *Ставама*: Душана Недића и Марију Недићку, учитеље из Царине, у окр. подринском;

у *Бановом Пољу*: Станка Лазаревића и Зорку Лазаревићку, учитеље из Салаша Црнобарског, у окр. подринском;

у *Дворској*: Николу Ненадовића, учит. из Радјева, у окр. валељевском;

у *Глоговцу*: Босиљку Антоновићеву, учит. из Драгинца, у окр. подринском;

у *Салашу Ноћајском*: Катарину Живковићеву, уч. из истог места;

у *Петковци*: Тихомира Костића, учит. из истог места;

- у *Прњавору*: Даницу Спасићеву, учит. из Миличинице, у окр. ваљевском;
- у *Равњу*: Радослава Јовановића, учит. из истог места;
- у *Црнобарском Салашу*: Маринка Петровића и Јованку Петровићку, учит. из Баничине, у окр. смедеревском;
- у *Шеварицама*: Косту Божовића, учит. из Бадовинаца, у окр. подринском;
- у *Белотићу*: Олгу Н. Петровићеву, учит. из истог места;
- у *Каони*: Софију Трифунац, учит. из истог места;
- у *Драгојевцу*: Стојана Росића, учит. из Д. Бадање, у окр. подринском;
- у *Криваји*: Љубомира Радовановића, учит. из Лојанце, у окр. подринском;
- у *Малој Врањској*: Михаила Константиновића, учит. из Врела, у окр. ваљевском;
- у *Белој Цркви*: Косару Глишићеву, учитељицу из истог места;

XI У округу пожаревачком:

- у *Дубокој*: Косту Л. Савковића, учитеља из Раденке, у окр. пожаревачком; Бисенију Лукићку, учитељицу из истог места; Ђорђа Николића и Милунку Николићку, учит. из Сиракова, у окр. пожаревачком;
- у *Каменову*: Димитрија О. Поповића, учит. из Александрова, у окр. топличком;
- у *М. Лаолу*: Радосава Ђорђевића, учит. из Кушиљева, у окр. пожаревачком;
- у *Мелници*: Босиљку Илићеву, учит. из Крепољина, у окр. пожаревачком;
- у *Рашанцу*: Илију Ђерамилца, учит. из Рама, у окр. пожаревачком; Милоша Јанковића и Милицу Јанковићку, учит. из Кобиља, у окр. пожаревачком;
- у *Стамници*: Драгољуба Филиповића и Зорку Филиповићку, уч. из истог места;
- у *Породину*: Драгољуба Милосављевића, уч. из Бошњака, у окр. пожаревачком, и Ружицу Д. Стефановићеву, учит. из Породина, у истом округу;
- у *Четережу*: Алексу К. Стојковића, учитеља из Љубичевца, у окр. крајинском;
- у *Берању*: Милана Томића, учит. из истог места;
- у *Бискупиљу*: Петра Чавдаревића и Даринку Чавдаревићку, учитеље из истог места;
- у *Макцима*: Надежду М. Виторовићку, учит. из истог места;
- у *Тополовнику*: Даринку Ракетићку, уч. из Каменице, у окр. нишком;
- у *Ореовици*: Даринку Поповићеву, уч. из истог места;
- у *Шапци*: Војислава Андрејевића, уч. из истог места;
- у *Ливадици*: Петра Козомарића и Наталију Козомарићку, уч. из истог места;
- у *Петци*: Михаила Јеротијевића, уч. из Кленовника, у окр. пожаревачком;

- у *Кисилеву*: Пантелију Огњановића и Љубицу Огњановићку, уч. из истог места;
 у *Ракинцу*: Драгу Поповићеву, уч. из Милошевца, у окр. смедеревском;
 у *Салаковцу*: Драгутина Марковића, уч. из истог места; и
 у *Смољинцу*: Драгу Микићеву, уч. из истог места.

ХII У округу рудничком:

- У *Гукошима*: Живка Шорића, уч. из истог места;
 у *Дијићу*: Милисав Терзића, учитеља из истог места;
 у *Јарменовцима*: Лепосаву Радовановићеву и Петка Петковића, учитеље из истог места;
 у *Моравцима*: Живојина Цветковића, уч. из Бањана, у окр. рудничком, и Олгу Протићеву, уч. из Бољковаца, у истом округу;
 у *Лађевицима*: Драгољуба Симића и Петрију Симићку, учитеље из Грабовице, у окр. крајинском;
 у *Миоковцима*: Алексу Јанковића, уч. из Брђана, у окр. рудничком, и Ранку Јанковићу, уч. из истог места;
 у *Прељини*: Даринку Ломићку, уч. из Б. Баште, у окр. ужичком;
 у *Прислоници*: Милисаву Никитовића, учитеља из Трепче, у окр. рудничком;
 у *Ракови*: Чедомира Милошевића, уч. из истог места; и
 у *Прањанима*: Симу Ђорђевића, уч. из Горачића, у окр. чачанском, и Лепосаву Ђорђевићку, уч. из Брезне, у окр. рудничком.

ХIII У округу смедеревском:

- У *Милошевцу*: Миливоја Гавриловића, уч. из Мраморца, у окр. смедеревском; Светолика Аврамовића и Десанку Аврамовићку, учитеље из Плеша, у округу крушевачком;
 у *Скобаљу*: Љубицу Богдановићку, учитељицу из Неготина;
 у *Азањи*: Јована Нешића, уч. из Мокре, у окр. пиротском;
 у *Великој Крсној*: Душана Симића, учитеља из истог места;
 у *Ковачевцу*: Душана Кострешевевића, уч. из Витовнице, у окр. пожаревачком;
 у *Кусатку*: Јована Крагуљевића, уч. из Баћевца, у окр. београдском, Зорку Крагуљевићку, уч. из Рипња, у округу београдском, и Надежду Савићеву, уч. из истог места;
 у *Мраморцу*: Петра Маџараца и Драгињу Маџараца, уч. из Вајуге, у окр. крајинском;
 у *Рабровцу*: Лепосаву Божановићку, уч. из Речке, у окр. крајинском;
 у *Ратарима*: Димитрија В. Марковића, уч. из истог места;
 у *Селевцу*: Веселина Стаматовића, учитеља из Прањине, у окр. моравском, Милана Петровића и Јулијану Петровићку, учитеље из Горњана, у окр. крајинском;
 у *Церовцу*: Живана Деспотовића, уч. из истог места;
 у *Лозовику*: Милутина Николића, уч. из истог места;
 у *Ракинцу*: Илију Илића и Јелену Илићку, уч. из истог места;
 у *Добром Долу*: Николу Ристовића и Христину Ристовићку, уч. из Буковче, окр. крајинском;

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.univ.rs

- у *Друговцу*: Даницу Савићеву, уч. из Рткова, у окр. крајинском;
у *Ландолу*: Лазара Стевановића, учитеља из истог места;
у *Лишам*: Ђорђа Ж. Банковића, учитеља из истог места;
у *Лугавци*: Светозара Павловића, уч. из Краљевог Села, у окр. тимочком;
у *М. Орашју*: Радомира Тодоровића, уч. из Удовице, у окр. смедеревском;
у *Радинцу*: Наталију Димитријевићеву, уч. из Милошевца, у окр. смедеревском;
у *Крњеву*: Драгињу Митровићеву, уч. из Селевца, у окр. смедеревском;
у *Михаиловцу*: Даринку Карамарковићку, уч. из истог места.

XIV У округу тимочком:

- у *Валакоњу*: Борислава Поповића и Јелену Поповићку, уч. из Уровице, у окр. крајинском;
у *Васиљу*: Данила Милошевића и Даринку Милошевићку, уч. из Рајца, у окр. крајинском;
у *Брестовцу*: Јована Илића, уч. из Шпаја, у окр. пиротском;
у *Подгорцу*: Милана Живановића и Катарину Живановићку, уч. из Пирота;
у *В. Извору*: Јована Карабашевића и Јелисавету Карабашевићку, учитеље из Слатине, у окр. тимочком;
у *Леновцу*: Светомира Живановића, уч. из Подгорца, у окр. тимочком, и Даринку Пауновићеву, уч. из Леновца;
у *Краљевом Селу*: Милеву С. Стевановићеву, уч. из истог места;
у *Рготини*: Загорку Стаменковићеву, уч. из истог места; Михаила Станисављевића и Латинку Станисављевићку, учитеље из Врбице, окр. тимочког;
у *Лубници*: Симу Михаиловића, учит. из Валакоња, у округу тимочком;
у *Кривом Виру*: Лепосаву Стојиљковићеву, уч. из истог места;
у *Ласову*: Милеву Илићку, учит. из истог места;
у *Вратарници*: Катарину Божовићеву, учит. из истог места;
у *Шарбановцу*: Драгињу Ђорђевићку, учит. из Метовнице, у окр. тимочком; и
у *Трговишту*: Косару Недељковићеву, уч. из истог места.

XV У округу топличком:

- у *Александрову*: Петра Х. Илића, учит. из Сечанице, у окр. нишком;
у *Гор. Топоници*: Тихомира Ивљанина, учит. из Ржане, у окр. пиротском;
у *Драгуши*: Владимира Филиповића, учит. из Грабовнице, у окр. топличком, и Стојанку Пилетићеву, уч. из Г. Топонице, у истом округу;
у *Жигном Потоку*: Параскеву Лазаревићку, уч. из истог места;
у *Концелу*: Костадинку Стефановићку, уч. из истог места; и
у *Крушевици*: Апостола Васића, учит. из Мекиша, у окр. топличком.

XVI У округу ужичком:

WWW.UNILIB.RU Брекову: Даницу Ж. Алексићку, учит. из Миросаљаца, у окр. чачанском;

- у *Мокрој Гори*: Милицу Бурићку, уч. из истог места;
- у *Гор. Добрињи*: Анђу Александровићеву, уч. из истог места;
- у *Мачкату*: Захарију Кутлеша, уч. из Пилице, у окр. ужичком;
- у *Чајетини*: Ленку Марковићку, учит. са Уба; и
- у *Севојну*: Радисава Чубраковића, уч. из Биоске, у окр. ужичком.

XVII У округу чачанском:

У *Врдилима*: Круну Ковановићеву, уч. из истог места, и Христифора Васовића, уч. из Каменице, у окр. чачанском.

у *Грачацу*: Благоја Јевтића, учит. из Јасиковице, у окр. крушевачком;

у *Косовици*: Јездимира Миленковића, уч. из истог места;

у *Самаилама*: Милицу Митровићеву, уч. из истог места;

у *Заблаћу*: Олгу Милошевићеву, уч. из истог места;

у *Лозници*: Миљка Богдановића, уч. из истог места; и

у *Јежевици*: Драгомира Ајдацића и Босиљку Ајдацићку, учитеље из истог места.

Ови ће наставници примити нову дужност крајем августа ове године, а плата и станарина у новим местима рачунаће им се од првог септембра ове године.

Претписима господина Министра просвете и црквених послова премештени су

а) по молби:

Г-ђа *Зорка Радосављевићка*, учитељица основ. школе у Лозници, окр. подринског, на расположењу, и г. *Живојин М. Радосављевић*, учитељ из Тршића, окр. подринског, у Бадовинце, истог округа — 1 авг. о. г. ПБр. 12415;

Г-ца *Вукосава Бренћанова*, учитељица из Тополовника, окр. пожаревач., у Волују, истог округа — 2 авг. о. г. ПБр. 11759;

Г-ђа *Јелена Дукићка*, учитељица на расположењу, из Глоговца, окр. подринског, у Бадовинце, истог округа — 2 авг. о. г. ПБр. 11806; г. *Ђурило Јанковић*, пређ. учитељ из М. Орашја, окр. смедеревског, у исто место — 6. авг. о. г. ПБр. 11391;

г. *Радомир Ђ. Тодоровић*, из В. Орашја, окр. смедерев., у Скобаљ, истог округа — 6 авг. о. г. ПБр. 11392;

г. *Милан Р. Младеновић*, учитељ на расположењу, из Радујевца, окр. крајинског, у Александровац, окр. крушевачког — 21 авг. о. г. ПБр. 13542;

г. *Јован Нешић*, из Азаће, окр. Смедеревског, у Мокру, окр. пиротског — 22 авг. о. г. ПБр. 12841.

б) по казни:

Г. г. *Димитрије Бресјанац*, учитељ избеничке школе, у моравском округу, у Рам, окр. пожаревачког — 19 јуна о. г. ПБр. 9364;

Андреја Дојаница, из В. Баште, окр. ужич., у Мајдан окр. рудничког — 13 јула о. г. ПБр. 10414;

Данило Радић, из Дугавчине, окр. смедеревског, у Рудну Главу, окр. крајинског — 13 јула о. г. ПБр. 10663;

Јован М. Пошовић, из Гор. Милановца, у Вагрдан, окр. моравског, — 21 јула о. г. ПБр. 4632;

Тодор Илић, из Рипња, окр. београдског, у Рајковић, окр. ваљевског — 22 јула о. г. ПБр. 10417;

Војислав Р. Младеновић, из Рашанца, окр. пожаревач., у Тамнич, окр. крајинског — 29 јула о. г. ПБр. 10250.

ПЕНЗИОНОВАЊЕ

Одлуком господина Министра просвете и црквених послова од 1. јула о. г. ПБр. 6628 стевљен је у стање покоја, по молби, г. *Младен Марковић*, учитељ мачкатске школе, у округу ужичком.

УВАЖЕНЕ ОСТАВКЕ

Одлукама господина Министра просвете и црквених послова уважене су оставке на учитељску службу:

г. *Душану Арнаутовићу*, привременом учитељу основ. школе у Јаловик-Извору, окр. пиротског (ступа у војску да одслужи рок) — 11 августа о. г. ПБр. 12336;

г. *Милану В. Петровићу*, из Шепшина, окр. београдског (ступио у војску да одслужи рок) — 14 августа о. г. ПБр. 12646;

г. *Живојину Алексићу*, из Миросаљаца, окр. чачанског (рукоположио се за свештеника) — 17 августа о. г. ПБр. 12734 и

г. *Стојану Стошићу*, вршиоцу учитељ. дужности у Шеварицама, окр. подринског (рукоположио се за свештеника) — 17 августа о. г. ПБр. 12709.

РАЗРЕШЕЊЕ

Г. *Јован Таговић*, вршилац учитељске дужности на Лиси, окр. чачанског, разрешен је одлуком од 13 августа о. г. ПБр. 12751.

ОТПУШТЕНА

Г-ца *Наталија Михаиловићева*, привремена учитељица основне школе у Рашанцу, окр. пожаревачког, отпуштена из службе одлуком од 29 јула о. г. ПБр. 10250.

У М Р Л И

Илија П. Пошовић, учитељ основне школе у Слишанима, округа врањског, (извршио самоубиство) 18 јуна о. г.

Кагарина Мишићка, учитељица основне школе у Салашу, округа крајинског, умрла 27 јуна о. г.

Тодор Стабловић, учитељ у пензији (примао пензију из благајнице начелства округа пожаревачког), умро 6 августа о. г.

РАСПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Директорима свих средњих и стручних школа и Окружним Школским Одборима

Неки наставници средњих, стручних и народних школа обраћају ми се с молбама за годишње одсуство од дужности ради стручног усавршавања на страни; али због оскудице у наставницима ја, и поред моје најбоље воље, не могу се одазвати овим молбама.

Ну да бих таквим наставницима ипак помогао у њиховој похвалној тежњи за попуњавањем стручне спреме, ја сам вољан одобрити им одсуство за један месец дана пред почетак великога школског одмора и за један месец после тога одмора, тако да они могу у иностранству провести време од половине маја месеца па до половине септембра.

При подношењу молбе за ово одсуство сваки треба да назначи у које место жели ићи и да укратко изнесе план својих студија на страни; а по повратку са одсуства дужан ће бити поднети ми опширан извештај о своме раду. Ако би неко имао намеру и у идућој школској години тражити одсуство на исти начин, треба поред тога извештаја да изнесе тачан и и исцрпан план, по коме мисли наставити односно завршити своје студије на страни, па ћу ја према једном и другом одлучити, да ли молитељу треба поново дати одсуство.

Саопштите ово — наставницима поверене Вам школе — у томе округу — и позовите оне, који би желели тражити одсуство онако као што је то напред речено, да на време поднесу молбе, тако да њихово одсуствовање не буде од штете по ред у школи.

Они ће свој рад у школи тако удесити, да са предавањима и оцењивањем ученика буду готови до краја маја — (за окр. школ. одборе) да се у њиховим разредима може одржати годишњи испит крајем маја.

ПБр. 12421

10 августа 1909 год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова

Љуб. Стојановић с. р.

Управитељу алексиначке учитељске школе и управитељима женских учитељских школа

Господин Министар просвете и црквених послова, актом ПБр. 12606 од 12 овог месеца, изволео је упутити Министарском Савету овај предлог:

„Решењем Министарског Савета од 8 јуна ове године, а на мој предлог, одређен је број ученика који ће се ове школске године примити у I разред учитељских школа.

Ово је решење донето на основи друге алинеје чл. II закона о изменама и допунама о уређењу учитељских школа од 5 октобра 1870 године. Ну у овом члану закона вели се, да ће ученици учитељске школе живети у интернату и да ће Министар просвете прописати

Правила о овом, те се, према том, и одредба о ограничењу броја ученика I разреда мора односити само на ученике у интернату, што се види и из тач. 2 прелазних наређења у истом закону по којој ће наведена измена ступити у живот кад буде уведено заједничко живљење ученика.

Како је заједничко живљење ученика (интернат) заведено само за ученике мушке учитељске школе у Јагодини, то само у тој школи треба Министарски Савет да одреди број ученика, који ће се примити у I разред.

У осталим учитељским школама које за сад нису интернатски уређене, овај број не може се ограничавати већ ваља само одредити број државних благодејанаца, што има да учини сам Министар просвете и црквених послова.

На основи свега овога част ми је предложити Министарском Савету да изволи изменити решење своје од 8 јуна ове год. о броју ученика који ће се школске 1909—1910 примити у учитељске школе, тако да остане у снази само тач. 2 тога решења о броју ученика I разреда мушке учитељске школе у Јагодини, а тач. 1, 3 и 4 о учитељским школама у Алексинцу, Београду и Крагујевцу да се униште и да се у овим школама на овај начин не ограничава број ученика и ученица за I разред.“

Министарски Савет у својој седници од 14 овог месеца усвојио је горњи предлог.

О овоме се извештавате ради знања и управљања; а уједно Вам се препоручује, да одмах по извршеном лекарском прегледу и прегледу гласа и слуха ученика пријављених за упис у I разред поверене Вам школе поднесете Министарству извештај и предлог о броју ученика које треба примити о њихову трошку и о броју ученика који се могу примити као државни благодејанци, после чега ће се донети дефинитивна одлука о упису ученика у I разред поверене Вам школе.

ПБр. 12891

17 августа 1909 год.

у Београду.

По наредби

Министра просвете и цркв. послова
начелник

Милив. Ј. Поповић с. р.

Свима Окружним Школским Одборима

Усвајајући у главном мишљење Главног Просветног Савета од 3 јула 1906 г. СБр. 20, наређујем на основи чл. 86 закона о народним школама ово:

1. Наставник народне школе као здрав може одсуствовати у току једне школске године највише један месец, а због болести највише једну годину; ако болује преко овог рока има се сматрати да је за службу постао неспособан, и у том ће се случају применити одредба чл. 33 закона о народним школама.

2. Где у школи има више наставника, замењивање наставника на одсуству вршиће се по одредби чл. 45 тачке 9 закона о народним

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

школама, а кад је на одсуству због болести наставник у школи у којој нема других наставника, њему ће се одредити заступник о државном трошку.

3. Ако наставник који је на одсуству због болести дуже од месец дана има стан у школи, али за време одсуствовања не станује у месту службе, дужан је да уступи стан заступнику.

4. Наставник који је на одсуству због болести дуже од месец дана губи право на станарину за све време свога одсуствовања. Ако је таквом наставнику одређен нарочити заступник, овај има право на станарину одсутнога наставника, у противном станарина остаје као уштеда школској каси.

Ова уредба важи од 1 септембра ове године.

ПБр. 14131

27 августа 1909 године

у Београду.

Министар
просвете и црквених послова

Љуб. Стојановић с. р.

ОДОВРЕНЕ КЊИГЕ

Г. Министар просвете и црквених послова, одлуком од 23 маја о. г. ПБр. 7937, одобрио је: да се „Напредак“, књижица за српску омладину, од Јована П. Јовановића, учитеља, у издању Учитељског Удружења у Србији, може препоручити за поклањање ученицима основних школа о годишњим испитима и за школске, ђачке и народне књижнице.

ЗАТВОРЕНЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Одлукама господина Министра просвете и црквених послова затворене су основне школе:

- у *Гроцкој*, окр. београдског, 15 јула о. г. ПБр. 10943;
- у *Осицаоничи*, окр. смедеревског, 27 јула о. г. ПБр. 11559;
- у *Доњ. Бадањи*, окр. подринског, 2 августа о. г. ПБр. 11797;
- у *Гор. Љубовиђи*, окр. подринског, 14 августа о. г. ПБр. 11693;
- у *Ђулацима*, окр. крагујевачког, 21 августа о. г. ПБр. 11791;
- у *Божевицу*, окр. пожаревачког, 25 августа о. г. ПБр. 13758;
- у *Раковој Бари*, окр. пожаревачког, 25 августа о. г. ПБр. 13760;
- у *Голобоку*, окр. смедеревског, 25 августа о. г. ПБр. 13878.

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

985 РЕДОВНИ САСТАНАК

13 маја 1909 год.

Били су: председник д-р Михаило Петровић; потпредседник Миловоје Ј. Поповић; редовни чланови: Ранко Петровић, Сава Антоновић, Јосиф Ковачевић, д-р Чедомиљ Митровић, д-р Душан Рајичић, Светислав Максимовић; ванредни чланови: Сретен Пашић, Живојин Ј. Јуришић, д-р Светолик Стевановић, Михаило Станојевић, Михаило Јовић.

Пословођа: Михаило Недељковић.

I

Прочитан је и примљен записник 984 саветског састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 13. ов. мес. ПБр. 4357, којим се тражи од Главног Просветног Савета да кандидује још десет изасланика за испит зрелости у средњим школама.

Савет је, према овом захтеву г. Министра просвете и црквених послова, кандидовао за министарске изасланике на овогодишњим испитима зрелости још ову г.г.: Милана Недељковића, д-ра Живојина Ђорђевића, д-ра Николу Вулића, д-ра Бранислава Петронијевића, д-ра Александра Белића, д-ра Станоја Станојевића, д-ра Василија Берића, д-ра Јована Скерлића, д-ра Јована Радонића, Миленка Турудића, ванредне професоре Универзитета, и г. д-ра Тихомира Ђорђевића, сталног доцента Универзитета.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 2. ов. мес. ПБр. 5839, којим се враћају поново Главном Просветном Савету сва акта по кривици г. Петра Тасића, учитеља из Рибара (срез маџвански округ подрински), с тим да Савет овај предмет поново

проучи и донесе одлуку: може ли у опште у учитељској служби остати наставник који под својим потписом изјављује како „јавно исповеда да не верује у Бога и све што стоји у вези са божанством“ и који, такође под својим потписом, тврди да је полагањем заклетве само „испунио једну законску обавезу“, а како је његово мишљење у погледу религије, то је његова „искључиво лична ствар, о чему не мора никоме давати рачуна“.

Ако Главни Просветни Савет мисли у овом конкретном случају да г. Тасић може остати у служби, онда да се одређено изјасни, којом би казном г. Тасић могао бити довољно кажњен за своју кривицу.

Главни Просветни Савет свестрано проучивши како само ово питање у начелу тако и предмет кривице г. Тасића, донсо је ову одлуку:

1. Што се тиче положаја оних учитеља који јавно исповедају да не верују у Бога, Савет је мишљења: да такви ни у ком случају да могу с успехом вршити свој учитељски позив у школи нити задатак школе допушта да могу остати у учитељској служби;

2. Што се тиче специјално кривице г. Тасићеве Главни Просветни Савет и ако заступа горње мишљење, при одмеравању казне поглавито се руководи њеним циљем, јер сматра да казни није задатак само да застраши а још мање да уништи кривца, већ на првом месту да га поправи. Па како Савету није познато да су према г. Тасићу до сада предузимане какве мере у том погледу, а и ово је ређи случај, то је Савет искључиво са тог разлога, да би се кривац могао поправити, предложио казну мању од отпуштања. При својој одлуци Савет и сад остаје и по нарочитом захтеву г. Министра предлаже најјачу новчану казну с тим, да при саопштавању ове казне надлежна власт нарочито нагласи г. Тасићу, да ће ако се ма са које стране поново утврди кривица ове врсте, бити отпуштен из службе.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 1 ов. мес. ПБр. 6064, којим се пита Савет за мишљење: да ли г. Матко Бергант, учитељ гимнастике у Трсту, има квалификација за учитеља гимнастике у нашим средњим школама.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Сретен Пашић, управитељ Више Женске Школе у Београду, и Атанасије Поповић, професор III београдске гимназије, да молбу г. Берганта и приложене документе прегледају и Савету поднесу заједнички реферат.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 25 априла ове године ПБр. 5732, којим се пита Савет за мишљење: да ли г. Ж. М. Мага, асистент за француски језик на Универзитету, има квалификација и каквих за наставника француског језика у нашим средњим школама.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Васа Димић, директор гимназије у пензији, и Павле Поповић, ванредни професор Универзитета, да прегледају молбу г. Маге и приложене документе и Савету поднесу заједнички реферат.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 20 априла ове године ПБр. 5191, којим се шаље Савету на мишљење молба г-ђице Софије Бранковићеве, учитељице у пензији, која моли да се врати у учитељску службу.

Савет је одаучио: да се умоле г.г. д-р Чедомиљ Митровић, ванредни професор Универзитета, Светислав Максимовић, професор I београдске гимназије, и Михаило Станојевић, учитељ из Београда, да ову молбу прегледају и Савету поднесу своје мишљење.

VII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 30 априла ове године ПБр. 5947, којим се шаље Савету на мишљење молба г-ђе Драге Тришићке, учитељице у пензији, која моли да се врати у учитељску службу.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. д-р Чедомиљ Митровић, ванредни професор Универзитета, Светислав Максимовић, професор I београдске гимназије, и Михаило Станојевић, учитељ из Београда да ову молбу прегледају и Савету поднесу своје мишљење.

VIII

Прочитано је писмо г. Министра Просвете и Црквених Послова од 5 ов. мес. ПБр. 6309, којим се шаље Савету на мишљење молба г-ђице Драге Вожићеве, бив. учитељице, која, у вези са Саветском одлуком донетом на 699 састанку од 12 новембра прошле године, моли да се врати у учитељску службу.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. д-р Чедомиљ Митровић, ванредни професор Универзитета, Светислав Максимовић, професор I београдске гимназије, и Михаило Станојевић, учитељ из Београда, да ову молбу прегледају и Савету поднесу своје мишљење.

IX

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 12. ов. мес. ПБр. 6915, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: у колико примерака да се прештампа Српска граматика за I разред гимназије од Љуб. Стојановића.

Савет је дао мишљење: да се Српска граматика за I разред гимназије од г. Љуб. Стојановића може прештампавати у (5000) пет хиљада примерака.

X

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 12. ов. мес. ПБр. 6916, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: да ли треба прештампавати Српску читанку за III разред средњих школа од г. д-ра Милана Шевића или је треба заменити новим уџбеником.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Павле Поповић и д-р Јован Скердић, ванредни професори Универзитета, и Милутин Драгутиновић, професор реалке, да по овоме поднесу Савету заједнички реферат.

XI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 12. ов. мес. ПБр. 6918, којим се пита Савет за мишљење: да ли треба Немачку граматику I и II део од г. Стевана Предића, професора, прештамповати или је треба заменити новим уџбеником.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Бура Б. Димић, професор I београдске гимназије, Мирко М. Поповић, професор II београдске гимназије, и Светислав Максимовић, професор I београдске гимназије, да по овоме поднесу Савету заједнички реферат.

XII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 12. ов. мес. ПБр. 7021, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: у колико примерака да се прештампа Латинска читанка I део од г. Мите Живковића, професора, и да ли је потребно да се учине какве измене.

Савет је дао мишљење: да се Латинска читанка I део од г. Мите Живковића, професора, може без икаквих измена прештампати у (4000) четири хиљаде примерака.

XIII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 30. априла ове године ПБр. 5980, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. Милана Томића, професора крушевачке гимназије, који моли да се његов превод Шмајлове зоологије („О човеку“ и „Шмајлови описи животињских врста“) препоручи за привремени уџбеник у VI разреду средњих школа, учитељским школама и Богословији Св. Саве.

Савет остајући при својој ранијој одлуци донетој на 954 састанку од 19. децембра 1908. године и с обзиром на чл. 34. Правила о штампању уџбеника, дао је мишљење: да се Шмајлова зоологија („О човеку“ и „Шмајлови описи животињских врста“), у преводу г. Милана Томића, професора, не може препоручити за привремени уџбеник у VI разреду средњих школа, учитељским школама и Богословији.

XIV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 13. ов. мес. ПБр. 7045, којим се спроводи Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба књижара С. Б. Цвијановића, који моли да Министарство препоручи наставницима и ученицима средњих и стручних школа ђачки календар „Србин“ и да у исто време и откупи изврстан број примерака.

Савет је, према усменом реферату појединих г.г. чланова Савета, дао мишљење: да се ђачки календар „Србин“, у издању књижаре С. Б.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Цвијановића, може препоручити наставницима и ученицима средњих и стручних школа, а ако би било буџетске могућности да би Министарство могло и откупити изврстан број примерака.

XV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 12 ов. мес. ПБр. 6898, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба књижара Геце Кона, који моли да Министарство откупи изврстан број штампане књиге: Из црквеног и брачног права, од г. д-ра Чедомиља Митровића, ванредног професора Универзитета, која је изашла у његовом издању.

Савет је, према усменом реферату поједних г.г. чланова Савета, дао мишљење: да се штампана књига д-ра Чедомиља Митровића: Из црквеног и брачног права, у издању књижаре Геце Кона, може препоручити за ђачке и школске књижнице у Богословији, као и за поклањање ученицима те школе и да би изврстан број примерака ове књиге могло Министарство откупити, ако за то има буџетске могућности.

XVI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 11 ов. мес. ПБр. 6584, којим се спроводи Главном Просветном Савету на мишљење молба г. Томе Ораовца, који моли да се његова штампана књига „Три знаменита Херцеговца“ препоручи за школске књижнице и за поклањање ученицима народних школа о испитима.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Миленко Вукићевић, професор II београдске гимназије, и Михаило Јовић, учитељ из Београда, да ову књигу прегледају и Савету поднесу заједнички реферат.

XVII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 6 ов. мес. ПБр. 6444, којим се спроводи Главном Просветном Савету на мишљење молба г. Васе Живковића, пароха пожаревачког и учитеља у пензији, који моли да се изврстан број његове штампане књиге „О српској слави и данима који се славе“ откупи и уједно препоручи за школске књижнице и награђивање ученика о испитима.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Сретен Пашић, управитељ Више Женске Школе у Београду, и д-р Чедомиљ Митровић, ванредни професор Универзитета, да ову молбу и напред именовану књигу прегледају и Савету поднесу заједнички реферат, пошто најпре г. Живковић депонује бар (60) шест динара на име награде одређеним г.г. референтима.

XVIII

Саслушан је писмени реферат г.г. Саве Антоновића, директора I београдске гимназије, Светислава Максимовића, професора I београдске гимназије, и д-ра Михаила Р. Поповића, помоћника библиотекара Народне Библиотеке, о Историји Српског Народа за средње школе, књ. I, од г.г. Ст. Станојевића и Л. Зрнића.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

www.unilib.rs Главни Просветни Савет изволео нам је упутити на оцену књигу: „Историја српскога народа за средње школе“ од Ст. Станојевића и Л. Зрнића, књигу прву. Ми смо књигу прегледали и част нам је поднети своје мишљење о њој.

Општи утисак, који књига оставља кад се прочита, јесте тај: да је рађена на брзу руку, — јер се само тако могу објаснити неке ствари у њој и ничим другим, — да је просто извод из опширнога дела једнога од аутора, извод коме се с научне стране нема много замерити, али који није за децу ни удешаван ни удешен. По свему судећи, рекли бисмо да су писци били сметнули с ума за кога спремају уџбеник.

Већ сама та околност довољна је да нам покаже да ли у овој књизи школа није добила оно што се хтело: *подесан и добар* уџбеник за отацтаствену историју. Шта више, она није успела да постане ни оно што је један од њених аутора, г. Л. Зрнић, мислио да треба да буде: ни подесна читанка „за утврђивање онога што је наставник испричао“, ни подсетник који ће „код куће служити оно (!) што су ученици укратко прибележили“ (Напоменама, стр. IV).

Да то покажемо и докажемо, ми ћемо се осврнути само на важније ствари и изнети главније замерке које се овој књизи могу учинити и са којих ни она није одговорила својој намени, бар не у оваком облику у каквом је данас.

Прва и главна мана овога уџбеника јесте: с једне стране развученост, опширност појединих партија, често пута и незнатнијих и од мањег значаја, нарочито у првој његовој половини, а с друге стране неодређеност и нејасност оних партија које би требало да су опширније и прегледније.

Ради потврде овога, ево неколико примера.

Први одељак ове књиге говори о „Настањивању Словена на Балканском Полуострву“ и захвата 18 страна. Већ само то довољно је да покаже с коликом је опширношћу разрађен овај део. Оно што је ваљало изнети највише на 7 до 8 страна, овде је то изнето на пуних 18. Има одељака који су могли сасвим изостати, јер су излишни а уз то исказани таким језиком и стилем као да је књига намењена ученицима бар VII или VIII разреда а не деци у III разреду средњих школа. Такви су на пр. одељци: Романска и јелинска култура (стр. 6), Словени и Јустинијан I (стр. 15), Арабљани (стр. 18), итд. Неки пак одељци разрађени су у толикој опширности и с таквим детаљима каквих нећете наћи ни у уџбеницима за ученике виших разреда.

Па ипак, и поред све те опширности и развучености у овој првој половини, ученици неће и не могу добити јасну слику ни о Словенима, ни о њиховој заједничкој отаџбини, ни о приликама на Балкану пре и после доласка њихова, ни о старој отаџбини српскога народа као и о његову досељењу и настањивању на Балканском Полуострву, јер у неким одељцима није казано ни оно што је требало, а у неким је поменуто чак и оно што је могло потпуно изостати.

Тако на пр., у одељку „Римска освајања“ (стр. 5), где се говори опширно о томе како су Римљани освајали и покорили постепено земље на Балканском Полуострву док око рођења Христовог нису завладали целим полуострвом, не помиње се апсолутно ни једном речи како су Римљани уредили и поделили освојене земље и које су им главније провинције биле за пуна четира века, колико су владали целим Балканом. Требало је, дакле, изнети кратак и јасан географски преглед Балканскога Полуострва за владе

римске, како би деци било јасније оно о чему се говори после пропасти римске владавине и по доласку Словена на Балкан.

У одељку „Романска култура на Балкану“ (стр. 6), који је могао бити у пола краћи и, што је главније, за децу јасније изложен, помиње се како су „представници културе били особито велики градови по целом полуострву“, а међутим писци не помињу поименце ни један једини град. Ако ништа друго, могао се поменути бар који од градова на територији на којој се доцније српски народ наставио.

Одељак „Почетак велике сеобе народа“ (стр. 8) изложен је нејасно и за децу потпуно неразумљиво. Још више то важи за одељке „Деоба римске царевине“ (стр. 9) и „Византија“ (стр. 10). Тако, док је у првом одељку с непотребном опширношћу испричана сама деоба, с напоменом да је „овај догађај био од светскога значаја а по нас Србе од знатних последица и у политичком, и у културном, и у верском погледу, што се опажа и данас“, дотле се ни једном речи не казују те последице нити у чему је био значај ове деобе.

И у одељцима који говоре о Словенима и насељавању њихову на Балканском Полуострву (стр. 12—18) има сасвим излишних ствари, непотребних фраза, детаља који црпљивост и јасност догађаја не само што не олакшавају но још и отежавају. Тако на пр., у место да се просто казало да се за Словене може рећи доста поуздано да је њихов тип био отворене боје, у књизи се то овако излаже: „Они су у заједници имали у главном и једнаку телесну природу, један тип, и у том су погледу били слични сродним народима. С погледом на старе изворе и на тип данашњег језгра словенскога у Великој Пољској и Белој Русији, који није имао могућности да се много меша с инopleмницима, може се с доста поуздања тврдити да је словенски тип био отворене боје“. Је ли ово језик и стил за децу?

Још је гори, у томе погледу, одељак: „Арабљани, Бугари и Франци“ (стр. 18—23). Тако, где је реч о Арабљанима, ту се говори о Мухамеду и његовој вери тако опширно и тако детаљно да више нећете наћи ни у удбеницима за историју општу намењеним вишим разредима гимназијским. По нашем мишљењу, довољно је у једном удбенику историје српскога народа за III разред са неколико речи дотаћи се Мухамеду и његове вере, толико колико да деца имају мало појма о овој историјској личности и оснивачу нове вере.

Речено је већ да у овом удбенику има партија које су врло опширне, и ако без разлога, а има их које су несразмерно кратке, и ако то није смело бити, дакле да су писци недоследни у излагању појединих партија. Као пример за ово нека нам послужи баш поменуто излагање о Мухамеду и о утврђивању хришћанства међу Србима. Док се у одељку о Мухамеду сасвим опширно говори не само о његовој личности него и о његовој вери, дотле о утврђивању хришћанства међу Србима нема више од дваестај реди (стр. 30); док се о Мухамедовој личности и његову значају говори сасвим опширно, дотле је о словенским апостолима Кирилу и Методију казано све у седам реди. Па још како!

„Хришћанство је међу Србима тада брже ширено и због тога, што је проповедано на словенском језику. До тога је доба словенски апостол Кирило с братом Методијем већ био створио словенску азбуку и превео црквене књиге на словенски језик (863—64), те су њихови ученици, који су били прогнани из Моравске, проповедали хришћанство међу балканским словенима“.

И то је све. Дакле, док се о Мухамеду и његовој вери говори и сувише опширно, да су писци сматрали за потребно чак и то да истакну деци како је „он сликао рајско блаженство у виду чулних наслада“ (волели бисмо видети како би наставник објаснио ово деци!), докле се о Ђириду и Методију рекло тамош толико да ће деца знати о њима управо онолико колико и пошто су прочитали ово, тј. ништа. Деца не знају још ни ко су ти апостоли, ни одакле су, а помињу се њихови ученици и прогонство из Моравске, без икаква објашњења и ближњих навода.

Оваких недоследности у излагању појединих партија има повише у овој књизи. Ми их не можемо све наводити нити ређати примере и указивати поименце шта је требало да буде опширније разрађено а шта краће, другим речима: шта би требало изоставити а шта боље, јасније и прегледније исказати, јер би нас то одвело и сувише далеко, пошто бисмо онда морали, идући редом и разгледајући партију по партију, указати прстом на многа и многа места. То ће сами писци најбоље видети, и без наших напомена, док буду изнова прегледали своју књигу.

Друга велика мана овога уџбеника, са гледишта методског једина али у исто време највећа, јесте: стил којим је написан. Стил је у њој и сувише тежак, гломазан, претрпан фразама, пуно је уметнутих реченица а још више, чиме овај уџбеник нарочито још одваја од осталих ранијих, потпуно излишно употребљених страних речи. На свакој страни наћи ћете по десетак и више страних речи и израза, али не оних који су неизбежни, већ таквих који су деци апсолутно непознати и које наставник ваља да објашњава и ако неће бити сигуран да ће моћи све деци објаснити, тј. да их они схвате онако како треба.

Неколико примера биће довољно да ово потврди.

„Ма да је романизам помаган снажним организмом римскога народа и римске државе, јелинска је култура била ипак толико јака, да је у доба, кад је римска држава покорила земље старе јелинске културе, романизам често подлегао, особито у тим земљама, утицају *јелинизма*“ (стр. 6).

Нека се само има на уму да је ово написано за децу у III разреду средњих школа!

„Шуме су крчене, баре и ритови сушени, рудници отворани, поља умешно обрађивана; добри и обезбеђени путови, са чврстим мостовима, проседали су, и доста густим мрежама, цело Балканско полуострво уздуж и попреко, и њима је струјао јак живот који је обухватио све провинције велике римске царевине“ (стр. 7).

„Таква су сељења вршена кроз цео седми, а по свој прилици и кроз цео осми век. Она су вршена самовољно или под утицајем Бугара и под утицајем Византије која је изазивала сељења и народносне промене и ратовима, и дипломатским путем, и на разне друге начине. Негде је Византија утицала на народносне промене у већем обиму, као, на пример, још крајем осмога века у Јелуди; али та намера није могла бити свуда приведена у дело. Народна физиономија Балканскога полуострва већ је била сасвим измењена“ итд. (стр. 21).

„Већ доста давно, представници су ондашње културе, али и представници народне потчињености, хришћански мисионари, прво они из Рима па онда из Византије, долазили у српске земље, да ту проповедају нову веру. Државна је власт помагала њихов рад, и они су имали успеха. Али је, ко и увек и свуда, била, уз присталице нове вере, маса становништва, која је грчевито држала веру својих предака и одушевљено бранила стара предања

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИВЛИОТЕКА

и која је сматрала да је хришћанство, уза све друго, и знак ропства и потчињености“ (стр. 29).

www.unilib.rs, Од тога је времена тежња за самосталном државом, увек снажна у свима српским областима, а српско је име, и онда кад су северозападне српске области образовале засебну државу, чије је средиште постала Босна, остало главно као национално име у свима српским покрајинама, и ако је, нарочито у том новом државном средишту, имало издржати јаку борбу с обла-
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ним државним именом“ (стр. 33).
 „На тако неодређено, несређено и непоуздано земљиште међу Србима у верским стварима, дошла је нова секта, *богомилска*, која је већ пре тога била ухватила корена у Бугарској, па одатле у ово доба у јакој мери почела продирати и у српске земље наишавши ту на врло плодно земљиште. Проста и јасна у својим начелима, која су имала много комунистичких и анархистичких црта, богомилска се јерес у ово доба раширила јако и у Рашкој и у Босни“ (стр. 57).

„Занета кад је умро цар Манојло почела је Византија опадати и губити покрајине и државе, које је цар Манојло, војском и дипломатским путем, био везао за државу, а које су већ давно биле изашле из круга византиских интереса“ (стр. 59).

„Тиме су донекле биле задовољене тежње за подвојеношћу, а, поред тога, ту је наследник, док је био управитељ, хватао везе и стицао пријатељства, која су дотичној покрајини и државној средишној области могла бити само од користи“ (стр. 62).

„Твртко нити је јасно истакао своју тежњу нити је имао претходника као Душан, а како су успомене о хрватској држави биле и далеке и ослабљене угарском влашћу, он се ослонио на права Немањића породице и формално прихватио тежње рашке државе. Ну и ако формална страна Тврткове нове државе није одговарала стварном стању и основицама, на којима је она заснована и створена, ипак је та држава била велико дело“, итд. (стр. 97).
 Итд. итд.

То су главне напомене и замерке које се овој књизи могу учинити. Преко малих прелазимо, јер сматрамо да нису од толиког значаја и да су потекле отуда што је уџбеник рађен и израђен на брзу руку, а које се врло лако могу уклонити кад писци буду подвргли ревизији своју књигу.

Да књига има и својих добрих страна, мислимо да не морамо нарочито истицати. Ипак, једну хоћемо да истакнемо, у толико пре што ће у ранијим уџбеницима за народну историју или никако и нема или се тек овде онде јави: узрочну везу, која је у овом делу изведена свуда тако добро да у том погледу одваја, као што рекосмо, од осталих уџбеника.

Према свему што је речено, излази да ни овај уџбеник, *овакав какав је*, није подесан за оно чему је намењен, али да би могао то бити кад би се прерадио.

Стога су потписани мишљења: да би се ова књига могла употребити као уџбеник за народну историју у средњим школама, *али тек ипошто писци буду темељно прерадили своје дело према изнетим напоменама, нарочито у погледу на стил.*

Главном Просветном Савету захвални на поверењу

12 маја 1909 год.

у Београду.

С. Антоновић
 Свет. М. Максимовић
 Д-р Мих. Р. Поповић

Према овом реферату Савет је дао мишљење: да би се ова књига могла употребити као уџбеник за народну историју у средњим школама, али тек пошто писци буду темељно прерадили своје дело према изнетим напоменама у реферату, нарочито у погледу на стил.

Г.г. Антоновићу, Максимовићу и Поповићу одређено је на име награде за реферовање о овој књизи свега (100) сто динара.

ИХХ

Саслушани су писмени реферати г.г. Ђорђа Јовановића и Ристе Вукановића, виших учитеља, по молби г-ђице Ramus.

Реферат г. Јовановића гласи:

Господину Министру просвете и црквених послова

На акт господина Министра просвете С.Бр. 93 од 22 априла ов. г. част ми је одговорити да, према документима и програму који је госпођица Ramus поднела Министарству с молбом да може основати у Београду сликарски атеље за даме — налазим да госпођица има довољно спреме за тај позив и према томе може да користи ширењу уметности код нас; с тога сам мишљења да се г-ђици Ramus може одобрити отварање сликарског атељеа овде.

Господина Министра просвете и црквених послова

10 маја 1909 год.

Београд.

понизан
Б. Јовановић
вајар

Реферат г. Вукановића гласи:

Главном Просветном Савету

Прочитао сам молбу, документа и Правила госпођице Josephine Ramus, на основу којих тражи да отвори у Београду сликарски атеље за поучавање госпођа и госпођица у сликарству и видео сам:

1. Да је госпођица Ramus учила цртање свега две (2) године у Лозани и то приватно код сликара Josepha Vuillermit
2. Да је на изложби у Narbonne добила диплому за сребрну медаљу, и
3. Да је у Заводу госпође М. Маринковић предавала франц. језик, књижевност, историју Француске, цртање и сликање (акварел и масном бојом).

По нашем закону да би неко био способан да предаје вештине мора да је свршио коју државну уметничку или уметничко-занатску школу; ако то није, онда да покаже своју стручну спрему својим радовима или стручним државним испитом.

Према поднетим документима, молитељка нема ни један од наведених законских услова за наставницу вештина, а није ни поднела своје сликарске радове из којих би се могла видети њена сликарска способност да управља једном сликарском школом — јер се из уверења да је одликована у Narbonne не види ни то: да ли је то била уметничка или каква друга изложба и да ли је госпођица одликована за сликарски или за какав други ручни рад.

Према томе мишљења сам: *да се госпођици Ramus не може одобрити отварање сликарског атељеа који би био школа, све док госпођица не испуни*

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.univ.rs

законот тражени услови. А свој уметнички атеље госпођица може имати и у њему радити своје послове и без дозволе Министарства.

Главном Просветном Савету

12 маја 1909 год.

у Београду.

благодари на поверењу

Риста Вукановић

сликар, в. учитељ вештине.

Савет је, према реферату г. Вукановића, дао мишљење: да се г-ђици Ramus не може одобрити отварање сликарског атељеа који би био школа, све док она не испуни законом тражене услове, а свој уметнички атеље да може имати и у њему да може радити своје послове и без одобрења Министарства.

Овим је састанак закључен.

986 РЕДОВНИ САСТАНАК

27 маја 1909 год.

Били су: потпредседник **Миливоје Ј. Поповић**; редовни чланови: **Ранко Петровић**, **Сава Антоновић**, **Јосиф Ковачевић**, **Љубомир Протић**, **Павле Поповић**, д-р **Чед. Митровић**, д-р **Душан Рајичић**, **Мирко М. Поповић**, **Светислав Максимовић**; вапредни чланови: **Сретен Пашић**, **Живојин Ј. Јуришић**, **Миливоје Вашић**, д-р **Светолик Стевановић**, **Михаило Станојевић**, **Михаило Јовић**.

Пословођа: **Мих. Недежковић**.

I

Прочитан је и примљен записник 985 саветског састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 23 овог месеца ПБр. 7904, којим се тражи од Главног Просветног Савета да најдаље до краја ове школске године да своје мишљење о прештампавању оних уџбеника, који су му раније упућени, како би Државна Штампарија могла ове уџбенике на време израдити за нову школску годину.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. референти, код којих се налазе ови уџбеници на прегледу, да најдаље до 9 јуна ове године поднесу Савету потребне реферате.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 27 ов. мес. ПБр. 8202, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: у ком се случају рад наставника народних школа ни под каквим олакшавним околностима не сме обележити оценом одличан и кад се наставников рад мора обележити само оценом неповољан.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNIB.RS

После дуже дискусије Савет је, већином гласова, одлучио: да се умоле г.г. Љубомир Протић, управитељ Женске Учитељске Школе у Београду, д-р Душан Рајичић, референт за основну наставу, и Мирко М. Поповић, професор II београдске гимназије, да ово питање проуче и на првој идућој седници Савету поднесу заједнички реферат.

Овим је састанак закључен.

987 РЕДОВНИ САСТАНАК

30 маја 1909 год.

Били су: председник д-р Михаило Петровић, потпредседник Миливоје Ј. Поповић; редовни чланови: Ранко Петровић, Сава Антоновић, Јосиф Ковачевић, Љубомир Протић, д-р Чед. Митровић, д-р Душан Рајичић, Мирко М. Поповић; ванредни чланови: Сретен Пашић, Живојин Ј. Јуришић, Миливоје Вашић, д-р Светолик Стевановић, Михаило Станојевић, Михаило Јовић.

Пословођа: Михаило Недељковић.

I

Прочитан је и примљен записник 986 саветског састанка.

II

Саслушан је реферат г.г. Љубомира Протића, управитеља Женске Учитељске Школе у Београду, д-ра Душана Рајичића, референта за основну наставу, и Мирка М. Поповића, професора II београдске гимназије, о акту г. Министра просвете и црквених послова од 27 ов. мес. ПБр. 8203, којим је питан Главни Просветни Савет за мишљење: у ком се случају рад наставника народних школа ни под каквим олакшавним околностима не сме обележити оценом одличан и кад се наставников рад мора обележити само оценом недовољан.

После дуже дискусије Савет је, већином гласова, одлучио: да се умоле г.г. Љубомир Протић, управитељ Женске Учитељске Школе у Београду, д-р Душан Рајичић, референт за основну наставу, и Михаило Станојевић, учитељ, да према овом реферату и мишљењима изложеним од стране појединих г.г. чланова Савета утврде тачан нацрт одговора на постављено питање г. Министра и да га поднесу Савету на првој идућој седници.

Овим је састанак закључен.

988 РЕДОВНИ САСТАНАК

1 јуна 1909 год.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Били су: председник д-р Михаило Петровић; потпредседник Миливоје Ј. Поповић; редовни чланови: Сава Антоновић, Јосиф Ковачевић, Љубомир Протић, д-р Чедомиљ Митровић, д-р Душан Рајичић, Мирко М. Поповић, Светислав Максимовић; ванредни чланови: Миливоје Вашић, д-р Светолик Стевановић, Михаило Станојевић, Михаило Јовић.

Послеложа: Михаило Недељковић.

I

Прочитан је и примљен записник 987 саветског састанка.

II

Саслушан је надрт одговора на постављено питање г. Министра просвете и црквених послова у акту ПБр. 8203 од 27 маја ове године а који су, према одлуци Главног Просветног Савета донетој на 987 састанку од 30 маја ове године, саставили г.г. Љубомир Протић, управитељ Женске Учитељске Школе у Београду, д-р Душан Рајичић, референт за основну наставу, и Михаило Станојевић, учитељ из Београда.

Савет је, после учињених мањих измена и допуна у овом нацрту, одлучио да по предњем питању да ово мишљење:

1. Прилике, у којима се налазе поједине школе и учитељи, тако су разнолике, да их је потребно у појединостима подврћи нарочитој и дужој студији, да би се могле правично и правилно обухватити у погодбама за оцењивање учитељског рада и успеха;

2. Дугом праксом створене су извесне претпоставке и код учитеља и код надзорника, које у маси опредељују с једне стране досадашњи рад у основним школама а с друге стране оцењивање тога рада.

Из тих разлога Главном Просветном Савету је врло тешко одазвати се жељи господина Министра, да у остављеном кратком року за овогодишњи преглед одговори у свима детаљима на постављена му питања.

Главни Просветни Савет ипак мисли да се при оцењивању рада учитељског може за овај мах стати на ово гледиште.

Повољну оцену може добити сваки онај учитељ који је, савесно уложивши све своје способности у свој рад, испунио своју обавезу као државни службеник. Ако учитељ није имао било те савесности или спреме, те својом кривоцом није дао држави оно што се од њега очекује, његов је рад *неповољан*.

Одличан је само онај учитељ, који је и својим способностима и својом савесношћу показао у свему угледан рад и успех.

Ну да би се могла створити што тачнија слика оцењеног наставничког рада, требало би надзорницима препоручити, да сваку оцену наставничког рада довољно мотивишу и да у својим извештајима буду што опширнији при квалификовању наставника у погледу њихова рада у школи и на културним и хуманим установама.

Понајглавније на што надзорник при оцењивању наставника треба да има на уму јесте:

1. да је пређено градиво потпуно утврђено;
2. да је пређено градиво сразмерно времену рада;
3. да је одабрано важније градиво, ако се из оправданих узрока није могао свршити програм;
4. да ученици умеју лепо и правилно читати;
5. да су ученици извежбани у писменим саставима;
6. да ученици умеју лако и поуздано решавати рачунске задатке;
7. да ученици и из осталих наведених предмета показују поуздано знање;
8. да је обрађена довољна пажња на писање, цртање, певање и телесно вежбање;
9. да су сви ученички радови чисти и леви;
10. да у одељењу поновља минималан број ученика;
11. да је администрација уредно вођена.

При давању *одличне* оцене не сме се губити из вида ништа од напред наведенога.

Ако је учитељ у опште показао правилан рад и добар успех, али није у свему и потпуно задовољио све напред наведене погодбе, биће оцењен *повољном* оценом.

Неповољну оцену мора добити наставник:

1. ако му је рад неправилан према захтевима дидактичним;
2. ако својом кривицом није свршио програм било скраћен било у главним партијама или је неке предмете са свим изоставио;
3. ако пређено градиво у опште није никако утврђено а знање код већине ученика непоуздано;
4. ако је занемарено васпитање и телесна чистота код ученика;
5. ако већи број ученика понавља;
6. ако је администрација неуредна.

Али и за одличну и за повољну оцену треба и по одговорима ученика и по њиховом здравственом стању и изгледу да се познаје, да је учитељ наставно градиво поступно и правилно обрађивао, не мучећи и не замарајући ученике недопуштеним напорима и не задржавајући их у школи на штету њихова здравља и преко прописаног времена.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 1 ов. мес. ПБр. 6809, којим се спроводи Главном Просветном Савету на мишљење кривица г. Манасија Стојановића, учитеља из Лесковца.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. д-р Коста Кумануди и д-р Драгољуб Арањеловић, ванредни професори Универзитета, и Михаило Станојевић, учитељ из Београда, да прегледају сва акта ове кривице и у што краћем времену поднесу Савету заједнички реферат.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 1 ов. мес. ПБр. 6817, којим се спроводи Главном Просветном Савету на мишљење кривица г. Јована Поповића, учитеља из Горњег Милановца.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. д-р Коста Кумануди и д-р Драгољуб Арањеловић, ванредни професори Универзитета, и Михаило

Станојевић, учитељ из Београда, да прегледају сва акта по овој кривци и у што краћем времену поднесу Савету заједнички реферат.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 30 маја ове године ПБр. 8385, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и преглед штампани примерак књиге Синтакса српског језика од г. Илије Далевића, професора,

По размотрењу књиге Савет је одлучио: да техничка израда и продајна цена ове књиге испуњава услове прописане чл. 40 Правила о штампању уџбеника и да се сада може издати распис у смислу раније одлуке г. Министра од 4 марта ове године ПБр. 2965.

VI

Саслушан је реферат г.г. д-ра Чедомиља Митровића, ванредног професора Универзитета, Светислава Максимовића, професора I београдске гимназије, и Михаила Станојевића, учитеља, о кривци г. Душана Поповића, учитеља из Кличевца.

Према овом реферату а по свестраном размотрењу како оптужбених навода и одбране оптуженог тако и свих сведоцаба, Савет је одлучио: да г. Душана Поповића, учитеља из Кличевца, у интересу наставе, морала и угледа учитељског а с погледом и на утврђено дело из тач. 12 чл. 45 закона о народним школама треба казнити отпуштањем из службе.

Овим је састанак закључен.

989 РЕДОВНИ САСТАНАК

3 јуна 1909 год.

Били су: потпредседник Миливоје Ј Поповић; редовни чланови Ранко Петровић, Сава Антоновић, Јосиф Ковачевић, д-р Душан Рајчић; ванредни чланови: Михаило Станојевић, Михаило Јовић.

Пословођа: Михаило Недељковић.

I.

Прочитан је и примљен записник 988 саветског састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 16 маја ове године ПБр. 7561, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. Геце Кона, олд. књижара, који моли да Министарство откупи извесан број I и II књиге „Милош Обреновић“ од г. д-ра Мих. Гавриловића.

Савет је, према усеном реферату појединих г.г. чланова Савета, дао мишљење: да се штампана I и II књига д-ра Мих. Гавриловића: „Милош Обреновић“, у издању Коларчеве задужбине, може препору-

чити за школске књижнице основних, средњих и стручних школа а да извештан број примерака може откупити и Министарство, ако има за то буџетске могућности.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 24 маја ове године ПБр. 7946, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. Геце Кона, оvd. књижара, који моли да Министарство откупи извештан број комплета листа „Караџић“, који је издавао и уређивао г. д-р Тихомир Ђорђевић, професор.

Савет је, према усменом реферату појединих г.г. чланова Савета, дао мишљење: да се „Караџић“, лист за српски народни живот, обичаје и предање, који је издавао и уређивао г. д-р Тихомир Ђорђевић, професор, може препоручити за школске и ученичке књижнице средњих и стручних школа и за поклањање ученицима Богословије и Учитељских школа а да извештан број комплета може откупити и Министарство, ако има за то буџетске могућности.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 23 маја ове године ПБр. 7506, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. Јована Д. Илића, свештеника из Дубља, који моли да се његова штампана књига „Десет приповеди“ препоручи за књижнице основних школа и за поклањање ученицима о испиту а по могућству извештан број примерака и откупи.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. д-р Чедомиљ Митровић, ванредни професор Универзитета, и Светислав Поповић, учитељ из Београда, да ову књигу прегледају и Савету у што краћем времену поднесу заједнички реферат.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 29 маја ове године ПБр. 7659, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г-ђице Даринке Брајковићеве, учитељице у Планиници, која моли да се њен превод „Легенде о Христу“ од Селме Лагерлеф, препоручи за ђаке и ђачке књижнице основних школа нижих разреда средњих школа.

Савет је одлучио: да се умоле г. Крста Јонић, учитељ из Београда, и г. Синђел Демонтијан, суспенат Богословије Св. Саве, да овај превод прегледају и Савету у што краћем времену поднесу заједнички реферат.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 20 маја ове године ПБр. 7713, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. Фрање Елезовића, професора у пензији, који, у вези са Саветском одлуком донетом на 939 састанку од 31 маја 1906 године, моли, да за сада може штампати само рукопис књиге: Изабране песме П. Овидија Назона.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Савет је, у вези са раније донетом одлуком на 939 састанку од 31 маја 1906 године, дао мишљење: да се г. Фрањи Елезовићу, професору у пензији, може одобрити да за сад штампа само рукопис књиге „Изабране књиге О. Овидија Назона“ и то под насловом: Коментар уз изабрана места из Овидија“.

VII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 14 маја ове године ПБр. 3276, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење кривица г. Димитрија Бресијанца, учитеља из Избенице.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. д-р Чедомиљ Митровић, ванредни професор Универзитета, Светислав Максимовић, професор I београдске гимназије, и Михаило Станојевић, учитељ, да сва акта ове кривице прегледају и Савету у што краћем времену заједнички реферат поднесу.

VIII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 29 маја ове године ПБр. 8058, којим се шаље Главном Просветном Савету на мишљење молба г-ђе Анке Поповићке, учитељице у пензији, која моли да се врати у учитељску службу.

По размотрењу службених података молитељкиних а с обзиром на њену ранију службу и патриотски рад, Савет је дао мишљење: да се г-ђа Анка Поповићка, учитељица у пензији, може вратити у учитељску службу.

IX

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 25 маја ове године ПБр. 7844, којим се шаље Главном Просветном Савету на мишљење молба г-ђе Даринке Адамовићке, учитељице у пензији, која моли да се врати у учитељску службу.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. д-р Чедомиљ Митровећ, ванредни професор Универзитета, Светислав Максимовић, професор I београдске гимназије, и Михаило Станојевић, учитељ из Београда, да ову молбу прегледају и Савету у што краћем времену поднесу заједнички реферат.

X

Саслушан је реферат г. Миленка Вукићевића, професора II београдске гимназије, о књизи „О Босни и Херцеговини“ од г. Петра М. Јовановића, учитеља.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Господин потпредседник Просветнога Савета известио ме је писмом од 29 априла тек. год. СБр. 106 да ме Главни Просветни Савет на свом 983 састанку од 29 априла тек. год. одредио да књигу Петра М. Јовановића

www.unizg.hr

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

вића учитеља „О Босни и Херцеговини“ прегледам и поднесем писмени реферат је ли ова књига за ону намеру за коју је нуди Министарству издавач.

Прочитао сам и издавачку молбу и поменућу књигу и част ми је поднети овај реферат Главном Просветном Савету.

Издавач књиге у својој молби вели да је она врло корисна за нашу школску омладину и подноси је Министарству с молбом да је откупи за поклон добрим ђацима о годишњим испитима.

За нашу школску омладину потребне су књиге написане чистим језиком, јасним стилем и прегледном садржином онога, што се у књизи хоће да каже. Књига дата као дар или као награда треба да научи или да забави, а у сваком случају да ученика, коме је дата, привуче да је прочита. Таква врста књига треба да је привлачна и садржином и својом спољашношћу, а да се одликује добром техничком израдом. Само тако удешена књига може одговорити оном задатку, који јој се намењује кад се даје ученику као дар или награда.

Ова књига нема ниједну од поменутих особина. Она није написана не само чистим језиком већ је пуна правописних и штампарских погрешака. Стил јој је нејасан, мрачан и конфузан. Књига је без икаква распореда. И ако је писац ставио да је она „кратак историјски преглед о Босни и Херцеговини“, она је све друго само не кратак историјски преглед, јер се у њој најмање говори о историји поменуће две српске покрајине. Тако на пример у њој се скоро на два листа говори о имену „Босна“ а нема ни речи о орографији обе области. У одељку, у коме говори о минералном и биљном свету, не говори ништа о биљном богатству ових покрајина нарочито о босанским шумама, али се говори о хидрографији па и то на дохват. Од свих херцеговачких река помиње само Неретву а о језерима ни речи. У одељку о старинама (стр. 12—17) говори само о „стећцима“, па и то је готово све погрешно. Наводити грешке редом није могуће, јер би требало исписивати читаве стране (види стр. 13, 14 и 15).

У одељку „народ и насеља“ (стр. 18—39) има свачега, као у каквој торби, само нема ништа о насељу Срба у Босну и Херцеговину. У том одељку он налази Србе у Египту, Месопотамији, Персији, Индији, у Сибирији (стр. 21—23).

Какви су ови први одељци такви су и други у књизи. Ко жели да се увери нека отвори ма коју страну па нека прочита, рецимо стр. 8, 18, 21, 24, 25, 26, 27, 31, 38, 45, 46, 54, 60, 62, 84, и т. д. А нарочито се човек мора чудити што ће писцу онај „додатак“ на стр. 87—92 о некаквој хармонији „природне науке геологије с религијом (вером) — мајком свих потоних проналазака духа људског“, кад то нема никакве везе с Босном и Херцеговином.

Јасност пишчева стила најбоље се огледа у ономе, што је он извео као закључак свога излагања о народу и насељу. Од тих закључака наводим само 4 и 5.

„4. Да су и данашња сва „Србословенска племена“ — „народи“ од једне једине „српске“ индоевропске расе. (А расе су код разних народа разне) и да су једног само „српског“ порекла“.

„5. Да су одлике расе живе сведоштво времена, у коме човеков разум још није био у стању, као што је то данас, да свој живот и обичаје удеси према промењену месту становања, кад је према томе умбрање међу децом било несразмерно велико, као што је то било и код нашега народа — при-

родно, и сваког који се сели —, а у неку руку остале само оне јединке (као „чеда среће“), које су могле остати и успевати које су се родиле са одобљивом природом, т. ј. чија је природа одговарала клими и пределу, у коме су способни да се користе користима, које оне (предео и клима) пружају, а да носе оне штетне утицаје, којима су изложене“ (стр. 37).

С тога сам мишљења да ова књига није за нашу школску омладину, јер се она њоме ничему неће научити; не, не само то, она јој може шкодити. И с тога је не могу препоручити за откуп.

Захвалан Главном Просветном Савету на поверењу,

17 маја 1909 год.

Београд.

Мил. Вукићевић,

проф.

Према овом реферату Савет је дао мишљење: да се штампана књига г. Петра М. Јовановића, учитеља, О Босни и Херцеговини, у издању књижаре г. Лазара Марковића, не може препоручити за откуп и за поклањање ученицима о годишњим испитима.

Г. Вукићевићу на име награде за реферовање о овој књизи одређено је (30) тридесет динара.

XI

Саслушан је реферат г.г. Миленка Вукићевића, професора II београдске гимназије, и Михаила Јовића, учитеља из Београда, о књизи „Три знаменита Херцеговца“ од г. Томе II. Ораовца.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

По одлуци Главног Просветног Савета СБр. 127, од 13 ов. месеца, прегледали смо књигу „Три знаменита Херцеговца“, коју је написао г. Тома Ораовац, о чему подносимо свој извештај.

Патриотска тенденција ове књиге заслужује нарочиту пажњу и признање. Од почетка до краја ове књиге види се из сваке врсте намера пишчева: да одушеви српску омладину све три вере на борбу за ослобођење и уједињење српског народа. Зато је и одабрао три преставника, по једног од сваке вере: Љубибратића, Мехмеда Ризванбеговића и Дум Ивана Мусећа. Сви су они одлични преставници жарког патриотизма и љубави према српском народу, а први и последњи и чувени борци и вође устанка херцеговачког.

Историјска грађа, коју нам г. Ораовац износи највише у одломцима писама, која је од њих добијао, као и догађаји, који се у овој књизи помињу познати су писцу више но осталима, те су у главном ваљан материјал за српску историју новијег времена. И то је и најбоља страна ове књиге.

Али стил ове књиге никако није за ученике основних школа, па чак ни за ученике нижих разреда гимназије. Изгледа, да је ове чланке писац састављао у време нашег зимишњег спремања за борбу, да се одушеве грађани све три вере на очајну борбу а да развије што јачу мржњу према српском непријатељу — Аустрији — коју писац на неколико места назива и у писмима: „ћелави ћифутин“,... „одавно би у Босну ускочио и ухватио Лију за гркљан“,... „да нестане неблагодарне вјероломнице, *намигуше* и ниске силеткашице“ и т. д.

Да се види како је стил ове књиге нејасан и тежак ми наводимо ове примере:

Говорећи о Љубибратићу на стр. 8. писац вели: „то он није ни тајно од мене све жеље, које су биле колико племените и чисте, толико патриотске и српске, зато и већу да сматрам за дужност изнијети у правој слици више његову душу и срце, него ли његова дјела и радове, јер *за описати* све то треба више времена, доста стрпљења, а што у своје време треба учинити“ и т. д. На стр. 25. о Мехмед Аги паши вели: „спремао се за освету своје и народноме диндушману, који је на нечувен начин са *мандатом бездушних дипломата* дошао у Босну и *зашо* у Херцеговину, не да их усрећи, не да им помогне, но да им одмогне, не да их пресвијетли, но *да им зубљу правде* угаси“ и т. д.

Па и тврђење о султану Абдул Хамиду показао се погрешно. Он пише: „како је на *челу* Турске са младим идејама стао мудри, племенити и витешки султан Абдул Хамид, који се умео узвисити над собом и пружити народу своје руку, прокламовати устав, једнакост и равноправност“ и т. д.

И описи борбе, који се налазе у овој књизи, само су поменути без потребних детаља и живих слика којима се најјаче утиче на осећања и дече и омладине.

На послетку у књизи има приличан број штампарских, а по где која и граматичка грешка; па и хартија и слова нису лепа.

Према свему овоме мишљења смо, да се ова књига не може препоручити за поклањање о испитима ученицима основне школе, а може за књижице основних школа, јер би се учитељи могли корисно послужити материјалом, који се у књизи налази.

Молимо Главни Просветни Савет, да и овом приликом прими уверење нашега одличног поштовања,

20 маја 1909 год.

Београд.

Мил. Вукићевић,
проф.

Мих. Јовић,
учитељ

Према овом реферату Савет је дао мишљење: да се штампана књига г. Томе П. Ораовца: „Три знаменита Херцеговца“ не може препоручити за поклањање о испитима ученицима основних школа већ само за књижице основних школа.

Г.г. Вукићевићу и Јовићу на име награде за реферовање о овој књизи одређено је свега (40) четрдесет динара.

XII

Саслушан је реферат г.г. д-ра Чедомиља Митровића, ванредног професора Универзитета, Светислава Максимовића, професора I београдске гимназије, и Михаила Станојевића, учитеља из Београда, по молби г-ђице Софије Бранковићеве, учитељице у пензији, која је молила да се врати у учитељску службу.

Према овом реферату а из разлога што молитељка није свршила целу вишу женску школу, што је зашла већ у године и што је прошле године Главни Просветни Савет донео већ о њој одлуку да се не може вратити у учитељску службу, — Савет је дао мишљење: да г-ђицу Бранковићеву не треба вратити у учитељску службу.

XIII

www.unilib.rs
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Саслушан је реферат г.г. д-ра Чедомиља Митровића, ванредног професора Универзитета, Светислава Максимовића, професора I београдске гимназије, и Михаила Станојевића, учитеља из Београда, по молби г-ђе Драге Тришићке, учитељице у пеизији, која је молила да се врати у учитељску службу.

Према овом реферату а из разлога што је молитељка провела четрнаест година ван службе и што је у служби кажњавана много пута, — Савет је дао мишљење: да г-ђу Тришићку не би требало вратити у учитељску службу сем у случају велике оскудице у наставницима.

XIV

Саслушан је реферат г.г. д-ра Чедомиља Митровића, ванредног професора Универзитета, Светислава Максимовића, професора I београдске гимназије, и Михаила Станојевића, учитеља из Београда, по молби г-ђице Драге Божићеве, бивше учитељице, која је молила да се врати у учитељску службу.

Према овом реферату а с обзиром што молитељка није поднела сва документа која су потребна за састав одлуке о повраћају у службу, — Савет је одлучио: да се по овој молби г-ђице Божићеве не доноси никаква одлука све док не поднесе уверење да је физички и умно здрава и способна за рад у школи.

Овим је састанак закључен.

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

ИЗВЕШТАЈ

о раду у Државној Архиви за 1906, 1907 и 1908 годину

Господине Министре,

Част ми је поднети Вам кратак извештај о раду у Државној Архиви у току 1906 године.

Државна Архива примила је:

1) 9 јануара 1906 године из Царинске Управе при Министарству Финансија девет старих печата.

2) 25 јануара од г. Алексе С. Јовановића, државног саветника у пензији, Протокол Канцеларије Суда народног српског за 1828 годину и Протокол од издатих од Суда народњег и експед. решења за 1828 годину.

3) 13 фебруара из Министарства Иностраних Дела а) казивање Јока Гаврилова Суботића о ратовању под Карађорђем (а под непосредним заповедништвом Милоша Обреновића) 1809 године; б) мемоар Павла Коцебу-а, капет. гард. ген. штаба о српским границама при закључењу Букурешког Уговора; в) преписку Михаила Теодоровића Германа (1816—1823).

4) 21 фебруара од г. Јована Јовановића, секретара Министарства Иностраних Дела, приповетку у рукопису „Домаћи Суд“ од Јанка М. Веселиновића.

5) 17 марта од Аврама М. Леви-а — хаџије, антиквара, купљено тринаест докумената од 1812—1852 године.

6) 21 марта од г. д-ра Тих. Р. Ђорђевића, проф. а) честитку кнезу Михаилу од народа среза подгорског окр. ваљевског при ступању његовом на престо; б) војну исправу Младена Стојковића из Буковца од 25 јуна 1814 и в) штампану захвалницу Србина неког Астенго-а при одласку из Србије од 19 фебруара 1860 године.

7) 10 априла од Милана Кузмића, земљорадника из Мраморца, а) две пресуде у оригиналу (од 14 априла 1816 и 10 јуна 1817 год.) и б) успомене Марка Јовановића из Мраморца, сродника Карађорђевог;

8) 24 априла од г. д-ра Тих. Р. Борђевића, проф. а) девет сведетелстава за позволеніе за вѣнчаваніе од патријаршијске епархије од 1876 год. б) седам извесница за женидбу од епархије нишке (бугарске егзархије) од 1876—1877 год. и в) девет турских пореских признаница.

9) 20 маја из Министарства Иностраних Дела „Протоколъ продуженя Главне Коншкрипціе одъ Капетаніе Краинске у окр. Неготинскомъ 1834 год.“

10) 30 маја од г. Арсенија Шијаковића, управитеља селевачке школе, свидетелно писмо у препису од 13 августа 1817 године писано у Колару.

11) 13 јуна од Главногъ Генералштаба акта Војногъ Суда за Тополску аферу 1877—1878 године.

12) 7 августа од г. Љуб. Стојановића, академика, из Вукових хартија: а) штампан споменик приликом посете Фердинанда Карола 1832 године; б) исто то на немачком језику; в) објава продукције једног слона; г) штампани стихови Д. Исајловића приликом присаједињења Србији отргнутих крајева 1833; д) споменик Јована Николића и супруге му Савке приликом посете Државне Штампарије; њ) стихови Д. Исајловића, посвећени цару Николи I, приликом печатања прве букве у типографији српској; е) беседе карловачког митрополита Јосифа од 21 фебруара 1846 у Виени на српском и влашком језику.

13) 9 августа од Аврама М. Леви-а — хаџије, антиквара, купљени су телеграми српског прес-биро-а с бојног поља 1885 године на француском језику.

14) 12 августа од г. Љуб. Стојановића, академика, из Вугова Одбора: а) штампану беседу карловачког митрополита Јосифа од 21 фебруара 1846 године у Виени (на српском језику) и б) први отисак Држ. Штампарије од 24 јула 1831 (на немачком језику).

15) 10 октобра од г. Косте Милосављевића, руског пуковника, један акт из Карађорђева доба у два фотографска снимка.

16) 10 октобра с тавана Министарства Иностраних Дела пренесена су неуређена поштанска акта ради прегледа да у њима нема акта Министарства Иностраних и Унутрашњих Дела.

17) 25 октобра од г. Спасоја Илића, учитеља школе црнајске, штампан позив на претплату целокупних књижевних радова Буре Јакшића. Позив је извађен из архиве школе црнајске.

18) 11 новембра од г-ђе Савке Панићке, удове, тринаест писама кнеза Милоша из доба његова изгнанства.

19) 7 новембра од г. Тодора М. Бушетића, учитеља у Пољној, препис синџелије свештеника Симе Матовића из 1819 год.

20) 13 новембра из Министарства Иностраних Дела: а) списак нумера аката о продаји имања А. Карађорђевића; б) списак нумера аката о убиству кнеза Михаила; в) саслушање С. Рогоћа (на немачком језику) и г) четрдесет и четири президијална писма из 1854 године.

21) 14 новембра с тавана Министарства Иностраних Дела пренесена су а) троја кода аката ради одабирања; б) бронзано попресе краља Александра; в) мапа Европе (разм. 1: 4,000,000); г) регистар на коме стоји само „Р. в. 1837.“ а испод тога: „неупотребљивъ про-

токољ Главне Коншикрипције одъ капетаніе Ключке у округію Неготинскомъ 1834* и д) Деловодній протокољ за годину 1848 од № 1 до 157.; и

22) 1 декембра од г. Тодора М. Бушетића, учитеља у Пољној, препис натписа са старог антими́нса.

*

У току 1906 године радило је у Државној Архиви 27 лица, од којих су: четири професора Универзитета, два студента, два академика, два гимназијска професора, два лица радила су по службеној потреби, један полицијски чиновник, један адвокат, један економ, један председник пореске управе у пензији, један уредник новина, један саветник у пензији, један пређашњи чиновник, један индустријалац, један професор Велике Школе у пензији, један свештеник, један архитекта, један чиновник министарства просвете, један председник Трговачког Суда, један командир пожарне чете и један начелник окружни у пензији.

У овој години тражена су акта на преглед из девет архива појединих надлештава, и било је педесет и четири саопштења. И то из: Кнежевске Канцеларије 15 саопштења, Државног Савета 4, Министарства Унутрашњих Дела 3, Министарства Просвете и Црквених Послова 2, Народне Скупштине 2, а из Јагодинског Начелства, Министарства Финансија, Министарства Иностраних Дела и Крагујевачког Суда по једно саопштење.

Рад чиновника Државне Архиве сав је управљен на сређивање пренесеног материјала и на његово инвентарисање. И ако споро, услед тешкоће самога посла и малог броја чиновника, тај рад стално напредује.

Од септембра прошле године Државна Архива налази се у новој згради, која од старе боље испуњава услове који се траже за установу ове врсте. Ну ипак простор је доста скучен и данас Архива има на расположењу још само три собе, које ће бити ускоро попуњене архивама наших најстаријих судова. На седници од 3 јануара ове године, Одбор Државне Архиве решио је да Вам се, господине Министре, опет представи потреба нарочите зграде за Државну Архиву, зграде у којој би било довољно простора за њено правилно функционисање.

Достављајући Вам овај извештај ја Вас молим, господине Министре, да изволите примите уверење о моме најдубљем поштовању.

3 марта 1907 године
у Београду.

Државни архивар,
Д-р Мих. Гавриловић.

Господине Министре,

Част ми је поднети Вам кратак извештај о раду у Државној Архиви у току 1907 године.

Државна Архива према Дневнику докумената повећана је овим новим предметима:

1) 3 јануара Његово Високопреосвештенство митрополит господин Димитрије послао је педесет и шест оригиналних заклетова државних саветника, министара и др. од 1839 до 1860 године.

2) 12 јануара господин Владан Ђорђевић поконио је седам докумената с два прилога Попечитељства Финансија од 1817—1856 год.

3) 29 јануара господин Паја К. Михаиловић, државни саветник у пензији, послао је неколико рачунских аката која су припадала Министарству Финансија.

4) 19 марта из Политичког Одељења Министарства Иностраних Дела примљен је: а) берат султан Махмудов од 1829 год.; б) два плана града београдског; в) ферман од 9 ребул-евела од 1207 год.; г) два фермана о београдским каицима; д) писмо неког Реуфа од 9 шевала 1260 год.; е) кореспонденција средством телеграфа за 1868 годину, и е) копија писма нишком мутесарифу Зенил-паши о упаду Арнаута у Србију од јуна месеца 1859 године.

5) 21 марта Народна Библиотека послала је 53 акта Пожаревачког Суда од 1823—1836 године.

6) 21 марта господин Риста Пророковић, продао је 278 аката из Херцеговачког устанка од 1875 године.

7) Господин Михаило Ристић, посланик у Букурешту, поконио „Проекъ хатишерифа за Србију од 1830 год.“ и једну тужбу Примирителном београдском Суду.

8) 3 маја пренесена су с тавана Министарства Финансија акта већином у фасциклама од 1823—1843 године. Осим овога и 17 протокола, 9 дневника, 8 партијалника и 5 разних књига.

9) 23 маја из архиве Политичког Одељења Министарства Иностраних Дела примљена су накнадно акта Дунавске комисије за пловидбу.

10) 25 јуна из архиве Министарства Иностраних Дела примљен је стари печат истог министарства.

11) 3 августа Аврам М. Леви — хаџија, антиквар, продао разне тапије земаља на Бањици (близу Београда) од 1844—1870 године и друге хартије од мање вредности.

12) 10 октобра Министарство Иностраних Дела послало царски берат од 8 мухарема 1237 и два писма Пертев ефендије Авраму Петронијевићу; и

13) 28 децембра 1907 године Стојан Протић, државни саветник, поконио два писма краља Милана краљу Александру писана у Паризу 1893 год. на француском језику и један пројекат писма Сави Грујићу на српском језику од 1893 године.

У току 1907 године радило је у Државној Архиви 26 лица, од којих су четири професора Универзитета, три гимназијска професора, два учитеља, један академик, један државни саветник у пензији, један председник Трговачког Суда, један секретар министарства просвете, један народни посланик, један председник пореске управе у пензији, један пензионар, један имам овдашње џамије, један адвокат, један пређашњи чиновник, једна студенткиња, три лица без одређеног занимања и два лица за службену потребу.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.ujmib.rs

У овој години тражена су акта на преглед из осам архива појединих надлештава и било је педесет и девет саопштења. И то из Књажевске Канцеларије 45 саопштења, Министарства Унутрашњих Дела 4 саопштења, Државног Савета 3 саопштења, Министарства Просвете 3 саопштења и по једно саопштење из Народне Скупштине, Сената, Министарства Финансија и Крагујевачког Суда.

Чиновнички персонал Државне Архиве ради стално послове сређивања огромног материјала, који је већ пренесен у Државну Архиву.

О материјалним потребама ове установе није потребно говорити, оне су и сувише добро познате господину Министру из мојих ранијих предага и извештаја.

Примите, господине Министре, уверење о моме дубоком поштовању.

9 фебруара 1908 год.

у Београду.

Државни архивар,

Д-р Мих. Гавриловић.

Господине Министре,

Част ми је поднети Вам кратак извештај о раду у Државној Архиви у току 1908 године.

Државна Архива према Дневнику докумената добила је ове нове предмете:

- 1) 2 јануара 1908 Симо Матавуљ, књижевник, поклатио је аутографисан примерак „Настављенија за Комисију која има саставити Проект за Устројство Државне Архиве“ од 15 фебруара 1866 год. № 342.
- 2) 19 јануара г. Вељко Мушички, писар општине београдске, продао је штампану прокламацију Алавантићеву од месеца фебруара 1902 године.
- 3) 4 фебруара г-ђа Лепосава Н. Павловићка, удова, продала је двадесет аката из начелства окр. подринског од 1839 године.
- 4) 15 марта из Министарства Унутрашњих Дела пренесена је архива краља Александра, смештена у једној гвозденој каси и једноме дрвеном сандуку.
- 5) 26 марта г. Паја К. Михаиловић, државни саветник у пензији, предао је нека акта Министарства финансија од 1839 године.
- 6) 31 марта купљена копија мемоара Стевче Михаиловића до 1842 године. Оригинал се налази у г. Милана Раденковића, трговца, унука Стевчиног.
- 7) 2 априла г. Миле Павловић, професор, поклатио је копију Вукова писма Милошу од 12 априла 1832 године, која је некад припадала архиви Државног Савета.
- 8) 7 априла г. Михаило Радвановић, срески начелник у пензији, поклатио је штампану полицијску уредбу од 18 маја 1850, распис Министра унутрашњих дела од 11 јуна 1850 и закон о изменама и допунама полицијске уредбе од 23 јула 1877 године.
- 9) 17 априла Министарство Иностраних Дела послало је портин сенет (хатишериф) народу српском од 1829 године.

10) 28 априла купљен препис Деловодног протокола Стевче Ми-
хайловића од почетка месеца јунија 1836 до краја новембра 1837 год.

11) 12 маја с тавана Министарства Иностраних Дела пренета је
слика краља Александра у позлаћеном оквиру.

12) 5 јуна с тавана Министарства Финансија — Благајничко Оде-
љење — пренесен је остатак рачунских књига.

13) 15 јула г. М. Ј. Страховић, приватни учитељ језика, продао
је писмо кнегиње Јулије Обреновић писано неком сенатору од 30 сеп-
тембра 1865 године.

14) 16 јула Министарство Унутрашњих Дела послало је извештаје
Пресбиро-а од 5 августа — 22 децембра 1899 и од 23 маја до 14 де-
кембра 1900 године.

15) 17 јула Министарство Унутрашњих Дела послало заклетву
Стефана Милодраговића, канцелисте Попечитељства Внутрених Дела од
од 9 октобра 1840 године.

16) 7 августа с тавана Министарства Финансија пренесени су
разни спискови и тефтери царински од 1834—1844 и тефтери Бео-
градског Базрђанбашлука од 1717—1834 године.

17) 1 октобра Министарство Унутрашњих Дела шаље указ на-
месника од 18 августа 1871 године о сазиву Народне Скупштине, који
је нађен забачен у архиви истог Министарства.

У току 1908 године радило је у Државној Архиви 19 лица, од
којих су два професора Универзитета, један гимназијски професор,
један учитељ, три студента, три књижевника, један председник суда,
један новинар, један лекар, један цариник, три пензионара и два за
службену потребу.

У овој години тражена су акта на преглед из шест архива поје-
диних надлештава и било је педесет и једно саопштење. И то из
Кнежевске Канцеларије 37 саопштења, Државног Савета 9, Народне
Скупштине 2, и по једно саопштење из Министарства Просвете, Ми-
нистарства Иностраних Дела и из купљених акта.

Чиновништво Државне Архиве бави се непрестано сређивањем
нагомиланог материјала поглавито прављењем анализа из докумената
Кнежевске Канцеларије, које ће, кад се тај посао сврши, сачињавати
потпун инвентар дотичне канцеларије.

Подносећи Вам овај кратак извештај, ја Вас молим, господине
Министре, да примите уверење о моме најдубљем поштовању.

6 маја 1909 године
у Београду.

Државни архивар,
Д-р Мих. Гавриловић.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unilib.rs

ЖЕНСКА ГИМНАЗИЈА И ВИША ЖЕНСКА ШКОЛА У БЕОГРАДУ У 1908—1909 ШКОЛСКОЈ ГОДИНИ

Извештај министрова изасланика г. Јована Н. Томића, библиотекара
Народне Библиотеке

Господине Министре,

Актом својим ПБр. 7345 од 15 маја ове године одредили сте ме за свог изасланика на овогодишњим испитима зрелости у Женској Гимназији, ставивши ми уз то у дужност да прегледам и целокупан рад у Женској Гимназији и у Вишој Женској Школи у Београду.

Тај посао није био тако лак, како је изгледало на први поглед; он је захтевао доста и труда и времена, и кад потпуно оставим на страну свој редовни посао, који такођер не трпи одлагања. Нарочито је било тешко извести други део поверене ми дужности, јер кад сам му могао приступити, већ су предавања била завршена. Услед тога био сам лишен могућности да поверени ми целокупан преглед рада извршим како би требало, у свима правцима с подједнаком подробношћу, и тешкоћу од тога осетио сам нарочито кад сам приступио сређивању овог извештаја. И зато што поједине податке нисам могао добити непосредним посматрањем, морао сам их прибавити посредним путем, што је било знатно теже, и то је разлог што сам у два маха тражио продужење рока за подношење овог извештаја, у коме сам желео да што потпуније испуним Ваше наређење: да Вам изнесем све што сам будем запазио да је *од вредности и од интереса за школу.*

Ну пре него што приступим излагању својих запажања и истраживања узрока констатованим фактима, треба да истакнем једну ствар.

Према Вашем наређењу, главна дужност била ми је да будем на вишим и на нижим течајним испитима и да руководим првима, а преглед целокупног рада у једном и у другом заводу био би узгредан посао „у колико ми то време допусти.“ Према томе и у овом извештају требало би да се у првом реду и нарочито задржим на својим запажањима с вишег течајног испита. Ну ја од тога морам одступити, јер да се разуме рад на томе испиту, преко је потребно знати шта се и како се радило преко године у једном и у другом заводу. Тим ће се само потврдити правило: да течајни испити нису друго до огледало и резултат рада наставничког у току више година; а то је правило овде у толико више основано, што су ученице, а нарочито оне с вишег течајног испита, и почеле и завршиле учење у том течају у истом заводу и за наставнике имале су иста лица, која су их пратила из разреда у разред.

I

Настава у Женској Гимназији и у Вишој Женској Школи

1.

Програм наставе и његово извођење.

По задатку своме, Виша Женска Школа и Женска Гимназија јесу два потпуно одвојена завода за образовање женске деце, али било из

новчаних разлога или утицајем у Србији омиљеног система стапања, кад је пре четири године створена Женска Гимназија, нижи течај Више Женске Школе постао је уједно и нижи течај Гимназије, и издвајање извршено је тек за виши течај. Тим је Женској Гимназији дат у неколико друкчији карактер него средњој школи за мушку децу и последица тога јесте разлика између наставног програма у Женској и у Мушкој Гимназији. Та разлика постоји још у нижем течају, а како се на њ у Женској Гимназији наслања виши течај, то је 1905 год. на основу овога постао наставни програм за више разреде, који се разликује од програма за више разреде у Мушким Гимназијама.

Примена система стапања била је једна погрешка, а одмах за њом учињена је друга с привременим наставним програмом за више разреде, јер, као и другде, тако је и овде привременост добила значење сталности, и привремени програм, створен 1905 год., био је сталан, по коме се досад непрестано радило и по коме је овогодишње коло ученица на испитима зрелости завршило своје средњешколско образовање. За тим је још учињена и трећа погрешка: што је једина Виша Женска Школа у Београду, која има врло велики број ученица, и административно спојена са Женском Гимназијом и наставничко особље једног употребљено за извођење наставе у другом заводу. Све ово имало је утицаја на рад у овим двама заводима, и кад је реч о наставном програму, морају се имати у виду.

У сваком случају наставни програм није требало оставити привременим толико времена. Што је пак тога било, у првом реду кривица је до централне просветне власти, до Министарства Просвете, које се задовољило тим што је послало управи Женске Гимназије привремени план и тим мислило да је извршило своју дужност. Истина, Министарство Просвете послало је тај привремени програм са захтевом да га Наставнички Савет Ж. Гимназије размотри и са својим примедбама врати, како би били учињени даљи кораци, који би довели до сталног програма. И колико сам се могао извести из аката, Наставнички Савет учинио је по наређењу из Министарства: поделио се у секције, дискутовао је о појединим предметима, стављене су примедбе и цео елаборат предат је директору, за којег не знам да ли је то послао Министарству или не. Ну било једно или друго, највећа је кривица до Министарства, у првом случају — ако је добило тај елаборат — што није учинило по њему или поводом њега да се дође до сталног наставног програма, а у другом — ако није добило за њ израђени елаборат — што још у своје време није чинило корака према директору.

Сам пак наставни програм за Ж. Гимназију (V—VIII раз.), овакав какав је, непотпун је, и на једној страни не стоји у складу с наставом у четири нижа разреда В. Ж. Школе, кроз које пролазе ученице Ж. Гимназије, а на другој страни не одговара програму Мушких Гимназија, те због тога при извођењу наставе из појединих предмета има и сувише тешкоћа, док је из других предмета наставни програм јако скучен, те не одговара карактеру средњешколске наставе. Исто тако нелогично је што по овом привременом програму у Ж. Гимназији има предмета необавезних, који су у Мушкој Гимназији обавезни, те је из тога и из потцуне примене Правила о вишем течајном испиту и за Ж. Гимназију настала нова нелогичност: да се из тих необавезних предмета оцене

из најстаријих разреда уносе у сведочанство о испиту зрелости. Међутим познато је да се друкчије добијају оцене из обавезних а друкчије из необавезних предмета.

Најглавнији предмет у српској средњој школи јесте Српски језик, који је проведен кроз све разреде и дата му је нарочита вредност на nižем и на вишем течајном испиту. За тај предмет привремени програм предвиђа много краћи обим од онога у Мушким Гимназијама, како у погледу књижевности тако и у погледу граматике. И док је тако учињено на једној страни с најглавнијим предметом, који има специјалног значаја за образовање са националног и школског гледишта, дотле је Латинском језику дат исти програм који је и у Мушкој Гимназији, и то на један неразвијен начин. Јер док се у Мушкој Гимназији тај предмет учи од III разр., овде почиње тек од V, па ипак за све разреде Ж. Гимназије програм из Латинског језика исти је који је у тим разредима у М. Гимназији, и од ученица прве школе на завршетку њихова средњешколског образовања тражи се апсолутно исто што и од ученика друге школе! Од предмета пак, који су овде необавезни, а оцена из њих уноси се у сведочанство о испиту зрелости, поред друга два, јесу и Руски језик и Философска пропедевтика. И то су нелогичности овог привременог плана, као што их има и других, које би било дуго набрајати. У место тога, у овом и иначе великом извештају, доста је нагласити: да овај привремени програм, где год је у њему по предметима учињено одступање према сталном програму за М. Гимназију, није урађено према стварним потребама и према неком у напред утврђеном систему за образовање ученица у средњој школи, који би правдао та одступања. Због тога привремени наставни програм за Ж. Гимназију, овакав какав је, нема разлога за своје постојање и треба га изменити на боље.

Али је штета што досадашњи рад наставничког особља не може бити од користи у том погледу, јер колико је наставни програм непотпун, зато што рад наставника није био у хармонији, него је радио како је ко хтео и умео, на пракси нису утврђени недостаци и у ком правцу треба га мењати.

Да би се јасно представило како је рађено на извођењу програма, требало би у подробности изнети рад наставника у току ранијих, и нарочито у току ове школске године. Ја, међутим, то нисам у стању учинити са два разлога: прво, што се ти подаци добијају непосредним посматрањем наставничког рада преко године, и тачним бележењем свега што наставници опазе у своме раду, и друго, што ни најпоузданији посредни извор, коме се има прибећи у оскудици првога, није поуздан (В. даље у одељку II, 2, где је реч о Дневнику рада у школи). Због тога се овде морам ограничити на излагање најкарактеристичнијих примера из два од најглавнијих предмета: из Српског језика и Математике, према којима се може судити како су и многи наставници схватили свој задатак и радили на извођењу наставног програма.

Из Српског језика, чији наставни програм представља осакаћен програм за М. Гимназију, у VIII разред није ништа рађено ни по том нити пак по каквом било другом програму. То се, у осталом, види и по Дневнику рада у школи, у који није ништа ни убележавано, и по школским писменим задацима који нису рађени (В. у одељку I, 2, под „Писмени задаци“), као и по показаном ученичком успеху на вишем течајном испиту. Како је пак радио наставник, који је предавао у

V, VI и VII разреду, да напoredо с наставним програмом наведем што је сам наставник забележио у Дневник рада, да је радио у VII разр. **Шта** тога ће се најбоље видети како је и овај овако непотпуни наставни програм осакаћен и како је при томе наставник чинио измене без икаква система и реда:

Наставни програм:

Штиво: Качић (Разговор угодни), Рељковић (Сатир), Доситије (Живот и прикљученија), Мушички (Оде), Витковић (Спомен Милице), Ј. Ст. Поповић (песме и која драма), Милутиновић (лирске песме, одломци из Србијанке), Вук (Увод у Писменицу, која критика). Читање и анализа с обзиром на језик, стил и облик.

Књижевност. Преглед књижевности Срба источне и западне цркве од Качића до 1847. Вук и његова реформа. Вукови претходници. Значење народних умотворина и њихов утицај на позију књижевност (Вранко и Прерадовић) — Преглед прозних литерарних облика уз штиво.

Граматика. Граматика тумачења само у колико су потребна за разумевање текста. Стилстичка вежбања у вези са *припремањем и исправљањем писмених задатака*.

Наставник предавао¹:

Писмени рад: Живот и рад Доситија. — Читано о Доситију. — Читан „Разговор угодни“. — Исто. — Преглед Дубровачке књижевности. — Преглед књижевности у опште. — Читање реферата о Качићу. — Исто. — Исто. — Исто. — Писмени рад: Утисци прошлога дана. — Преглед књижевности у Босни у колико је потребна за Славонију и Рељковића. — Читање из „Сатира“. — Рељковић у вези с радом осталих славонских писаца. — Рељковић, Богумилство, значење „Сатира“, Пропитивање. — Песме Милице Српкиње. — Исто. — Илирски покрет, Људ. Гај, Лукијан Мушички. — Сима Милутиновић, његов живот и рад. — Лirsке песме Милутиновића. — Стерија Поповић. — Читање „Лаже и Паралаже“. — Читање „Тврдице“ Ј. Ст. Поповића. — „Роман без романа“, „Даворје“ и „Тврдица“ Јов. Ст. Поповића подомашњем задатку. — Поређење новије књижевности с усменом књижевношћу. — Граматички и полемички Вукови (списи). Читала Вукову полемичку са Г. Ц. о граматички.

Из овог поређења види се: прво, да читаве партије из програма нису пређене; друго, да је предавано и оно што по програму не долази у VII разр.; треће, да поједине партије нису обрађиване према својој стварној вредности; и четврто, да у целокупном раду нема реда. Нарочито пак бode очи да се о Доситију и мање и пре говори него о Качићу; да се о Милици Српкињи предаје у VII разр.; да Лукијан Мушички долази после Илirског покрета и Људ. Гаја, а ово двоје последње пре С. М. Сарајлије; да није читано најглавније дело Сарајлијино; да је о Вуку предавано после предавања о његовим последницима и да о његовој реформи и претходницима му није било ни речи. Овако може бити где је неразумевања посла и где се нема никаква система ни методе у раду!

Из *Математике* у том истом разреду.

Предвиђено је наставним програмом:

Алгебра. Логаритмовање. Аритметички и геометријски редови. Примена геометријских редова на сложене интересне рачуне. Основи науке о комбинацијама.

Геометрија. Равна тригонометрија. Правила за правоугле и косоугле. Примена њихова на решавање троуглова и задатака из практичне геометрије.

Предавано је:

Алгебра. Квадратне једначине са две непознате. Проблеми. — Примена логоритама на израчунавање појединих израза. Изложитељне једначине. — Задаци из аритметичких и геометријских прогресија.

Геометрија. Паралелни и осовински процеси код правилних полиедара и округлих тела. Израчунавање површине и запремине правилних полиедара и облих тела.

(В. овогодшњи штамп. Извештај стр. 27).

¹ Наведено између двеју пртица значи што је предавано за један час.

Толико о самом програму, међутим како је и ово извођено и како га је схватио наставник, биће речи у следећем одељку. Што пак наставник није радио по програму, треба нагласити да је он то правдао једном примедбом на 27 стр. штампаног овогодишњег Извештаја, у којој вели: „У програму се заостало због тога што је ова генерација добила стручног наставника тек од III разреда, када је геометрија почела. Сем тога наузирало се сваког четвртог радног дана због оскуднице у локалу све до 1907, кад се одвојила Жен. Учитељска Школа“.

Тако се правда наставник за свој овакав рад, међутим колико је све то тачно и оправдано, види се по следећем: Ж. Учитељска Школа није одвојена од В. Ж. Школе и Ж. Гимназије 1907 него 1906 год.; назирања у обележено доба било је и са другим предметима а не само с Математиком; и наставник, који се правда, предавао је тим истим ученицама непрестано од III разр. (В. Годишњи извештај за 1904/5 год., стр. 12, за 1905/6, стр. 3, за 1906/7, стр. 4, за 1907/8, стр. 8). Обично се дешава да вредан наставник накнади у следећем разреду што је пропуштено у претходном; и то што овај наставник не постиже да учини за пет година, други постижу за само једну годину. Сем тога виши течај у свима предметима па и у Математици сачињавају посебан и последњи концентрични круг, те је наставник, без обзира што је било раније, могао у једној години накнадити што је пропустио прећи у другој, и у толико лакше што су исти и наставник и ученице. Зато, дакле, ако у погледу обраде наставног плана има до кога кривине, има је само до тог наставника, који док на једној страни није обрадио програм, на другој, не знајући ни чега има у програму, од ученица захтева и знање програмом непредвиђених ствари, и начином рада свој предмет чини несавладљивим за ученице свуда где предаје (О томе в. нарочито следећи одељак). Због тога је и могло бити да у VII разреду другог тромесечја од тридесет и пет ученица седамнаест имају оцену слабу да се пред крај године испишу три ученице и да их понавља разред пет, поред оних које су остале да полагају разредни испит из тог или из свих предмета!

О другим недостацима у настави биће речи више пута у следећим одељцима, где ће бити говора о разним дужностима и о раду наставника.

2.

Писмени задаци.

Увођење писмених задатака у средњошколској настави изазвала је потреба: да се код ученика развије саморадња. Они су потребни и корисни, зато се њима поклања нарочита пажња у наставним програмима и начин њихова оцењивања регулисан је посебним наређењима. Колика се пак вредност придаје писменим школским задацима у нашим средњим школама, види се не само по наставним програмима, и по прописима, него и по свођењу оцена из њих с оценама из усмених пропитивања, а нарочито по томе што тек успех из писменог рада на нижем и на вишем течајном испиту даје приправницима права да буду пуштени на усмени испит; а на вишем течајном испиту даје им могућности да буду ослобођени усмених испита, ако на првима покажу успех бољи од врло доброг. Тај значај писмених задатака још више је истакнут у Вашем упуству овогодишњим изасланицима на испитима зрелости у

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

акту ПБр. 7799 од 20 маја ове године, по којима се сматра да је приправник показао успеха, кад је правилно схватио задатак, лепо и јасно га изложио и рад му је чист и примеран. И нема сумње, онако оштре одредбе у Правилима о нижем и о вишем текућем испиту и још оштрија упуства Вашим изасланицима за оцењивање писмених задатака приправничких на испитима зрелости, потичу из претпоставке: да су ученици више година правилно и методски упућивани у изради школских задатака. Јер, доиста, кад се ученицима редовно преко године дају задаци, кад се ученици поступно и методски упућују у изради њиховој, кад се задаци редовно поправљају и свима ученицима указује на опште погрешке, може и мора бити успеха, и тада се с правом могу применити одредбе Правила о текућем испиту и Ваша оштра упуства.

И кад се у средњој школи толико пажње поклања школским задацима, сматрао сам за врло потребно да се још пре почетка испита зрелости обавестим како је питање писмених задатака схватано и извођено у В. Ж. Школи и у Ж. Гимназији. Зато, чим сам добио Ваш акат, којим сте ме одредили за свог изасланика, отишао сам директору поменутих завода и изјавио му жељу: да ми се за времена приберу и на расположење ставе писмени задаци из свих предмета и из свих разреда, како бих могао разгледати их пре него што почну испити. Али су и испити дошли, а ја писмених задатака школских нисам добио, и ако је најзгодније било добити их пре него што су предавања завршена. Стога сам поновио жељу нека се како год приберу задаци, али је и тај корак био безуспешан. И тек кад сам и по трећи пут изјавио да су ми задаци потребни, учињен је корак, рачунајући на последњу могућност: да се писмени задаци приберу од ученица, кад ове 14 јуна буду дошле по сведочанства. Тек тада је добијен сразмерно мали број задатака, али ипак довољан да се по њима донесе суд не само о писменим задацима у овим двама заводима него и да се изнесу многи недостаци у настави, које, као што сам већ рекао, нисам имао прилике непосредно запазити посматрајући рад наставника на часовима.

Заузет свакодневно испитима вишег и нижег течаја, разматрају писмених задатака могао сам приступити тек пошто су испити били завршени и пошто сам био готов с прибирањем других података, које саопштавам у овом извештају. И мени је жао што их нисам имао раније и размотрио пре испита, јер бих тим себе кудикамо боље обавестио о многим фактима и појавима, који су ми за време испита изгледали загонетни и нејасни. Тај пак рад око разматрања писмених задатака био је врло теготан, али зато користан, јер се из њихова поређења са VI одељком у овогодишњем штампаном Извештају В. Ж. Школе и Ж. Гимназије добија јаког доказа о великом немару многих наставника, о погрешкама у настави, па чак и о неисправности појединих. Што се пак тиче самих писмених задатака, при овом разматрању констатовано је: да су задаци из предмета предвиђених наставним програмом и прописима давани врло неуредно, а негде и *никако*; да су ти тако неуредно давани задаци већим делом још неуредније прегледани и поправљани; да је због таквог наставничког рада и ученички рад неуредан; да су писмени задаци давани, оцењивани и оцене завођене и тамо где нису предвиђени ни наставним програмом нити прописима; и да су ово последње радили наставници без одобрења школске управе, сами на своју руку.

Да је број задатака недовољан, види се по ономе што су сами наставници саопштили у VI одељку овогодишњег Извештаја, а тај ће број бити још мањи, кад се зна на пр. да су у одељку задатака из Српског језика у V разреду побројани не само из оба одељења него и да има два задатка, који су у ствари један; даље, да је међу задатке VI разр. уметнут један домаћи; да је то урађено и код задатака у VII разр., и да у VIII *никако нису ни рађени*. Затим, из Латинског језика нису наведени поименце задаци него само списи из којих су давани. Даље, мало је задатака давано и из живих језика. *Из Математике пак нису ни саопштени задаци, него је уместо тога штампан наставни програм из Математике и што се прешло у V, VI, VII и VIII разр.!* А међу задацима из Немачког језика у VIII разр. има један, о коме ће нарочито бити речи у даљем излагању, јер као интересантан појав заслужује нарочите пажње, а са другима неким служи као карактеристика прилика и нарави које владају у овим заводима.

Један грех повлачи за собом други: неуредно давани задаци неуредно су разгледани и поправљани; због чега, како је поступано, задани су постали непотребни. Тих поправака има у правом значењу неуредних, због чега задаци нису били од користи, која се од њих очекује, и нетачних, које су биле од још штетнијих последица, јер *погрешно поправљани, погрешно су оцењивани, и штету од тога сносиле су ученице, добијајући рђаве оцене*.

Поправке су махом вршене истим мастилом којим су задаци писани, или још чешће поједина места и речи подвлачени су овлашћеном писаљком, тако да се тим ученица не може користити при изради каснијих задатака. У задацима, који су превод са туђих језика, није обраћана пажња на Српски језик — као што се ни иначе није старало да настава из туђих језика буде допуна настави из Српског језика — те су и најгрубље погрешке у матерњем језику остајале непоправљене. Са писменим задацима из Српског језика, као најглавнијег предмета у средњешколској настави, стоји у толико горе, у колико им је већи значај.

Уместо да се ученице израдом писмених задатака преко године свикавају на све тежи самосталан рад, тако да се између првих и последњих осећа прелаз од лакшег к тежем, и да се у сваком од њих види како имају правилне конценције задате теме и добре композиције, да су мисли тачно и јасно изложене чистим језиком без стилистичких и граматичких погрешака и да ученички рад представља чист и уредан посао, уместо, дакле, да се у задацима огледа све оно што ће се једног дана од њих најекрупозније тражити на вишем тећајном испиту — из писмених задатака виших разреда то се не види. Не види се чак ни тежња да се ученице упуте у такав рад. У ученичким задацима не осећа се тежња да прво схвате постављени задатак, затим да га рашичлане на главне делове, који ће потом при изради бити представљени као мала целина, не осећа се тежња да своје мисли што лепше и што краће изложе, да у излагању имају реда, а још најмање, да им рад буде чист и уредан, како се од ученица с правом има очекивати. И зашто тога нема? Зато што их томе није учио наставник и што их није поправљао кад су грешиле. То се види по задацима што су преда мном, који често нису никако поправљани,

или ако је то и учињено, рађено је овлаш тако да су остале непоправљене чак и стварне погрешке, којима је извор у несређеном и у неутврђеном знању стеченом на часовима Српског језика. А колико год их имам пред собом, међу њима нема ни једног јединог, да је наставник, пошто је исправио све погрешке, дао суд, било у целини било по елементима, у виду кратког реферата, где би истакао све што није добро и чега ученик треба да се клони у будуће!

Такав рад јесте последица нехата наставникова. И колико се далеко отишло с тим нехатом, и у вези с тим како ученице немају користи од рада писмених задатака, види се по следећим примерима.

На стр. 24 овогодишњег Извештаја В. Ж. Школе и Женске Гимназије, међу писменим задацима, рађеним у VII разр., налази се и овај: „Друштвени живот Дубровчана по песмама Ветранићевим“. Такав задатак код једних ученица никако није ни записан у натпису, а писале су о Мавру Ветранићу и о његовом песничком раду; код других записано је „По песми „Ланци Алемани“ да изнесемо какав је живот Дубровчана био у оно доба“; а код трећих, тек кад је цео рад био готов, ситним словима једва је био уписан натпис: „Мавро Ветранић и његов рад“. И што је потпуно природно, према различно записаној теми била је различна обрада: свака је ученица писала како је хтела, па их има и таквих, које су натпис стављале према томе о чему су писале. Због тога код овог задатка не може ни бити речи о правилној концепцији, којој се толико значаја придаје у слободним задацима из Српског језика. Колико је пак то чудновато, још је чудноватије да је наставник такав рад примио за тачан, те никоме није ништа приметно нити замерио. И, наравно, таква концепција повукла је за собом рђаву композицију задатка, која ће бити у толико гора, у колико ни њу наставник не узима у вид и никако ученицама не свраћа пажњу на тај битни елемент књижевних састава.

Овде је наставник био толико нехатан, да се није хтео потрудити да тему напише на табли, те да је све ученице једнако препишу, него им је тек од прилике рекао о чему треба писати, и ученице су тако радиле. Услед тога наставник је изгубио мерило, према коме ће оцењивати овај најглавнији елемент у самосталној изради задатака из Српског језика. Али кад наставник, поред тога, није водио рачуна ни о стварним погрешкама па их није исправљао, као што није исправљао ни стилистичке и граматичке, он је тим својим нехатом учинио да ученице и не мисле о захтевима постављеним за писмене задатке из Српског језика и да се свикавају на неуредност. И како онда да се с њих у задацима тражи тачна концепција постављене теме, добра композиција писменог рада, јасно и течно излагање, правилност стилистичка и језична и чистота у раду, кад их наставник не учи томе? Могу ли се на овакве ученике и на такве њихове задатке применити оштре одредбе из Правила о вишем течајном испиту и из још оштријих Упуштава упућених изасланицима за оцењивање писмених задатака? Ко ће бити крив за неуспех ученица, оне или њихов наставник, и ко треба да поднесе казну?

Тако је било са још два задатка из Српског језика у VII разр. Један је од њих: „Дубровник, дубровачка књижевност, престоница (!) драмске дубровачке књижевности“ (Извештај, стр. 24), а други је: „Штампа, њене појаве у нас и њен значај у опште“ (Извештај, стр.

25). И ова два задатка нису једнако забележени код свих ученица па су и различно схваћени и рађени. Сем тога у њима поред недостатака који потичу из рђавог бележења теме, има и непознавања основних чињеница и сасвим нетачних тврђења, као и других разноврсних грешака. И њих, наравно, наставник није поправљао. Али је зато и такве задатке оцењивао оценама „врло добар“ и „одличан“ и тим учинио нов грех, јер је код ученица створио погрешно уверење да добро раде писмене задатке. А кад се с таквим уверењем дође на виши течајни испит, неће бити ништа чудновато, ако буде изненађења. И тога ће неминуовно бити, само ако се писмени задаци буду оцењивали у духу Правила о том испиту и Унустава датих изасланицима.

Ово што је речено о задацима VII разр. вреди у главном и за писмене задатке из Српског језика у V и VI, а у свима њима, поред показаних недостатака, констатује се још један, који је такођер последица наставникова нехата. Већина тих задатака нису довољно одређени те том својом неодређеношћу, онемогућавају правилну концепцију, или су толико опсежни, да их је немогуће израдити добро за кратко време, колико траје један час.

Задаци из Математике такођер заслужују да се на њима задржим. У разматрање су узети како писмени задаци у вишим тако и они у нижим разрецима.

Међу наставницима, који су предавали Математику у једном и у другом течају, има их који нису поправљали задатке, има их који су поправљали задатке али наопако, а има их који су с поправљањем, према првима, отишли у крајност.

Тако наставник који је предавао у III₁, III₂, III₃ и IV₃ разр., не поправља задатке него их свагда писаљком превлачи, тако да деца не даје могућности да виде где су им погрешке. Сем тога он не пази како ученице запишу задатак, и према томе није чудо што ученице не знајући шта да раде и не израде задатак. Типичан је пример задатак рађен 23 марта ове год. у III₁ разр., који је девет ученица различито записало, а наставник на то није обратио пажње ученицама.

Наставник који је предавао у II₂, VI, VII и VIII, прегледао је и исправљао задатке, али на више места овлаш, јер ставља напомене као да је задатак рађен рђаво, међутим рад није такав.

Код наставника који је предавао у IV₂, V₁ и V₂ констатује се: да му ученице раде задатке који нису исписани; у паралелним разрецима задаје исте задатке; нејасно казује задатке (типичан је пример како је исказана теорема са 70 стр. из Мочникова уџбеника), који се, као такви, не могу ни радити правилно; и, што је од свега најгоре, *добро израђена места сматра и обележава као рђава, на задацима и добар рад пресиртава и поправља, али тако да често ни сам не зна појединости из Математике, те тим своје погрешке* товари на деца ученицама. Тако на пр. у једном задатку из IV разр. ученица се правилно ослобађа именитеља у једној једначини, а наставник пита: „Од куда ово?“, а код друге ученице на том истом месту наставник потписује именитељ, од кога се сирота ученица ослободила. На другом пак месту, у једној вежбанци из V разр. наставник је сам израдио задатак, где се растављањем на чинитеље тражи највећа заједничка мера и најмањи заједнички садржалац за изразе: $6x^2 - 11xy + 3y^2$, $2x^2 - 7xy + 6y^2$, $3x^2 - 7xy + 2y^2$; растављањем на чинитеље наставник је дошао до про-

извода, који немају заједничких чинитеља, па према томе и немају друге мере сем 1, међутим наставник ставља да је мера 0 (нула). И, наравно, тешко томе, ко није тако израдио!

Наставници пак који су предавали математику у III₄ и III₅ и у IV₁ разр. марљиво су прегледали задатке и поправљали их, само је овај последњи отишао у крајност, тако да ако ученица често прави погрешке у једном задатку или је задатак недовршен, он јој изради цео задатак. Оволика марљивост и преданост јесте лепа особина наставникова, али није потребна, кад наставник првог следећег часа на табли пред ученицима изради задатак и објасни га, тражећи при том да му се свака ученица јави за објашњење. Наставник је нов, ове године први пут је ступио у службу, и да има првог инструктивног надзора, вршилац његов показао би му бољи начин, којим ће себи олакшати труд и ученицама бити од веће користи.

Поред овог прегледања и поправљања код писмених задатака из Математике, при њихову разматрању констатује се још *једна врста нехата наставничког и један постојак, коме је требало стати на пут у име правичности*, кад већ сами наставници нису имали толико осећања и расуђивања.

Нехат је на пр. кад наставник у II₂ 12 маја ове године задаје задатак, а сâм не мисли шта задаје. Тада је задат задатак: У тупоуглом троуглу је $\sphericalangle A = 128^\circ$; други $\sphericalangle B$ износи $\frac{1}{12}$ од $\sphericalangle A$; колики је $\sphericalangle B$ и $\sphericalangle C$? Тај је задатак немогућ. То је у осталом и сâм наставник израдио на једној децјој вежбанци, само се чувао да обележи немогућност!

За још већу је осуду пак што поједини наставници не знају наставни програм, па услед тога наваљују на ученике више тежине него је за подношење. Тако на пр. наставник у III₄ и III₅ радо даје тешке задатке, међу којима има их доста из уџбеника за V разред; у IV разреду тражи се подизање на куб и извлачење кубног корена из одређених бројева, а наставнику у IV₂ разр. мало је то него тражи и подизање полинома на куб; а наставник у VIII разр. ради с реципросним једначинама, што је прописано за реалке, а не за гимназије.

А и од тога теже је што раде два наставника: онај што је предавао у IV₂, V₁ и V₂ разр. и други који је радио у II₂ VI, VII и VIII. Први наставник задавао је по три задатка али такве да их ни најбоља ученица није могла израдити за час од 45 минута, од чега треба одбити време потребно за исписивање и објашњавање задатка (ако га је уопште и хтео дати). Други је наставник отишао још даље. Он је задавао за један час по четири задатка, који су такви да их ни одличне ученице не могу лепо решити за 45 минута, те зато није чудо што су осредње ученице једва стизале да израде по један задатак. А какве су биле последице, може се судити тек кад се види како је наставник оцењивао задатке: један израђен задатак доносио је оцену слаб (2), па кад и два од тих тако тешких задатака буду непотпуно решени, ученица је тако исто награђивана оценом „слаб“.

И кад се зна за овакав рад из Математике, биће јасни појави на испиту зрелости из тог предмета, о којима ће бити речи даље у одељку V, („Испит зрелости“) као и онај општи суд о настави из Математике, створен код ученица оба завода, који је тако лепо из-

ражен у једном писменом задатку с нижег течајног испита, да не могу пропустити а да му не наведем први одељак. „Мила и драга Нато“, нише ученица IV разр. својој другарици. „Дође жељени час да се „распустимо за малу матуру. Распустисмо се 23. ов. м., а у понедељак „25-ог дођосмо по сведоџбе. Кад смо дошле у понедељак у школу, „свака је очекивала са зебњом у срцу, да добије сведоџбу, да зна да „ли је пала или начисто прелази. Не знам како, али нека ученица „дође на рече: како је чула да ће Госпођица, што предаје математику, „више од петнаест оборити. Настаде препирка, коју ће оборити и „коју неће, па богме израчунаше више од петнаест. Ево и Г-ђице „Станке (наша класна) где носи сведочанства. Уђосмо у разред. Поче „прозивање од последње. Свака отвара сведочанство са страхом па „по нека тек викне: „Хвала Богу, дала ми је Госпођица из математике „три!“ Силазе с катедре и једна по једна виче: „И мени је дала, и „мени!“ Ево једна силази са жалосним лицем, сигурно има коју слабу. „О Боже, кад ће доћи на мене ред! Кад би ти била овде, па да „метнеш руку на моје срце, тад би осетила како страшно луна, као „да хоће да искочи. Прозва ме Госпођица. Колена ми клецају, а срце „све јаче луна, када примих сведочанство. Хвала милом Богу, немам „тројака но само из математике!“ (Извештај, стр. 35 и 36).

Овој безазлено казаној истини не треба ништа додавати, не треба је нимало више објашњавати; она је и сувише јасна, да би јој требало давати коментара, и као прилог за наставу и њено извођење долази у категорију докумената првог реда, кад се већ знају горе изложени подаци.

Док су се пак показаним поступцима неких наставника Математике преоптерећивале ученице и према њима показивало нерасуђивања и неразумевања наставничке дужности, на другој страни постоје трагови од рада наставника, којим су ови убијали свој углед и понижавали се пред својим ученицама. И то опет помоћу писмених задатака.

Реч је о оном писменом задатку из Немачког језика у VIII разреду.

То је последњи задатак дат у VIII разреду. Кад је пак дат, не види се ни из ученичких књижица (нигде није датиран) нити пак из Дневника наставничког рада. Али колико сам могао изнаћи, датира из времена после прве моје жеље изјављене да ми се приберу школски писмени задаци из свих разреда. Тема је: да се осам реченица из директног говора пренесу у индиректни.

На први поглед изгледа као и сваки други задатак. Али кад се пажљивије размотри, падају у очи појединости. Тако пада у очи да су га све ученице израдиле подједнако, како оне што су из тог предмета с муком извучиле оцену „добар“, тако и друге, које су несумњиво одличне. Даље, код свих погрешке су апсолутно исте и то нигде у конструкцији реченица него у правопису. Задатак пак једне ученице, која немачким језиком влада као и српским, јер јој је први матерњи језик, а и иначе је одлична, нарочито је интересантан. Ту се види борба између инстинкта, да не греша и у тако простим стварима, и између потребе да погреша, зато је на два места одступила од својих другарица те је написала правилно, а на другим местима погрешила је

Овај овакав задатак могао је постати само по диктату наставникову и никако друкчије.

Нехат, неразумеваће дужности и неупутност у поступцима наставника оставили су трага код ученика, који се види на писменим задацима. Они су прљави и неуредни, и та неуредност је све већа у колико је виши разред. Књижице на којима су рађени звади, непријатног су изгледа, писање је махом шкрабање, и врло је редак задатак на коме има датума кад је рађен и ученичког потписа, тако да, ако је пропуштено написати име на корицама, и не зна се чији је. Зато кад се зна да женска деца више пажње поклањају чистоти него мушка, и кад се види колико пажње поклањају ученице ових завода својим хаљинама последњег кроја и чешљању косе по последњој води, па се то упореди с јадним изгледом и домаћих и школских задатака, човек се мора изненадити. Али је то само док се не упознају узроци.

Да не буде те неуредности, требало је упутити наставнике да врше законом прописане дужности и стално их контролисаги. То је имала учинити управа школска. Она пак не само што то није спречавала, него је својим нехатом ишла на руку. То се види на свима странама па и по једном ставу у овогодишњем штампаном Извештају. Тамо се вели: „На једној наставничкој конференцији говорило се о томе да ли је боље или не да се на писменим задацима дају оцене и да се заводе у каталог и да утичу на оцену предметну“ (Извештај, стр. 21). Колико сам пак, могао испитати и утврдити, ова је конференција апокрифна. Сем тога разматрањем задатака и каталога нашао сам да је било наставника који су једном слабом оценом из задатака ништили по две или по три друге добре, па и врло добру оцену из усмених одговора, као што је било и таквих, који су из предмета, за које нису предвиђени писмени задаци, без знања и одобрења школске управе, задавали задатке, оцењивали их, и оцене уносили у каталоге као једину оцену. На пр. тако је било с Философском пропедевтиком у VII и у VIII разреду. И кад је тако, нашто конференција, где је њена одаука и ко је о њој водио рачуна?!

3.

Настава из вештина и из женског рада.

Каква је била настава из вештина и из женског рада и како је извођена, писам могао констатовати, јер кад сам приступио разматрању рада у овим двама заводима, ученице су већ биле распуштене, а наставници и управа школска нису се постарали да приреде изложбу ученичких радова из писања, цртања и женског рада. Само наставник који је радио у вишим разредима, приликом једног кратког одмора од испита, показао ми је једну гомилу ученичких радова рађених писаљком и кредом. Заузет другим пречим пословима те радове нисам имао кад прегледати. Кад сам пак запитао зашто се из вештина и из женског рада не прирађују изложбе као што се то ради и у другим заводима, одговорено ми је: „Јер и кад се приреде не долази публика!“

Нимало оправдан разлог. Наставници треба да предано раде, са уложеним трудом добиће добрих радова од ученика, од ових треба приредити изложбе, и кад на изложбама буде добрих радова, биће и посетилаца, као што их има и на изложбама других завода. Лепа из-

ложба јесте успех у првом реду наставника, и они треба да се постарају да је буде. А у женским школама нарочито треба да их буде, јер тамо треба и да се има успеха у настави вештина, и ако га тамо нема, где ће га и имати? Колико су се пак наставници имали постарати за то, толико је била дужна и школска управа. Али се ова није постарала.

II

Административни рад у В. Ж. Школи и у Ж. Гимназији

1.

Разредне старешине, разредна већа и наставнички савет.

Школе постоје да се у њима учи и научи, а наставници да ученике уче и науче. Да пак наставници постигну успех, од њих се тражи не само да сваки посебице ради предано и савесно него и да сви укупно изналазе начине, како да школа најбоље одговори својој намени. Дакле, потребан је договоран рад свих наставника и узајамно подешавање законом и правилима прописаног према деци. И најбољи рад појединаца без договора ће доносити праве користи, а још најмање у заводима као што су В. Ж. Школа и Ж. Гимназија, стављенима под исту управу и где раде 56 наставника, најразноликијих и формалних и стварних квалификација, у 25 одељења. Ту је преко потребан договоран рад и договори су морали бити што чешћи.

Али њега овде није било. Њега није било чак ни у оним најужим границама, које је нагласио Закон о средњим школама. А већ о властитој иницијативи и наставника и школске управе да се састају и да на састанцима претресају питања која нарочито интересују ова два завода, да потраже начина како да се унапреди настава у њима, да се доведе у ред не само што прелази колосек него и што боде очи својом ненормалношћу, па да се о томе извести виша власт и од ове добије санкција одлукама, којима се иде на корист школе и да би ова испунила постављени јој задатак — нема ни помена.

Наставник у средњој школи није лице које ће једног дана доћи на час да изговори лекцију и да другога дана испита ученике и да им да оцену. Где се тако ради, греша се. Наставниково интересовање за ученике није ограничено само на његов час; оно мора бити пространлијих размера. Наставник је дужан да прати све појаве од општег интереса, да о њима размишља, да о њима дискутује с осталим наставницима, и да се у већима, на основу опажања и мишљења свих појединаца, доносе одлуке, којима ће се учинити на стварно добро ученика, за њихов умни, морални и физички развој. Зато пак што наставник у средњој школи не ради само у једном разреду него у више разреда и одељења, међутим потребно је да по неко сваком посебном разреду поклони више пажње него другима, закон је предвидео разредне старешине, који своје разреду поклањају нарочите бриге „воде бригу о свеколиком умном, физичком и моралном образовању ученика у повереном им разреду“ (чл. 82 Закона о средњ. школама).

Као потребног, Закон је предвидео разредног старешину. Он је старалац својих ученика и њихова прва власт, и зато кад дужност врши како треба, врло је користан фактор. Кад врши дужност како

треба, он је контролна власт свега што се ради у његову разреду, он прати живот и развој поверених му ученика, и дужан је не само да констатује поједине појаве у њему, него и да, било сам било у договору с осталим наставницима који раде у том разреду, у разредном већу, изнађе узроке појавима, и кад ови сметају успеху и правилном току рада, да их отклони. И најмањи ненормални појав у његову разреду треба да га заинтересује, и да одмах чини кораке за његову поправку.

Та тако корисна дужност разредног старешине није схваћена у В. Ж. Школи и у Ж. Гимназији. Бар већи део наставника није је тако схватио. Да ли ученице долазе уредно на часове, и ако не долазе, зашто то чине, и нарочито ако је изостајање у извесно доба и са извесних часова; да ли њихов родитељ зна за то; колико је оправдавање ученичких изостанака тачно; зашто је код појединих ученица или и код свих, у повереном им разреду из појединих предмета недовољан успех; до кога је кривица у томе; јесу ли давани писмени задаци, какав је њихов карактер, како су рађени и ако нису успели, зашто; какви су домаћи задаци и колико времена односе ученицама; какви су то писмени задаци што се раде из предмета, за које нису предвиђени наставним програмом и прописима, и по чијем су одобрењу давани; како се изводи настава из појединих предмета; како се добијају оцене и по колико се пута прозивају ученице, и нарочито слабе, из појединих предмета; зашто је онолика неуредност у изради писмених задатака, итд. итд. — све то или се врло мало или није нимало тицало разредних старешина. Из појединих предмета ученице се необично преоптерете (Математика од IV—VIII разр.); код других предмета настава се не изводи у прописаном правцу, и то на штету ученика (Физика у VII и VIII разр. уместо да се постави на експерименталну основу сведена је на чисту математику); писмени задаци дају се врло ретко или и никако; ученице све напусте редовне часове (VI разр.) или поједине беже са часова и нарочито кад ће се радити писмени задаци; слабе ученице прозивају се само по једанпут, па и то при крају тромесечја; у једном разреду половина ученица добија слабу оцену из једног предмета (VII); у том истом разреду један наставник изводи оцене на начин недопуштен; у другом разреду нестане целог Дневника рада са бележником оцена — и све то никога се не тиче, а најмање да разредне старешине предузимају кораке, које им прописује дужност.

Док пак разредне старешине на једној страни не врше дужности законом прописане им, дотле на другој страни узимају на се власт која им не припада. За пример да наведем два случаја, од којих се не зна који је карактеристичнији за оцену прилика које су тамо владале. — Једна ученица прошле године завршила је IV разр. и пала је на течајном испиту. Ове године она се на време обрати школској управи с молбом да поново полаже испит, и нагласи да би желела полагати у IV₃ разр., јер се спремила како је тамо предавано. Та молба нити је регистрована нити је по њој учињено штогод. (В. прилог под *./.). Зато кад су имали почети испити, ученица се новом молбом не обрати више управи него разредном старешини IV₃ разр. (В. прилог под *./.). И тај разредни старешина учини по молби ученице: уврсти је међу приправнице за течајни испит у свом одељењу,

и ова буде испитана заједно с осталима. Али и овога пута њена молба не буде регистрована и нигде се не забележи да је поново подлагала течајни испит. И да би градација неисправности била што потпунија, име те ученице и не налазимо с осталима, које су полагале исти течајни испит (В. овогод. Извештај, стр. 78 и тамо име Надежде Ђ. Милићевић). — У том истом разреду у Дневнику рада, на табели где су извођене тромесечне оцене, поред имена једне ученице стоји записано, да је ова, на основу лекарског уверења, ослобођена од пртања, женског рада и — француског језика! Кад сам ово видео, био сам толико изненађен, да сам мислио е је погрешно записано. Али кад сам потом уписао разредног старешину: шта је то, какво је то лекарско уверење, на основу кога се ученице ослобођавају обавезних предмета, на основу чије је одлуке извршено ослобођавање, и има ли о томе службених аката, из којих бих се могао подробније упознати са том стварју, одговорено ми је: да аката нема па да нису ни регистрована, да лекарска сведожба и није била формална сведожба него обичан лекарски рецепт!

Ну излажући ове примере огрешио бих се о своју дужност, кад не бих констатовао у исти мах: да од разредних старешина нико није ни тражио да друкчије раде. И као што сам горе нагласио, ако у овим двама заводима није било колективног рада, који би ишао на умно, морално и физичко унапређење ученица, било га је појединачног. Тако је у погледу вршења дужности разредног старешине било примера да поједини чине што могу бар тамо где њихов рад неће доводити до сукоба с другим наставником. И кад ово наглашавам не могу да пропустим а да не истакнем један пример тог рада. — Пролетос, једнога дана грунула је јака и хладна киша и ухватила децу на путу у школу. Покисла до коже, деца кад су дошла у школу, стала су се грчати и цвекотати од зиме. Било је бојазни да деца не назебу и не разболе се. Неки од наставника обратe се тада директору с молбом нека се загреју учioniце и деца осуше своје хаљине. Директор не учини ништа, јер није било дрва за огрев! Тада је један од наставника и разредних старешина IV разр., који је и иначе пример тачног и доброг наставника, нареди послужитељу да оде његовој кући у близини, донесе дрва и наложи пећ. И то је учињено, те су се деца огрејала и осушила. И деца и њихови родитељи имају бити захвални овом наставнику!

Као што пак разредне старешине нису вршиле законом одређене им дужности, тако је било и с разредним већима и с наставничким саветом. Кад су били састанци и колико их је било, не може се утврдити актима. — Нешто о њихову раду требало би да значе оне белешке у овогодишњем Извештају на стр. 19—21. И то би био само рад предвиђен тач. 5 чл. 86 и тач. 4 и 5 чл. 92 Закона о средњим школама, који још да није био посвршаван, не би уопште ни било рада у овим двама заводима. Али ако се узме — као што у ствари и јесте — да на обележеном месту има и апокрифних ствари, за које, као такве, нису ни наведена акта, и да се ни већа ни савети никако нису састајали да се позабаве питањима, обухваћеним тач. 1, 2, 3 и 4 чл. 86 и тач. 2, 3, 5 и 6 чл. 92 Закона о средњим школама, *може се сматрати као да већи и савет нису ни постојали.*

Као да је целокупан рад у овим двама заводима ишао не може бити боље, те је договор био непотребан! По примерима горе изложенима, као и другима који ће даље доћи на ред, не бих рекао да је тако. Или је, можда, био немогућ договор у савету састављеном од 56 чланова, где би сваки имао да каже што? Јер, кад сам једног дана пред наставницима констатовао да се ни у којем правцу не види договоран ни колективан рад, одговорено ми је у хору: „откуд га и може бити, кад се ни нас две и две не можемо споразумети!“

Овај одговор био ми је јаснији од сваког уверавања и налазим да није потребно ни ја да се задржавам на том питању. Горњим напоменама о раду разредних већа и наставничког савета могу додати само један факат, који допуњује досадашњу слику. — У овим двама заводима — који су то само по имену, јер је у свој својој потпуности примењен систем стапања — постоји једна књига, у коју су за неколико година уписивани записници разредних већа и наставничког савета. Противно онако изречном наређењу из чл. 91 Закона о средњим школама, да се записници тачно воде и потписују, тамо нема ни једног ни другог. За одлучивање пак о благодејању, које је тач. 5 чл. 92 нарочито стављено у дужност наставничком савету, судећи по белешкама у овогодишњем Извештају на стр. 20, које не кажу када се о томе већало, изгледа да се он тим питањем није ни бавио. За потврду томе служи и поменута књига у коју су убележавани записници, јер тамо тих одлука нема.

Дакле, сасвим упрошћена администрација!

2.

Бележници за оцене, Дневници рада наставничког и Уписница.

Ове три књиге у школску администрацију увела је потреба, и свака од њих има своју намену. Од њих друга је у сваком погледу најглавнија, а последња је само да се у њу унесу резултати из друге, те да се као мање гломазна сачува што дуже времена. По Дневнику рада посматра се живот и рад школе и, тачно вођен, најбољи је контролник старешини завода како за ученике тако и за наставнике. Стога се том главном извору за све податке о сваком ученику поклања нарочита пажња како од стране старешине завода тако и од стране разредних старешина. Та књига има вредности у току целе године, дакле, и пошто се, по свршеном тромесечју, резултати унесу у Уписницу.

У свакој средњој школи те три књиге треба да су тачно вођене, да би биле од користи, ради које су и установљене. Ну тако није у В. Ж. Школи и у Ж. Гимназији. Јер, на првом месту, тамо *Уписница* и не постоји, а Бележници за оцене и Дневници рада вођени су тако неуредно и подаци који се из њих ваде тако су несигурни, да се због тога и не могу сматрати документима. Шта више те две књиге и начин њихова вођења говоре само у прилог факту: да тамо није било реда, да није било контроле и нарочито да није било једног система и договора у раду наставника. Сваки је радио како је хтео, и нико — зато што је тако радио — није био одговоран.

Тако у Бележнику за оцене не види се по предметима кад су држани часови и који су часови били за предавање а који за испи-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

тивање, како би старешина завода и разредни старешина могли контролисати размак у којима су поједине ученице, и нарочито слабе, пропитиване, да би потом, чинећи напомене предметним наставницима, извршили законом прописану им дужност. Према томе немогуће је доводити у везу Бележнике за оцене са Дневником рада. Исто тако ретко су где уношене оцене из писмених задатака школских. Где тога има, изузетак је од правила. Због тога је немогуће контролисати колико је тачно да су наставници давали задатке, да су их оцењивали и у каквом односу стоји оцена из њих према оцини из усмених одговора ученичких. Даље, за обележавање оцена у току тромесечја, поред цифара, употребљавани су некакви знаци с тачкама и репићима, чије је значење знао само предметни наставник. Затим не види се да је било какве норме у свођењу оцена. За пример да наведем само оцене из Математике у VII разреду. Тамо има ученица, које су у току тромесечја по неколико пута прозиване и говориле, али им оцена у Бележнику, где се изводи резултат тромесечни, није изведена, међутим унесена је у табелу у Дневнику рада, који служи и као Уписница. Уз то још тамо се може наћи на једној страни оваквих примера свођења оцена: 2^+ , 3, $3^2 = 3$, а на другој: $2-3$, 3, $2-3 = 2$; 3^+ , 3^+ , 2, зад $2^3 = 2$; $3^2 = 2$; 3, $2-3$, 4, $2 = 2$; док на другој, код имена једне ученице постоји ово: прво је забележена оцена 3, којој је додано 2, па је и изведен резултат 2, затим се види да је она друга тромесечна оцена 2 препртана и направљена у 3, и тада и резултат од 2 претворен у 3; или, што је још интересантније, код имена једне ученице, којој у току тромесечја није дата никаква оцена ни из усмених одговора нити из писмених задатака, убележена је као резултат тромесечни 1, која је унесена и у табелу оцена у Дневнику рада, као у закључну књигу!!

Тога има и у другим разредима и из других предмета. Да наведем само један карактеристичан пример у једном одељењу II разреда из Историје опште. Једна ученица у целом једном тромесечју прозвана је само једанпут и добила је оцену 2, која буде забележена писаљком. И пре него је та оцена изведена као резултат у Бележнику за оцене, пренесена је у табелу оцена у Дневнику рада, дакле у главну књигу, и то као 2. Али потом, са непојмљивих разлога, та оцена у табели буде преобраћена у 3, а потом пренесена и у рубрику резултата у Бележнику, и ако тамо поред имена те ученице за цело тромесечје нема друге оцене сем оне прве 2, поред које сада штрчи резултат 3.

У осталом поправљања оцена у резултатима, поред којих негде и пише да „важи“ ова или она оцена, с потписом разредног старешине или предметног наставника, а негде и без тога, има на много места и по Бележницима и по Дневницима рада. Све такве примере није ми могуће понабрајати на овом месту.

С попуњавањем Дневника рада — сем одељења у Основној школи у Савамали — стоји још горе. Часови из појединих предмета никако нису убележавани, те се и не зна јесу ли уопште и држани. Тако је са Школском хигијеном и с вештинама уопште. У нешто мањој мери то је било и са другим предметима. Из неких по читаве недеље није никако убележавано је ли било часа и шта је рађено на њему. Због тога редовно обележавање рада на часовима представља праву реткост, и то је узрок што се Дневником рада, као најглавнијим писменим

извором за посматрање наставничког рада преко године, нисам могао користити.

Тако је и с бележењем ученичких изостанака. Они нису обележавани према часовима на којима ученице нису биле. Овде је био заведен начин бележења, који је немогуће наћи где било на другом месту. Чим која ученица не би дошла на први час, одмах је у рубрици Дневника рада за ученичке изостанке стављан број 6, што значи да ученица није дошла на свих шест часова. Тако су обележавани изостанци и кад је ученица изостала само с првога часа и кад наставник не би држао час. Због тога статистика ученичких изостанака ни приближно не одговара оној у табелама Дневника рада. Сем тога у Дневницима није обележавано да ли су изостанци оправдани или не, и тек кад се загледа у тромесечни збир оправданих и неоправданих изостанака, и тамо нађе да неоправданих изостанака никако и нема, види се да су оправдани сви од реда. Док су пак изостанци оправдани сви од реда, дотле се слушају жалбе наставника како се дешава да ученице навлаш изостају с појединих часова и то махом кад ће бити писмени задаци.

После свега овога што је речено о Дневнику рада, који у В. Ж. Школи и Ж. Гимназији служи и за Уписницу, може се разумети каква је ова књига, из које подаци извађени и у сведочанство унесени морају имати карактер најаутентичнији. Због оваких неуредности у њој, ова књига не може имати такав карактер.

3.

Административни рад управитеља и деловође.

И ако би се под целокупним прегледом рада у В. Ж. Школи и у Ж. Гимназији могао подразумевати и административни рад управитеља и деловође, нисам улазио у тај посао, прво, што би ми однео врло много времена, које је требало утрошити на разматрање другог рада; друго, што ми је, због што потпунијег обавештења о појавама на испитима било потребно обратити сву пажњу на наставу и на све радње у вези с њом; и, треће, што је и ово досад наведено довољно да се створи слика о карактеру административног рада у овим двама заводима.

III

Зграде, кабинети и књижнице

1.

Зграде.

25 одељења В. Ж. Школе и Ж. Гимназије смештени су у неколико зграда одвојених једна од друге. Највећи број одељења био је у старој згради и у павиљонима њеног дворишта, неколика у двома кућама преко пута, два одељења у старој црквеној згради до Вазнесенске цркве и неколико одељења у новој Основној Школи у Савамали.

Највише простора, највише светлости имају, најбоље се загревају и уопште за ученичко здравље најбоље су учионице у Основној Школи у Савамали. Модерна зграда, подигнута по хигијенским принципима,

потпуно задовољава школске potrebe, али док празне одаје нису добиле потребног намештаја, имала су се деца доста намучити. Тада се чак десила једна ствар, преко које не могу прећи ћутке. Ја је истичем, да се не би више поновила. — За те нове учионице није се имало довољно клупа за децу, а за неке није их било никако, школска управа, међутим, хтела је да се ради. И тада се поступило као по турским медресама, само с мање човекољубивости према деци. Јер док у турским медресама, одрасли мушкарци слушају наставу седећи на застртом поду, мале ученице морале су више од месец дана слушати наставу седећи на незастртом поду и пишући на коленима! Овакав рад школске управе с децом само јаче илуструје велики нехат, који је тамо владао и иначе, те се и није чудити овом догађају, али је за чуђење што се против тога није бунно ни школски лекар, који је добро знао које је доба године било, и колико је нежан организам женске деце, и нарочито у Београду, и како је штетно правити овакве експерименте!

Одмах после тих одељења по удобности долазе учионице у главној згради. Али је разлика између првих и других врло велика. Јер док учионице у првој згради имају и простора и угодне светлости и доброг загревања и одличне вентилације, оне у главној згради немају ни простора, ни светлости, ни загревања. Учионице су тескобне за онолики број ученица, и како су испуњене клупама, зими, кад се собе загревају, деца која су ближе пећи, изложена су правим мукама, које доводе и до злих последица. Док су пак та деца изложена сувише јакој топлоти, она што седе поред прозора осуђена су на зиму, која допире кроз рабатне прозоре. Сем тога, највећи део ових учионица нема ни патоса ни таванице како треба. Патос је по гдегде толико проваљен, да кроза њ пропада нога и труо већ угиба се под ногама на другом месту, а таваница, начињена од дасака, зими испушта топлоту потребну на загревање собе, а дети из себе сеје праšину.

Такве су и учионице у оним двома приватним кућама, под најам узетима за потребе школе, и од свега је најгоре што су веома тескобне, те се због тога мора правити више одељења него што би их било, да су учионице простране, што опет тражи већи број наставника.

Најгоре је пак с оним двома одељењима смештенима у црквену зграду до Вазнесенске цркве, где је у приземљу смештен винарски подрум, да својим испаравањем поквари и оно мало ваздуха што га деца имају у учионицама. Због интересу дечјег здравља та се одељења не смеју више употребљавати, и ако се нема другог лека, боље је и смањити број ученица, него више излагати децу очигледној пропасти. У таквим ђумезима не може бити ни физичког ни умног развijaња.

Ово рђаво стање зграда штетно је за здравље и ученика и наставника, јер ни последњима није лако за време одмора између часова претрчавати из једне зграде у другу и у зимње и мочарно време излагати се тешкоћама. Разбивеност пак зграда има нарочитих рђавих последица по наставу и администрацију школску.

По наставу је од штете што се губи једноликост у раду, што отежава и сувише надзор над радом наставника и што се услед идења наставника с једног часа у једној згради на други у другој скраћује време одређено за рад на часу, јер често, и при најбољој вољи, није могуће све потребно средити на једној страни и одмах похитати на другу.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

У административном погледу пак отежава се снабдевање сваког одељења потребама, нарочито огревом и училима, и ова последња из-
www.школожна су јачем квару него кад су сви разреди у једној истој згради.

Неугодан локал и недовољан за смештај великог броја ученица уписаних у почетку ове школске године (око 1050) у оба завода имало је још једну незгуду по рад. Зато што се за времена није имало довољно локала, те се морало тражити још, редован рад у В. Женској Школи и у Ж. Гимназији почео је тек почетком новембра прошле године. Поред горе констатованог нехата од стране наставника и то је један узрок необрађеном програму наставном.

2.

Кабинети.

У овим заводима има некаквих кабинета и збирака, али су у таквом стању, да је утисак од њихова разматрања жалостан. Они су смештени у једно сутеренско одељење у споредној згради преко пута главне у Наталијиној улици, и предмети у њима не представљају збирку учила него једну количину поломљених и изанђалих објеката, који се воде по инвентару и само се зато не смеју бацити. Од њих таквих нема користи. То нарочито вреди за збирку физичких инструмената. Све пак, због недовољног простора и оскудице у намештају, потрпано је у олупане ормане или сложено по таблицама лежи на поду. Због тога је немогуће одржавати их у реду, и према томе да се схватити с каквим је тешкоћама скопчано извођење наставе из предмета, који почивају на експериментима. Али колико је зло у томе, још је веће што се не ради да се зло стање ових збирака окрене на боље. На њихово обнављање и попуњавање не троши се ништа, због тога вредност им сваког дана бива све мања.

За збирку учила за географију учињено је нешто ове године, али је то и сувише недовољно. По инвентару та збирка броји 149 карата али јој ни половина није за употребу. Колика је пак оскудица у училима те врсте, најречитије казује овај факат: наставници се отимају ко ће имати карата за свој час, и ко је хитрији, тај карту, што му треба за час, склони од осталих наставника, те тако себи обезбеди право приоритета!

3.

Књижнице.

Има две књижнице: наставничка и ученичка.

Наставничка књижница личи на оне по другим средњим школама у Србији. Постанак и основ истоветни су јој са онима других сродних књижница, и у самом засновању имају неправилнога. Од ње није стварана књижница помоћу дела, којима ће се у првом реду користити наставници за наставу, него су набављане колекције, чије многе свеске остају нерасечене и које су остале непопуњене, или су специјална дела, међутим нема правих ручних књига. Али и таква каква је, могла би бити од користи, да је у њој било принављања. У овој школској години приновљена је само са осам дела, која, наравно, не иду у категорију правих дела за наставничку књижницу.

И ученичка књижница оскудна је у добрим делима. Она има 555 свезака на српском, 42 на француском и нешто на руском и на немачком језику. Од српских књига главни део чине издања С. К. Задруге и Народне Библиотеке Браће Јовановића, а остало на српском језику, као и књиге на немачком и на француском језику, не представља одбир књига за лектуру, за допуну настави из српске литературе и за право образовање. Ну то је разумљиво, кад се зна да је постала од поклона и да се поклонима одржава. Ја сам прегледао инвентар те књижнице као и књигу позајмљивања и видим да по узимању књига на читање она није служила ни за допуну настави нити пак да се читавае добрих дела развија књижевни укус у ученица, јер су многе више читана дела слабијих него добрих писаца. Према томе не бих рекао ни да је било довољно и правилног упућивања од стране наставника, који су били дужни упућивати ученике у читању.

IV

Наставничко особље.

Наставничко особље ових двају завода, као што је већ напоменуто, састављено је из лица најразноликијих квалификација, формалних и стварних, и тога има не само код особља, које предаје необавезне предмете него и код овога, које предаје обавезне. Категорије ових последњих згодно је обележио један наставник речима: „Има нас свакојаких, као и официра: има нас с вишим курсом, с нижим курсом, из подофицирске школе и трупних“. И, доиста, поред пет мушкараца — који су с факултетском спремом и с професорским испитом — међу женскињем што предаје обавезне предмете, има их с испитом зрелости и с редовно свршеним факултетом (а две и с положеним професорским испитом), има их које су факултет свршиле као ванредне ученице, има их са свршеном В. Ж. Школом и с учитељским испитом за основне школе или за учитељице језика у женским школама, а има их и са грађанском школом и без икаквих испита стручних. Сви пак ови наставници изједначени су у свему: сви имају једнака права, па чак и онај који нема никаквих испита с подједнаким правом потписује сведочанство о ономе што сâм нема.

Али њихове квалификације формалне нису ме интересовале толико колико њихов рад и успех постигнут у настави како у В. Ж. Школи тако и у Ж. Гимназији. И мени је непријатно што, против сваког очекивања, морам да констатујем: да ни преданост послу, ни труд уложен у рад на образовању поверених им ученица у сваком погледу, ни уредност похођења часова, ни тачност погледа на дужности наставника уопште нити пак постигнути успех у сваком погледу не иду напредо с формалним квалификацијама. Јер као што међу наставницима с потпуним квалификацијама за средње школе има и таквих, који погрешно схватају своју дужност, недовољно труда и воље улажу у свој рад на образовању ученица, те нису ни имали очекиваног успеха, тако на другој страни међу наставницима с мањим формалним квалификацијама, које су биле довољне за раније девојачке школе, има их који су кудикамо озбиљније схватили своју дужност, боље радили, тачнији били у сваком погледу, па према томе и имали више успеха у раду на образовању ученица у свима правцима него многи с потпуним квалификацијама.

И ако се и код једних и код других наставника местимиче констатује да не владају довољно поуздано предметом који предају, прави узрок неуспеху треба тражити у нехату, о коме је већ речено да је последица одсуства сваког надзора, и инструктивног и административног. Горе је показано како од оно мало инструктивног надзора, што га предвиђа закон о средњим школама, и који су имале вршити старешине завода и разредне старешине, не може бити речи. Али користи осетне није било ни од оног другог, заведеног у последње доба преко изасланика за поједине предмете, јер је дошао касно и има својих незгода. Речено је горе како је у средњим школама, где у једном разреду раде више наставника, потребна хармонија у раду свих наставника, која доводи до колективног успеха, а то је онај што се очекује од школе и којим се ствара солидан основ за умно и морално образовање ученика. Зато овакав надзор, који има у виду успех из појединих предмета не може створити потребну хармонију. Стручни наставници с Универзитета, који се специјално баве не само појединим предметима него и чак одељцима њиховим, похођењем часова и упуствима могу појачати квалитет наставе и нарочито знања које ће наставници дати ученицима, али зато што се баве специјално једним предметом или и деловима његовим, и што ће се старати да настава буде што боља из њихова предмета, а неће водити рачуна о односу појединих предмета међу собом, и о њиховој појединачној вредности у комплексу наставе у средњој школи, бојазан је да не појачају и квантитет, што ће ићи на штету ученика, јер ови то неће моћи савладати.

Међутим, надзор на друкчијој, правилнијој основи, потребан је како за млађе тако и за старије наставнике, и како за оне с мањим формалним квалификацијама, тако и за оне с потпуним квалификацијама за средње школе. Примери досад наведени потврђују ту потребу. Сем тога надзор је потребан старијим наставницима, да их упуте на тачно вршење наставничке дужности у свима правцима, а за млађе не само да их упуте у том правцу него и да их поуче у спреми за добре наставнике. Јер, и ако млађи, дошавши у школу, доносе собом извесну количину знања, ово није довољно сређено, и како уз то немају потребног искуства, они се знањем не могу потпуно користити у настави, и нарочито ако су добили да предају друге предмете, а не оне којима су се на Универзитету специјално бавили. Истина, трудом и временом да се све постићи, али зашто трошити више труда него што је потребно; зашто остављати времену, кад се и одмах може имати успеха; и зашто правити експерименте и тамо где је искуство утврдило како треба радити па да се има успеха? Горе је наведен пример, из кога се види велика вредноћа једног наставника али и неумешност, због чега је трошио више времена и труда него је требало. Њему је требало показати како ће с мање труда постићи већи успех, јер то је потребно и за наставника, да би лакше одговорио својој дужности, и за школу и државу, који ће се дуже времена користити чилим наставником. А то данас нарочито, кад се мали број одаје наставничкој каријери, није мала ствар.

Надзор је, дакле, био врло потребан, и кад га није било стручног инструктивног, да га је било ма каквог! Јер зато што га није било никаквог, наставници су били потпуно остављени сами себи, да сами одређују шта и како да раде. Њих није нико ни поучавао ни опомињао нити

пак наређивао им шта да раде и друкчије него су мислили сваки за се. И резултат таквог рада јесте: ко је био навикао и осећао је да треба да ради, радио је и постигао индивидуалног успеха; ко пак није мислио да треба боље радити — а већ није имало кога да га упућује и наређује му — радио је како је хтео. Отуда је наступио немар, који је све више јачао док се није извргао у систем, па како је овај кудикамо лакши него многоструки рад на умном, моралном и физичком образовању ученица, то је он лакше врбовао присталица за се, и опасност је, ако овако потраје дуже, да сви не подлегну том утицају.

О неким појавима што потичу из тог система било је речи горе, а овде је zgodно навести још неке. У ту категорију спадају: изостајање наставника од часова и бављење радом који се изводи на штету онога у школи а све под видом бављења јавним пословима.

Изостајања било је у великој мери. Кад то наглашавам, не мислим на дуже изостајање од дужности, које се правда преким потребама и тешким приликама, о којима је и школска управа говорила у овогодишњем штампаном Извештају на стр. 21—22, већ на ситна изостајања са појединих часова и за један или два дана. Та су наставничка изостајања најнезгоднија за школу и о њима је управа знала, али их није регистровала, те се тачно не зна колико их је било, а да их је било у великом броју, види се по Дневницима рада и по самом констатовању управе која вели да су се наставничка одсуствовања у фебруару за један дан пела на 13, а с одсутним наставничким особљем из одељења у Савамали и на 18! Дода ли се пак томе: да многи од часова незабележених у Дневнику рада имају и такав узрок и да се дешавало да наставник упути ученицу из старијих разреда на час у нижим разредима да pazi на ред а он се за то време бави другим пословима у школској згради или је и изван ње, несумњиво је да ће број наставничких изостанака бити знатно већи него што се види из Извештаја школске управе. И штетне последице од тога морале су се осетити и у настави и у реду у школи: програм наставни није могао бити обрађен; нема сразмере у часовима предавања и пропитивања; ученице су за цело тромесечје прозване само једанпут, а понегде нису ни прозиване него су им оцене даване из писмених задатака, даваних без знања и одобрења старешине завода; ред у школи није се одржавао, и ученице, поводећи се за примером старијих, с највећом лакоћом одсуствовале су с часова знајући да их за то неће постићи казна.

Други појав нао ми је у очи при испитима. То је приватно поучавање ученица, које ће полагати испит пред разредним већем, у коме ће бити члан и решавати наставник који их је поучавао. Да ли се тај посао врши без знања и одобрења старешине завода, није ми познато, али се види јасно да се такав посао не сматра за грех, само ако се нађе који други наставник који ће испитивати ученицу, а прави остане присутан на испиту, да контролише испитивање и да суделује при давању оцене ученици. Том приликом пало ми је у очи да ове ученице по оценама на годишњем испиту показују успех бољи него редовне, али тако није и тамо где се испит врши под надзором, и ако и на овај други испит те ученице долазе с истим знањем, с којим су на првом добиле одличне оцене.

Најзад има пренебрегавања рада у школи од стране наставника, да би се бавили „патриотским“ и другим јавним пословима. То је

рђаво схватање патриотизма и просто невршење дужности, за коју је чиновник плаћен. Најбољи је патриотизам: савесно радити поверени посао, вршити своју дужност и ученике навићи да то и сами чине, а на јавне послове утрошити сувишак времена који преостаје од утрошеног на први рад, за који је наставник плаћен. Сваки посао друкчије рађен није патриотски и од штете је по државне интересе, који се неће унапредити друкчије до савесним и преданим радом. Истина, и у другим заводима има наставника, који исто тако не врше прави свој посао и свој рад правдају заузетомшћу „крупним државним бригама“ и радом на „патриотским пословима“, али као што ово не треба одобравати и поплаћивати, не треба ни оно прво, и ако се од ученика мисли једног дана имати вредне чланове друштва и раднике у држави и у породици, треба им у душу унети на првом месту дужност и навићи их на рад. Без тога неће бити ни друштва ни породице нити државе!

Што је било свега овога, као и оног неуспеха у настави, узрока треба тражити у првом реду у немару наставника, у њихову ненепуњавању дужности. Овога пак не би било у толикој мери, да је школска управа више рачуна водила о интересима школе и ради тога водила надзор над радом наставника. Али ни ова не би била таква, да је највиша просветна власт, Министарство Просвете, поклонила пажње заводима, које од Министарства одваја најобичнија дрвена ограда. Јер да су од највише просветне власти, која није била необавештена о овом нераду и неред, учинила потребних корака према управи В. Ж. Школе и Ж. Гимназије, ова би морала тачније свршити своје дужности и нашла би начина, како да наставнике упуту на посао, за који су плаћени, и тада би успех несумњиво био бољи, и што је најглавније: одвојно би се радни елеменат од нераднога и онај што вреди од онога што не вреди, те би и Министарство знало што му треба даље чинити.

Исто тако Министарство није поклонило пажње другом једном замашном питању, које се тиче наставника ових завода. То је питање положаја и награде тих наставника. Јер положај наставника женскиња, који чине прави наставнички кадар у овим заводима, није нимало завидан. Нарочито није завидан оних с потпуним квалификацијама. Јер док наставници мушкарци с таквим истим квалификацијама на пр. после осамнаест година службе имају 4800 дин. годишње, женскиње равно њима по квалификацијама и по послу има само 2500 дин. Још јаднији је пак положај наставника других категорија. Тако из једног табеларног прегледа, што је преда мном, видим да постоји хонорарни наставник, који већ тринаест година ради стално у В. Ж. Школи и као награду за свој рад и данас има — 600 динара годишње. То је таман: ни живети ни мрети!

Овим питањем, у име правде и човечности, треба да се позабави Министарство, те да питање положаја и награде наставника женскиња В. Ж. Школе и Ж. Гимназије постави на правичнију основу.

Али ако Министарство Просвете није досад ништа предузимало за побољшање положаја и награде наставницима — женскињу-у В. Ж. Школи и у Ж. Гимназији, тим се ни мало не може правдати нехат великог броја наставника у вршењу праве дужности њихове, неуспех у раду и горе побројани недопуштени поступци, штетни и по умно и по морално образовање ученица. Они знају под којим су погодбама ступили у државну службу и какву су дужност примили на се, као

што треба да знају и да се само радом и успехом стиче право на награду. Зато и мени, колико је на једној страни пријатно констатовати да је било наставника који су у овој школској години радили и савесно се одужили дужности, толико ми је на другој непријатно што морам констатовати: да је било наставника који нису тако радили, па да је било и таквих, који у главу својих ученица нису могли усадити науку и појмове о марљивости и реду, јер се нису старали за то, али да су зато умели од ученица правити саучеснике у несавесном вршењу своје дужности наставничке, те тим изгубити и оно мало наставничког ауторитета, и знали су их учити вештини како се неуљудним покретима језика и руку одаје „поштовање“ старијему, па се и јавно хвалити том својом вештином!

У интересу правог умног и моралног образовања ученица оваком раду наставника треба енергично стати на пут и упутити их на рад у духу позитивних закона школских.

V

Испити

1.

Виши течајни испит (испит зрелости).

Као члану комисије за преглед и оцену пробних писмених задатака из Српског језика за испит зрелости, рађених пре неколико месеца у свима гимназијама у Србији, пао ми је у очи, као и осталим члановима, релативно врло добар рад ученица Ж. Гимназије, те је зато и истакнут и похваљен. И нешто због тога а више што сам дознао да овогодишње коло приправница за испит зрелости представља одбир — јер кад се за V разр. Ж. Гимназије пријавило 140 ученица, одабрано је најбољих 40 — и да су приправнице кроз све више разреде Гимназије имале исте наставнике, очекивао сам најпотпунији успех. Али ток испита, поједине појаве на њему и оне многе појединости о раду наставника преко године, које сам изложио горе, показали су да су очекивања била претерана.

Испит зрелости почео је 29 маја а завршен је 8 јуна: 29 маја био је писмени испит из Српског језика, 30 маја из Латинског језика, 1 јуна из Немачког и Француског језика, и 2 јуна из Математике, а усмени испити из свих предметних група били су пре и после подне од 5—8 јуна. И писмене и усмене испите полагале су заједно приправнице из оба одсека, из гимназијског и реалног.

На испиту је било 28 редовних приправница и 2 које су дотле испите полагале приватно. Успех њихов саопштен је у штампаном овогодишњем извештају о В. Ж. Школи и Ж. Гимназији, а ја ћу овде саопштити што сам забележио пажљиво прегледајући приправничке писмене задатке и пратећи ток усмених испита. Излагање ће бити према појединим предметним групама и тачно према забелешкама чињеним на самим испитима. Према томе изнећу утиске, какве сам онда добио, и поједине карактеристичне појаве, какве су ми се учиниле у тренуцима, кад су се јављале, међутим објашњења нејаснима наћи ће се у великој мери у подацима изнесеним горе у прва четири одељка.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

а. *Српски језик*: а. *Писмени испит*. Израда задате теме: „Утицај науке и уметности на духовно јединство Српскога Народа у садашњини“ много је слабија од израде горе поменутог пробног задатка, по коме је Ж. Гимназија класификована на друго место међу свима средњим школама у Србији. У свима задацима види се недостатак у концепцији теме и у композицији састава и оскудица потребнога знања. Највећи број приправница и не узима у вид науку или је погрешно тумачи, а од уметности узима само народне песме и певање уз гусле. Има их које су више писале о Грцима и Римљанима него о Србима; друге су излагале разне фазе развитка српске књижевности; има их које пишу о предисторији и о варварском времену, о покрштењу Срба и Хрвата, о улози свештенства; једна налази српску књижевност развијену још у IV веку по Христу; једна пише о реформацији цркве у Зап. Јевропи; има их неколико, које, без икакве везе с темом, говоре о Људ. Гају и о Илском Покрету; а много их је које пишу искључиво о народној песми, којој приписују једини утицај на јединство народно и у прошлости и у данашњини. — Свуда се види више фраза него факата. Излагање пак онога што су ученице знале унети у свој рад, прилично је тачно. Спољашњи изглед задатака није за похвалу. — Предметни наставник није поправљао задатке, па чак и кад је било грубих погрешака и правих аномалија; једино по чему се види да су задаци прошли кроз његове руке, јесу оцена и потпис. — б. *Усмени испит*. Мање задовољава него писмени. Из питања и одговора види се колико зло стоји с наставом Српског језика. Питања из Историје књижевности опсежна су или незгодна. Тако има и оваквих питања: „Књижевност на српско-словенском језику (сва, наравно)“, „Дубровачко-далматинска књижевност“. Сем питања о Вуку, о Лукијану Мушицком, о Миловану Видаковићу, о С. М. Сарајлији, остала су махом о савременицима: о Љ. Недићу, о Радоју Домановићу, Ст. Сремцу, Милораду Митровићу и т. д. То је и програм нестaвникова предавања у вишим разредима, јер уместо систематског излагања из Историје књижевности он је с ученицама читао модерне српске писце, али и то без реда и потребне методе. Стога хронологија нема никакве вредности; биографских података, па ни оних којима се објашњавају постанак и садржина списа, нема никако. При одговорима приправнице не разликују код појединих писаца главне списе од споредних; не говоре ништа о предмету књижевних дела, о главним личностима, о радњи, типовима и о карактерима (у драми), о шишчеву схватању и стилу и т. д.; међутим многа вели: „ја мислим да му је најбоље дело то и то“. Знање из српске грамигике врло је недовољно, и ученице се нимало нису могле помоћи оним што су училе о живим језицима, а нарочито латин. језиком.

Успех потпуно одговара наставникову раду преко године.

Латински језик. а. *Писмени испит*. Од предложених 10 задатака изабран је најтежи. Испитни одбор, имајући на уму да ученице у Ж. Гимназији уче латински само у вишим разредима, био је мишљења, да ученице добију од лакших задатака, али кад је предметни наставник уверавао да је боље дати из аутора, чији је стил познат ученицама, дат им је онај задатак. По свршеном раду показало се да је друкчије: било је приправница, о којима наставници веле да су биле добре ученице, а задатак су израдиле доста слабо, док је било и обратнога: да слабе ученице раде боље задатке него просечно добре! — б. *Усмени*

испит. Ту се показао један осетан недостатак у настави класичног језика. Уместо да граматика буде средство, помоћу којег ће се ући у дух језика и да се упознају мисли писана који се читају, она је сврха. Због тога се при превођењу констатује да приправнице не теже у првом реду да схвате пишчеве мисли, него се реченица ломе на најмање делове, који се преводе реч по реч, махом буквално и не водећи рачуна што ће од тога испасти на српском језику. Отуда се при испитивању из граматике дешавало, да приправница зна за граматичко правило и за пример уме навести онај који је у уџбенику, али да запише при најмањој замени једног облика другим и при реченичним обртима.

У писменим задацима предметни наставник није констатовао ничега сумњивог; међутим ја сам при прегледу задатака нашао да их има сумњивих, управо то су били добро израђени задаци слабијих ученица, које су праву меру свога знања показале на усменом испиту. Сем тога констатовао сам да предметни наставник на усменом испиту помаже појединим приправницама тим што рашчлађава поједине реченице и преводи их, а потом ученица то понавља за њим.

Живи језици: Немачки и Француски. а Писмени испит. За теме из оба предмета испитни одбор узео је средње каквоће, али су при изради задатака више успеха показале оне у француском него друге у немачком. Али се и код једних и код других опажа један недостатак: не обрађају довољно пажње српском језику, избору израза и интерпункцији. — *б. Усмени испит.* На усменом испиту показало се читање течније, акцент и изговор правилнији и превођење јасније у Француском него у Немачком језику. Исто тако док су приправнице на питање предметног наставника француског језика давале граматичка и синтактична објашњења течним француским језиком, приправнице које су подлагале немачки језик, у сличним приликама, записале су у одговорима и то су исказивале реченицама рђаво конструисаним немачки. И у погледу граматичког знања боље стоје оне из француског него друге из немачког језика. Исто тако могло се приметити да док наставник из француског језика у току превођења или после тога поставља приправницама и питања из синтаксе, наставник немачког језика брижљиво се клонио тога, као што и на писменим задацима није исправљао све грешке, нарочито у српском језику.

Математика. а. Писмени испит. Од предложених десет група задатака испитни одбор узео је и дао приправницама ону коју је препоручио предметни наставник као довољну за средње приправнице. Највећи број приправница од три задатка радио је само један, узет из уџбеника (Аритметика и Алгебра од Фр. Мочника, превод В. Ди-мића, стр. 312, зад. 144), и ма да су имале довољно времена да покушају с изградом и друга два задатка, нису то учиниле, те су раније предавале задатак (рад). Али и тај један не показује праве саморађене не само код приправница које су само њега радиле него и код неких од оних што су решавале и друга два задатка. Пажљиво прегледање свих приправничких радова између многих показује сродност какву је тешко констатовати у самосталном раду код ученика, и нарочито у толиком броју, као што је овде случај. Ту на пр. пада у очи да има и таквих приправничких радова, у којима је постављање задатка извршено правилно, међутим погрешан је рад — јер је погрешно замењивање цифара и мешање знакова, што све неминовно доводи до погрешног

результата — а резултат је свуда тачан, свагда један исти. Како је предметни наставник тумачио овај појав, не знам, ниги сам могао сазнати његово мишљење, јер се тога клонио, само га он, ма да је прегледао све задатке пажљиво и о њима дао на крају уобичајени и доста опширан реферат, није констатовао нити саопштавао испитном одбору. Како сам међутим, при прегледу задатака, констатовао тај симптоматични појав, ја сам га саопштио одбору, али више ради његова управљања при усменим испитима, јер како ни предметни наставник нити друга два дежурна нису саопштили да је било неправилности, своју сумњу — па ма колико да је била основана — нисам хтео узети за довољан разлог, да према њој предузимам кораке, који би омели даљи ток испита. Напомињем само да је чудновато да предметни наставник не осети то ни у задацима ни у току рада. Или да није то последица незгодно избачених речи: „да се не казни ко украде него ко се ухвати да је украо?!“ — Од овог пак појава ништа мање није симптомтичан и интересантан други један, а то је: зашто то да приличан број приправница, рачунајући насигурно да су добро „израдиле“ тај један задатак, и тим себи обезбедиле оцену добар, што им даје права на даље испите, хитају с предајом задатака (оне све предају и концепат и пренис, од којих је други апсолутно идентичан с првим, без икакве и најмање поправке) и не покушавајући да решавају друга два? По мојем мишљењу, разлога овом поступку треба тражити у онаквом оцењивању писмених задатака преко године од предметног наставника на једној и од Упустава изасланицима за оцењивање писмених задатака на другој страни. — 6. *Усмени испит*. На њему се показало прво, да су неке од врло добрих и добрих оцена добијених на писменом испиту олако стечене, и друго, да приправнице, уопште узевши, не стоје тако рђаво с математиком, као што би то изгледало према њиховим оценама преко године, и нарочито из писмених задатака. Само сам опазио да приправнице не умеју да се користе тим знањем па да, кад схвате задатак, слободно приступе његову решавању. Код њих се непрестано осећала бојазан, да ће бити рђаво како су почеле рад, и ако на постављена питања у току рада дају добар одговор. Због ове оскудице поуздања, није било ни саморађе, јер на њу нису правилно навикаване. У исто време код наставника Математике истицао се непогодан тон при испиту, када и далеко слободнијим приправницама него што су ови, влада страх испитни: он није никако пуштао приправнице да слободно решавају добивени задатак, већ их је често и без икакве потребе, прекидао ситним питањима, која ће их довести да решавају питање на начин, како је то он унапред био одредио.

Историја општа са српском. Усмени испит. Како у гимназијском тако и у реалном одсеку испит из Историје опште са српском начинио је врло добар утисак. У питањима су били обухваћени главни политички и културни моменти свих периода Опште историје и најкрупнији догађаји из Историје српског народа, а приправнички одговори били су јасни и течни чак и код тежих питања. Нарочито су падали у очи одговори на питања, где је било потребно довести у зајамну везу више једновремених догађаја на разним странама, којима се утврђује главни факат. Код приправница при испиту из овог предмета видело се да умеју схватити добивено питање, у њему истаћи главне елементе и лепо изложити што је у досегу њихова знања, и то како из Историје опште тако и из Историје српског народа, из које су приправнице давале

одговоре што потпуно задовољавају. При овом испиту могло се видети како би овогодишњи успех био кудикамо бољи, да је било бољег рада од стране свих наставника.

Физика с Хемијом. Усмени испит. Ову групу полагаале су само приправнице из реалног одсека. Успех из оба предмета није био једнак: из Физике је био много слабији него из Хемије. Узрок је у различном карактеру предмета али и у подобности наставника, који су их предавали. Физика је несумњиво тежи предмет, а овде је био у толико тежи, што је, уместо, да према привременом наставном програму, буде постављена на експерименталну основу, сведена на математику; ово друго у наставном програму предвиђено је да буде „по могућству“, кад се оно прво, као главно, постигне. Сем тога Физику је предавао и на испиту испитивао наставник, коме то није специјална група и доста је изостајао, међутим наставник Хемије јесте дугогодишњи професор, познавалац предмета и кога је искуство најбоље упутило како да има успеха, чак и кад му бедна збирка хемикалија и поломљених апарата не допушта да опитом потврди своја излагања. Стога је овом приликом приправницама Хемија била котва за спасавање од неуспеха из Физике.

Поред досад изложенога о испиту зрелости, потребно је да додам и ово двоје:

Испитни одбор сматрајући да за неуспех из Српског језика с књижевношћу и на писменом и на усменом испиту нису криве ученице, које преко целе године нису радиле ниједног задатка нити им је овај предмет предаван ма и у скраћеном обиму од онога предвиђеног привременим наставним програмом, није ценио приправничке одговоре и задатке апсолутном мером, већ релативно, према томе што им је и како им је предавано. Доказ зато јесу и писмени радови из Српског језика, штампани у овогодишњем Извештају, који су оцењени најбољом оценом, међутим не испуњавају прописе у Правилима о вишем течајном испиту и у Упуству изасланицима. Стога је одбор с писменог испита пустио све приправнице а на усменом оцену „слаб“ дао само кад је приправница из друга два предмета добила такве оцене и услед тога, и без Српског језика, била одбијена на годину дана.

Испитивање из појединих предметних група и предмета вршили су наставници, који су приправницама предавали у последњем разреду и ти су били чланови испитног одбора. Одступање од тога учињено је за два случаја: прво, приправницу Јулку Јакшићеву из Француског језика није испитивана њена мати г-ђа Лујза Јакшићка, која је предавала тај предмет, него заменик њен, г-ца Драга Ђурићева; и друго, приправницу Даницу Симићеву, која је полагала годишњи испит приватно, а за тај као и за испит зрелости спремала ју је г-ца Милева Петровићева, из Латинског језика није испитивала ова него њен заменик, г-ца Лепосава Маринковићева.

2.

Нижи течајни испит.

И сувише заузет послом око вишег течајног испита, затим што су се дани тог испита поклапали с данима полагања нижег течајног испита, овом другом испиту нисам могао поклонити ни времена ни пажње колико сам желео. Првих дана, док су били писмени испити зрелости и још док нису стигли задаци с њега, посећивао сам ниже

течајне испите, али кад су с првих испита стигли писмени задаци, које сам хтео прегледати све из реда, нисам их имао кад више посећивати. Стога се овде морао ограничити на неколико напомена о томе што сам констатовао разматрајући писмене задатке и што ми је нарочито пало у очи на усменим испитима нижег течаја.

На писменим испитима стварни успех класификује се овим редом: прво IV₁, затим IV₃ и најзад IV₂ разред. Задаци ученица, с малим изузетком, показују у себи доста писмености, и та се особина испољила у толико згодније што је тема била слободна и предмет по избору ученица. Али у погледу тачности изражавања, чистоте језика и правилности интерпункције и ортографије осећа се разлика по одељењима, која одговара годишњем раду и систему поправљања задатака, усвојеном од сваког наставника посебице, тако да је овај писмени испит огледало рада преко године. Тај систем поправљања задатака преко године употребљен је и на овим задацима. Тако наставник IV₁ разреда са потребном и похвалном пажљивошћу и преко године на задацима поправљао је сваку погрешку, истицао је сваки недостатак и поступно развијао рад с писменим задацима, зато је и на испиту постигао највише успеха. Наставник IV₃ био је мање приљезан у том погледу и успех је нешто мањи. Код наставника пак IV₂ разреда и овде, као и у вишим разредима, није било потребне марљивости. Његове ученице доста греше у раздвајању речи на слоге, у интерпункцији, у ортографији и у избору погодних речи, често не одвајају *не* од глагола, задатак пишу једноставно, без дељења на одељке, и т.д., али их и наставник у томе не поправља стално, већ по гдегде, па и то више подвлачећи поједина места него исправљајући их. То је и с испитним задацима.

Та иста скала види се и на усменом испиту, и огледа се како у одговорима ученичким тако и у питањима наставника и у њихову поправљању нетачности. Тако док на једној страни наставник IV₁ разр. гледа како ће поставити питање ученицима, тражи чист нагласак у говору и јасан одговор, и исправља неправилности, наставник у IV₂ разр. не само да не поправља и не пази на акценат код ученица него и сâм греши (на пр. код речи *âlât*); погрешно тумачи стварно значење речи (реч „јѐдек“ у стиху „И он води цареве једеке“); не поправља ученице у одговорима и прима погрешна одређивања реченичких делова (ученица вели да је код „Милић—барјактар“ друга реч апозиција, и наставник то прима као тачно, прелази преко тога и иде даље, или прими погрешно тумачење предлога с именицом у реченици „У великој столици *према вагри*“, рекавши: „добро, даље!“); често кад пита ученицу на ова да нетачан одговор, дода само „није“, а не и како јесте; и не обраћа пажњу на естетично читање и на рецитовање.

Сем тога на овим испитима пало ми је у очи да сами наставници својим држањем и понашањем дају рђавог примера ученицама. Тако, пошто је био дат задатак ученицама IV₃ разр., и пошто су ученице приступиле раду, изишао сам из учионице, али у том тренутку наступила је права галама од гласног говора присутних наставника, и чудо је како су ученице уопште и могле радити свој задатак. — У том истом разреду, на испиту из немачког језика држање и понашање наставнице предметне није ни мало служило за пример у васпитању ученица, и у толико мање што је било с нарочитим смером. Због тога сам се с разлогом

питао: Кад тога може бити на испиту и у присуству Вашег изасланика, а да каквих тек чуда може бити на обичним часовима преко године?

3

Разредни испити.

Била су два испита после свршеног испита зрелости, којима сам био присутан: један је био у VII разр., приватан, а други у VI, за који не знам како се има сматрати: као приватни или као редовни, јер ученица вели да је уписана у VI разред, али школу није похађала нити је има заведене у Дневницима и у „главној књизи“ школској, међутим није поднела никаквог оправдања зашто у то доба полаже испит.

На испиту прве ученице забележио сам неколико напомена, које допуњују горње излагање о настави и о потребном надзору над радом наставника у овим заводима.

Несумњиво најбољи је рад оних истих наставника који су се истакли и на вишем течајном испиту, наставника Природних наука и Историје, и то се види како по њиховим питањима тако и по процени ученичких одговора. За млађе наставнике била је, на пример, права поука да виде како је наставник Природних наука у једном низу добрих питања, а за сразмерно кратко време, пропитао цео свој предмет, у најглавнијим партијама његовим, како, кад осети из ученичког одговора да разуме постављено питање и у главном и у појединостима, прелази на друго, и како се за све то време код ученице не осети ни најмање заморености нити непоуздања у своје знање.

Насупрот томе код нових наставника, с мало искуства и доста невештине, питање се цеди до најмањих ситница, траже се објашњења за појединости, па и за такве, које су ушле у главно питање и без којих ученик ово не би могао разумети и изложити га, и наставник се не одмиче од питања, која је одабрао за ову прилику. То се видело при испитивању из Физике и из Философске пропедевтике, где наставници ситним питањима и запиткивањима не дају ученици маха да размисли о једном питању и да предахне, а већ постављају нова. Сем тога се и овде, као и на вишем течајном испиту, види да се Физика, противно одредбама у привременом наставном програму, не предаје на експерименталној основи, него као Математика, тако да је испит из тога предмета био само продужење испита из Математике.

На испиту пак из Математике испољила се чудна нарав предметног наставника, која објашњава горе изложена факта. Испитивање из тог предмета трајало је дуже него ма који дипломски и професорски испит, и ма да је разредни старшина, као председник испитне комисије, у више махова говорио предметно наставнику „доста“, овај није престао с испитивањем све док није исцрпао читав низ питања, забележених на једном табаку. Мени је било непријатно гледати где се испит, без икакве потребе, претворио у мучилиште, и ја сам се тада поново питао: Кад се и на испиту, у присуству Вашег изасланика, оволико испољава ђуд једнога наставника, који се не осврће на напомене разредног старшине и присутних наставника, да једном престане с испитивањем, шта ли бива на часовима преко године, где је наставник у правој могућности да ради што хоће и како хоће?!

Господине Министре,

Дужност ми је налагала да Вас што потпуније упознам са стањем у коме се налазе В. Ж. Школа и Ж. Гимназија, са наравима и системима који тамо владају, да би Вам, према томе, био јасан и карактер испита, који су били главни предмет поверене ми дужности. Тај врло непријатни посао гледао сам да извршим што потпуније, у колико су ми време и прилике допустили. Ну подносећи Вам овај извештај, нека ми је допуштено да на закључку нагласим, како је, у интересу оба завода и зарад задатка коме служе, *преко потребно*:

1, Издвојити Женску Гимназију од В. Ж. Школе и у наставном и у административном погледу;

2, Ж. Гимназији дати засебан и сталан програм наставни, који ће одговарати њеним стварним потребама и задатку коме служи;

3, За оба завода локале учинити угоднима и за рад и за ученичко здравље;

4, И један и други снабдети училима и другим потребама;

5, Завести и административан и инструктиван надзор, којим ће се стати на пут досадашњем неуспутном раду многих наставника на умном, моралном и физичком образовању ученица;

6, И једном и другом заводу дати спремних и послу преданих наставника, и школу ослободити нерадника и неупотребљивих; и у вези с тим

7, Једном регулисати положај и награду наставника женскиња у једном и у другом заводу.

У сваком случају преко је потребно уништити систем нереда и нерада; а ако ће тога бити и даље, што се нема начина за поправку, боље је и немати школа, на које се троши а од њих се нема користи.

Службено

14. јула 1909 год.
у Београду.

Понизан
Јов. Н. Томић.

Прилози извештају¹

1.

Управи Више Женске Школе

Најпонизније молим управу Више Женске Школе да ми дозволи да ове године полажем нижи течајни испит. Прошле године 1907/8 учила сам четврти разред ове школе у одељењу г-ђице Милеве Петровићеве. По годишњим оценама прешла сам начисто и пуштена на течајни испит.

Приликом полагања, на последњем испиту из математике, будем оборена, тј. одбијена на годину дана. Да не би ишла понова у исти разред, спремала сам се из прописаних предмета, те сада молим управу да ми дозволи полагати — нижи течајни испит ове године, кад буду, и остале уче-

¹ В. на стр. 564 и 565.

нице полагале, и то у одељењу г-ђице Марије Магазиновићеве, пошто сам прелазила, исте лекције. Подносим школску сведодбу о свршеном четвртом разреду. (без течајног испита).

Београд 1909 год.

Понизна Управи В Ж Ш.
Надежда Ђ. Милићевићева

2

Молба класној наставници

Пошто сам предала молбу пре извесног времена Управи Више Женске Школе то сада по наредби Господина Директора, предајем ову молбу, Госпођи Марији Магазиновићеве, као класној наставници одељења у коме ћу полагати нижи течајни испит.

Београд 25 — V — 1909.

Понизна
Надежда Ђ. Милићевићева

НАУКА И НАСТАВА

МИСЛИ О ИСТОРИЈИ*

† Бож. Кнежевића

I Шта је историја

1.

Историја је наука о животу човечанства у свима просторима и свима временима. Она има да открије законе процеса његовог целокупног организма; да извиди елементе живота његовог; да нађе законе њихова хода и реда; да одреди пропорцију њихове количине и снаге, и да покаже везу њихову у простору и времену. Главни је задатак њен да покаже законе ума људског и да му одреди ход и пропорцију снаге.

2.

Историја мора бити наука *par excellence*. Наука је група, организам закона за једну извесну област појава. А пошто је историја наука о човечанству у времену у простору она мора обухватити све законе људског живота. А пошто закони немају посла са људским вољама и

* Овоме рукопису своје пок. Б. Кнежевић ставио је наслов: „Афоризми о Историји“. Рукопис је из године 1892 (руком је његовом написано 24|8 1892). Ну како је доцније Кнежевић друге своје афоризме, кад их штампао (1902 г.), назвао: „Мисли“, то и ми нећемо погрешити ако и ове његове афоризме прекрстимо у *Мисли*.

Афоризми ови или Мисли имају два дела: I Шта је историја, II Историја према другим наукама. Овај други део има два почетка са засебним бројевима афоризама. Ми смо бројеве са једнога почетка наставили у другога, те изгледа, по редним бројевима овим, као да је једна целина. Међутим, вероватно је да ово није целина, а свакојако рад овај није довршен. Ипак га пуштамо у овај лист, јер је ово драгоцен рад Б. Кнежевића, и по томе раду и сада можемо видети кога смо имали и колико смо ратом смрћу његовом изгубили.

У рукопису ништа нисмо мењали. Само придев „историјски“, који је Кнежевић писао негде без јоте, а негде, доцније, с јотом, ми смо свуда ставили овај последњи — с јотом.

намерама, то и закони историје искључују људску вољу, намеру и свест. Историја има да покаже да никоји појав и догађај у историји није резултат људске воље, намере и свести, него да су сви догађаји и појави у историји продукти и резултати неминовних закона који управљају судбом човечанства и природе.

3.

Да би нашла законе ума људског историја мора чекати законе природе и тела људског те тако у себи прикупити резултате свих осталих наука. Тако све науке морају бити помоћнице историје; њихови резултати биће темељ научне, рационалне историје.

4.

Историја је синтакса ума људског. Она учи како се из појединих идеја, племена, народа и догађаја праве реченице којима неумитна судба изражава своје мисли. Она одређује вредност свих тих елемената историје и одређује им њихове улоге и значаје.

5.

Историја је општа гробница душа, духова и умова људских. У њој постаје и у њој се развија, умире и распада све људско: племена и народи, осећаји и мисли, религије, философије и науке и из распалих атома стварају се нове комбинације. Као што је душа организам осећања и мисли, тако је и историја организам, у коме су душе људске атоми и ћелије. Историја човечанства јесте васиона осећаја и мисли људских. Као што је човек компендијум природе, највиши организам њен, чије је тело састављено из свих природних елемената тако је историја компендијум човека, састављена из свих људских осећаја и мисли, жеља и нада, идеала, бораба и невоља; и што историја буде организованија сви елементи људског историјског живота добијаће све тачнији међусобни однос и по времену и по простору, по вредности, обиму, снази и трајању. Историја све више постаје прави апстрактни организам човека у коме ће сви елементи његови добити своје право место и своју вредност, где неће ни један од њих претезати него се сви кретати у једној великој хармонији. Историја има да учини од друштвеног тела човекова оно што је природа давно учинила са здравим телом човековим.

6.

Историја је људском уму оно што је материја васиони. Из ње постаје и у њу се враћа све људско да својим распадањем даје плодне клице будућим временима. Она је тако исто и непропадљива, јер сви нараштаји људски живе у историји, мењајући само своје форме и имена.

7.

Све оно што је до сад човек радио и патио, осећао и мислио, сви његови проналасци, прогреси и идеје само су део историје човека а поглавито ума његовог. Сва спољња природа и земља прошле су своје досадање ступње развитка пре него је човек почео појимати природу, а развијају се и даље али тако неосетно, неопазно и у великим размацама да те промене човек за целог свог историјског живота није кадар опазити. И васиона и земља биле су у главном оваке исте пре хиљадама година а таке ће бити и после хиљада година. Пулс живота васионе бије једанпут у хиљадама година и човек за све време свог историјског живота није кадар угледати ни једну битну тачку процеса васионе и земље. Само се човек данас мења и развија, а од свега његовог највише његов ум. И од свега његовог у историји његове су се идеје највише мењале, идеје о васиони, земљи и себи. И пошто је за време историјског живота човека до сад целокупна природа остала иста, то јест, њене унутрашње и спољне промене нису могле бити опажене од човека, то промене његових идеја о природи нису биле условљене променом саме природе; није се природа толико мењала да је човек видећи те промене мењао и своје идеје о њој. Човек нема ништа друго пред собом него само своје идеје о спољњем свету и о себи. А пошто целу природу нису кадри обухватити ни појмити ни умови једног нараштаја, ни умови једног народа ни једног времена, то су његове идеје мењале се у временима, те имају читаву историју развитка свога, те и природне науке нису ништа друго него само једна фаза у развитку ума људског. А пошто човек нема ништа друго по чему би могао оценити живот и развитак природе, него своје сукцесивне идеје о њој, онда се мора признати да је ход ума људског законит и природан и да он у своме развитку подлежи извесним природним законима. А пошто једни исти закони делују и у васиони и у уму људском, онда и ум људски пролази исте фазе развитка које и васиона, онда је и сва историја целе природе само један део историје ума људског. По томе су и све људске идеје о свету истините и свака од њих одговара једној епоси развитка васионе; и по томе би се из историје ума људског и човека у опште могла извести историја васионе, те би према томе онако исто као што је човек са својом цивилизацијом само један део историје природе, могло бити и тако да је сва историја природе само један део историје ума људског, и по томе све природне науке само један део историје човека.

8.

Историја добија све више поља, све се више шири преко свих области људског ума, растећи заједно са човечанством и освајајући

заједно с њим све дотле самосталне провишције ума људског. Кад једном заузме крајње међе свога протезања, историја ће почети бивати све дубља.

9.

Историја је књига судбине људске у којој се као првени конци провлаче идеје и столећа. То је књига у којој су поједини људи само мртва слова и која само везана у друштву дају речи, реченице и смисао. Ту књигу пише један узвишен разум и она се отвара само онда кад се склопи гроб над једним друштвом или једном епохом да се у њој напише нова глава.

10.

Сви елементи историје дају се у суштини свести на двоје: *природу* и *човека*: уплив природе на човека и човеков отпор природи. Развој те комбинације јесте историја људска.

11.

Као год што ни један народ сам није могао развити све оне снаге које само човечанство може, као год што ни једно доба није било потпуно затворена целина — да буде прави преставник потпуног развојка човечанства, тако и ни једна идеја у историји не може бити потпуно тачна и истинита, потпуно једна целина за се. И као год што се само историјом усавршава човек, тако се само у њој и идеја усавршава. Оно што је друштво човеку у чијој атмосфери развија он све своје особине, борећи се са другима, дотерујући се и глачајући се, то је исто историја идејама. Историја је атмосфера идеја као и друштво човека. Најтачнија и најпотпунија идеја може бити само идеја историје.

12.

Историја је највећа висина са које човек може прегледати и посматрати живот људски у времену. С те се висине истина губе из очију многе ситнице које занимају свакидашњег човека, али се само с ње може добити најдубљи и најшири поглед на ток ствари у прошлости и будућности.

13.

Свако доба у историји прелазно је, ниједно није самостално, свако је продужење прошлости и темељ будућности. Свака је садашњост само један колут у ланцу, који је прошлост почела и који ће будућност наставити. Тако исто ни једна идеја није стална ни самостална. Свака одговара оном добу у коме влада и коју ће идуће доба оборити или утопити у другу, шири идеју.

14.

Историја је пургаторијум човека. У свом дугом путу од природног живота ка крајњем смеру — влади идеје, влади правде и законитости, човек је борећи се с природом и људима развијао све светле и мрачне стране свога бића, износио и испољавао све особине свога тела и своје душе. У тој дугој и мучној борби човека и природе, светлости и мрака, духа и тела, људског и животињског, човек се је све више чистио, гушећи све животињско у себи и развијајући чисто људске стране свог живота. Увиђајући све више да је само оно добро што је разумно, истинито и праведно, човек се отреса и чисти свега животињског, да би што ближе био идеалу историје: праведној то јест законитој и истинитој човечности. Дуг је и мучан пут човека од фамилије и племена, од народа и држава, од олигархије, апсолутизма и демократије, од богатства и сиротиње, од незнања и мрака, — једном речју од неправедног распореда свих тековина људских ка удаљеном смеру историје — добу човека, добу праведног распореда свега људског, човек путује кроз историју, која је само пут који води човека од природе ка природи, пут на коме је човек оставио дубоких трагова својих мука, бораба, невоља, напора, тежњи, пут на коме се човечанство све више пречишћује да би једном дошло до крајњег смера свога. Сваки погрешан корак на том путу човек је плаћао крвљу својом; сваку животињску прљу на себи човечанство прало и чистило крвљу људском.

15.

Догађаји су велики проблем историје. Они су као жижа у којој се концентришу светли зраци и снага векова; они су организам од конаца које су дуга столећа прела и од којих се живот свуда расипа, делујући на будућност. Догађаји су историјски чворови које је сплела сама историја и које је врло тешко сасвим размрсити и што је неко доба пуније тих историјских чворова тим је оно много сложеније и заплетеније него доба у којима нема таквих судбоносних догађаја, који делују на цео живот народа и човечанства. Старо доба оскудно је у догађајима који би потресали цело тадашње човечанство. Једини знатни догађаји били су јављање нових религија и стварање нових етничких елемената — појављивање нових народа али и ти догађаји нису имали онако опште важности за цео историјски свет као догађаји у хришћанској Европи.

II Историја према другим наукама.

16.

Историја се разликује тим од свих осталих наука што су све оне више мање апсолутне, држећи се чврсто само једне идеје док не дође

друга, док историја показује човеку да је њему непојмљиво оно што је апсолутно и да је релативност атрибут свега људског по томе што ништа ни у природи ни у историји човека није стално и самостално него је све везано једно за друго и све потиче једно из другог, све се мења и нестаје да уступи место другим формама; да ништа људско, ни једна идеја, ни један ступањ развитка нису стални, те по томе да ништа није апсолутно ни апсолутно истинито. По томе је историја најхуманија наука, показујући човеку праве размере снаге ума његовог; најистинитија наука пошто му она само може показати највећу истину, комбиновану из фрагментарних истина појединих времена.

17.

Историја човечанства постајаће све тачнија наука, то јест долазиће до све тачнијих закона у колико све остале науке буду више напредовале те долазиле до што тачнијих закона. Онако исто као што људска снага расте сразмерно познавању природе и њених закона, тако ће и научност историје расти са снагом човечанства. По томе су природне науке подлога научне историје и њихови закони појачаваће активност историје.

18.

У историји човечанства као и у природи има супстанцијалног и акциденталног, али што се из природе спољње иде даље човеку у историји све је мање супстанцијалног, све више акциденталног и обратно што ближе природи све се више може разумети, што ближе човеку све мање. Историја човечанства само је историја разних форама људског живота; никакве разлике у суштини нема између природног и цивилизованог човека. Конци из којих је исплетен историјски живот човечанства много су тањи и финији него конци живота природе; отуда честа кидања и замрсивања њихова; отуда велика тешкоћа расплести их и видети везу њихову са концима живота природе; отуда толика ненаучност и мрачност историје према природним наукама. Природним наукама је предмет стална природа у којој има много више суштине а много мање форама него у људској историји; чији је живот исплетен од много јачих и виднијих конаца него живот људски, који се не кидају лако те им је лакше и везе наћи. Отуда се и природа много боље разуме него историја, јер су у њој везе јаче и чвршће; отуда је и знање природе пре дошло до науке него историја; отуда је лакше било наћи законе природе него законе историје; отуда има данас природних наука а историје као науке још нема.

19.

С напретком ума човекова све се све више своди на историју, и све оно што се историјеки не може разумети, што не може доћи у

општи ток историје — лажно је и пролазно а само оно има места и вредности што има места у историји, што се историјски може разумети и оправдати. По томе је историја највећи и најбољи критеријум истине, јер је она управо тумач времена, највишег и најгенералнијег појма људског. Пошто се све више све своди на време и пошто се све више увиђа да је предмет историје све оно што се у времену мења, то, пошто ни један атом не остаје непромењив за сва времена, — то ће историја све више постајати универзални темељ свега умовања људског, темељ времена а грађу за то дају остале науке које се баве појавима у простору. По томе би историја стајала према другим наукама као што стоји време према простору, човек према природи, апстрактно према конкретном. По томе би идеална историја требала да обухвати не само човека него и целу природу и васиону, у колико је то могућно уму људском. По томе би историја била једино право поље философије, једино могућно поље на коме би се помириле све супротности које су до данас раздирале свет, супротности између човека и природе, између животињског и хуманог у човеку, између историје и правде. Пошто је така историја најшире поље чистог разума, то би се разумевши све оправдало све и опростило све. А пошто се само историјом најбоље може разумети све, то све оно, што се историјски не би разумело, т. ј. што не би имало свог места у историји, оно се не би могло ни оправдати т. ј. оно не би било истина. Отуда је историја највећи критеријум истине до које људски ум може доћи а уједно у њој је и највећа и најгенералнија истина до које људски ум може доћи, јер се до чисте и потпуне истине може доћи само историјом, разумевајући и појимајући историјски.

Историја је дакле наука о свету — о човеку и природи — у времену; она испитује законе по којима бивају промене у времену, а пошто се појам времена и све мене у њему не могу опажати ни једним чудом то је разум једина снага којом се долази до тога. Разумети човека из козмичких прилика и околности т. ј. везати човека и живот његов за козмичке снаге, везати човека за васиону, значило би разумети историју, значило би подићи једини истинити и стални систем философије.

20.

Све науке су у историји оно што су главе у једној књизи. Историја човечанства јесте књига коју је писао бог, највиши разум. Људски ум може разумети поједине речи и реченице — то је фрагментарно знање људско, али смисао целе књиге остављен је најдоцнијим нараштајима људским да га схвате и да књигу заврше. Разумети ту књигу и светле истине у њој значи разумети историју човека која је резиме историје васионе. Људи поједини у друштву и историји само су поједина слова у књизи. Они никад не могу бити самостална целина, сами за се немају

смисла, не значе ништа. Као што су слова атоми ума људског, тако су и људи атоми друштва и историје. Као што је појам атома у филозофији доцнији, као што је фонетичко писање доцније, тако је и друштвени атомизам доцнији...

21.

Историја се разликује од других наука што у историји сви појави и све манифестације живота људског и ума — народи и друштва, векови, доба, религије и филозофије, науке и идеје — губе своју самосталност и постају само делови једне огромне целине.

22.

Као што је прва фаза сваке науке дескрипција и класификација ствари по њиховим спољним особинама и разликама, тако је и историја прво дескриптивна; географија је прва фаза њена, изучавајући појаве и ствари историје у простору, изучавајући спољност живота човекова. Не само што је географија прва фаза историје, него је она и први основ њен, као што је спољна природа прво одређивала све кретање човеково у простору, као што је спољна природа први основ и услов цивилизације човекове и његовог историјског живота. И данас још човечанство није достигло крајње границе свог ширења у простору, још екстензивно није савршено, још физички није зрело. Још траје географски период историје, где спољне снаге, простор, локалност још јако утичу на све социјалне и историјске односе људи; до данас се човечанство само ширило, кретало у простору, са малом историјском дубином.

23.

Као што човека прво крећу спољни постреди, физичке снаге и потребе и слепи нагони, па га тек доцније крећу идеје, које долазе из унутрашње дубине историјског живота, тако у првим временима човековог историјског живота делују прво спољне, природне препоне напретка тек доцније настају унутрашње препоне, у самом друштву људском, као што су првобитни постреди сваке цивилизације чисто спољни, природни: положај и плодност земљишта и клима, а тек доцније са већом историјском дубином настају и унутрашњи, дубљи постреди цивилизације.

Тако је у почетку историје и човекова борба за услове живота управљена скроз на поље; то је била борба противу мора и река, противу брегова и шума, противу биља и животиња, противу хладноће и топлоте. Већ доцније та се борба преноси унутра, на човека, настаје борба човека с човеком, борба човекова постаје све унутрашњија; постаје сукцесивно борба раса, племена и народа једних противу других, борба идеја и појмова, борба хуманог и животињског.

24.

Та првобитна спољност историје види се и из тога што су до данас човечанство и сав његов прогрес и цивилизација освежавани и поткрепљавани с поља, придолажењем нових етничких елемената, улазом нових народа у историју, који су настављали рад и прогрес исцрпљених народа. Покрети у човечанству долазили су до данас увек постреком с поља; сви културни народи, антички и модерни, јесу досељеници, упадачи у крајеве, у којима су оснивали државе и цивилизације. Али све већим исцрпљивањем нових етничких елемената и мешањем свих племена, етничко, спољна страна човечанства, почиње губити свој значај у историји те све више нестаје могућности тог освежавања с поља и упада нових народа и њихових оснивања нових цивилизација, те човечанство мора и почиње се прерођавати и освежавати изнутра, из себе самог. Место спољњег, етничког, све више настаје унутрашње, социјално; место спољњег, етничког распореда на народе, човечанство ће се све више распоређивати органски, према унутрашњим снагама и особинама човековим.

Тако и ум човеков све мање постичу поједини спољни догађаји, као откриће Америке; он све више изводи своја дела из своје сопствене снаге, све више црпе из дубине историје.

Тако прогресом историја човечанства добија све више дубине; све је ближе доба времена, праве историје, која ће, силазећи све дубље у живот човечанства у времену, моћи у историјској дубини свих времена, откривати законе историјског живота човечанства.

25.

Пошто природа првобитно одређује човека у свему његовом кретању, то је и дух човеков прво управљен на поље, у природу, то је човек само спољну природу посматрао и изучавао. Тако је човек пре нашао законе спољњег света него законе социјалног и историјског живота људског, пошто су ствари у спољњем свету пре достигле ступањ пропорције него човеково друштво, у коме још претежу поједини елементи живота, друштва и историје једни над другима, у коме још нису сви елементи човекова живота и историје заузели своја права места према својој величини, снази и вредности према другим елементима; јер је у човекову друштво и у историји његовој много више елемената који се боре за превласт и који сукцесивно претежу једни над другима, него у животу природе, где су елементи не само простији него их и много мање има него у историји човековој.

26.

Као што је човек прво посматрао, изучавао и разумевао спољњу природу, па после себе, тако је увек прво обарао непотпуне појмове

своје о природи, своје заблуде о њој, па после своје заблуде о себи. Тако је прво одобрена геоцентричка заблуда, заблуда човекова о природи, па је тек много доцније оборена заблуда човека о човеку, антропоцентричка заблуда. Прво је земља скинута са свога превладног, неприродног положаја и постала само један део једног великог организма, па је после скинут човек с таког истог положаја и од богом изабраног створа постао само најпрогресивнија те највиша животиња.

27.

Тек на вишем доцнијем ступњу духа, код зрелих доцнијих народа, посматрање са природе, са спољњег света силази на посматрање човекова живота. Тек кад је изучавање објективног света кад су природне науке достигле извештај висок ступањ, могла је настати наука о човеку, субјекту природе и историја човечанства као најшира наука о човеку може се јавити као наука тек онда кад јој природне науке спреме земљиште и материјал, кад се човечанство као субјекат ослободи потпуно своје пасивности према спољњем свету и тако историја све више заузима онај однос према природним наукама који има субјекат према објекту.

И у томе је једна од главних разлика историје човека од природних наука; оно што је свима природним наукама субјекат, историји је објекат. У свима природним наукама човеков ум јесте субјекат, природа му је објекат а историји је главни објекат ум људски у времену; по томе научна историја човечанства и ума његова јесте највиша, најужа и последња тачка до које се ум људски попети може, јер само у историји ум човеков као највиши субјекат, постаје сам себи објекат.

28.

Као што зрео ум људски силази са посматрања и изучавања природе на изучавање човечанства, тако и све зрелији историјски ум човеков силази са висина историјског живота човековог у дубине његове.

Као што су култура и цивилизација људска ишле у путу свом по земљи оним истим редом којим и сунце загрева и осветљује земљу, тако и светлост свести никад не осветљује од један пут све представе и све делове друштва, као ни сунце сва места на земљи. Као што сунце обасјава прво врхове земљине и са њих светлост силази после у долине и равнице, тако и светлост свести људске обасјава прво највише врхове ума људског. Свака нова идеја осветљује прво висине разума и свести, па се после спушта у дубине душе, живота и друштва. Као што се прва земља формисала и груписала око високих планина, које су се прво уздигле из воде те као што континенти воде порекло од планина, тако и сва мишљења, све велике социјалне идеје, које крећу масе друштва, воде порекло од појединих узвишених умова, у којима

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unibg.rs

прво сазревају велике мисли, које прво обасјава светлост великих идеја и тек са њихове висине силази светлост нове свести у све ниже долине и дубине масе друштва. Као што свако посматраће и мишљење силази са спољних појава и предмета на човека и његову унутрашњост, са објективног на субјективно, тако и светлост сваке нове истине обасјава прве највише тачке душе, разум и свест, и с тих висина силази у дубину душе, у масу воље и осећања, те и сваку нову истину прво примају људи од разума и свести, па је тек много доцније прихватају и масе друштва, људи од осећања. И као што се из даљине виде прво само врхови предмета, тако и ниски обичан ум масе друштва види само врхове друштва, поједине узвишене личности, по положају и по уму као носиоце све историје народа и друштва; тек кад се зрео ум историје приближи тим врховима друштва, тим узвишеним појединим људима, онда види и њихово тело и земљиште на коме се они дижу.

И као што се оне прве планине, које су се прво уздигле из океана, као главе континената, око којих се груписало и формисало доцније њихово тело, данас само мало дижу изнад површине континената, или се једва виде, тако су и они први високи духови, око којих су се груписала прва људска друштва, који су износили и утврђивали прве типове свих великих историјских добара — језика, писмености, земљорада, фамилије, који су први пројектовали путеве, којима ће ићи цело потоње човечанство, који су пројектовали архитектонику целе историје људске, — данас су ти узвишени духови, ти први центри свега историјског, људског, потпуно заборављени, не зна им се ни имена ни завичаја, или се у далекој магли прошлости једва нагађају и слуте; њихове висине спрало је време, док се имена свих потоњих појединаца, који су износили и формисали нове социјалне, религиозне, философске и научне идеје, издижу високо изнад површине континената друштва, као што су и све данашње високе планине млађе од континената на којима су се уздигле. Отуд су се сви потоњи велики појединци, чија се имена данас високо дижу на површини историје, дигли тек на готовој, формисаној маси друштва, те су и млађи од масе друштва, која се је формисала око оних првобитних, прометејских, природа људских, које су прво дигле главу из хаотичког океана животињског живота људског.

29.

Историја има ту велику етичку страну да учи људе о немоћи и пролазности свега људског.

30.

Историк нема да усваја ову или ону теорију и идеју да је заступа или проводи кроз историју, јер се те теорије и идеје рађају у историји.

Њему идеје и теорије морају бити само факти, као и све остало, и на њих мора гледати с висине историје онако као што се с висине теорије и идеје гледа на факте.

31.

Само се историјом може доћи до оног јединства и целине, којој људски ум тежи. Пошто је истина на једном месту и у једном времену само фрагментарна, то да би се дошло до потпуне истине, мора се ићи путем историје. А ако се само историјским путем може доћи до највише и најгенералније истине, то све парцијалне и фрагментарне истине до којих је људски ум у разним временима долазио, не могу и не смеју бити заблуде, јер највиша и најгенералнија идеја, која би се извела из њих, морала би опет бити заблуда. Те заблуде до којих је људски ум у временитом развоју долазио, јесу истине само релативне, које одговарају извесним местима, временима и приликама. Кад се увиди да су људи у извесним временима *морали* онако мислити као што су мислили по јачој вези мисли са спољним приликама (природом, друштвом), онда ће се увидети и то да су те заблуде биле истине за то доба; т. ј. истине су те биле партикуларне, а права историјска истина, мора бити генерална. Тако се само историјским путем могу видети везе човека с природом, човеком и временима. Тим путем историја ће једина и помирити човека с природом и временима, доказујући да све што је било и што се мислило, морало је тако бити и тако се мислити и да је садање стање морало потећи из свих прошлих стања као нужна консеквенца. Тако што је која мисао и идеја генијалнија т. ј. генералнија, што има више у себи те помирљиве снаге, она је и више историјска. Хришћанство и Дарвинизам су чисто историјске идеје.

Тако све оно што чула човекова, догматизам, традиција, егоизам раздвајају, то историја, на подлози резултата свих осталих наука, има да спаја и мири. Она све више постаје права и једина философија човечанства са племенитим задатком да обавести и помири људе — Геније међу наукама.

32.

Онако исто као што један ум људски стоји према својим разним језицима, као човек, који је у суштини свуда исти према разним народима и племенима, тако стоји и историја према другим наукама.

33.

У историји као и у природи има нешто што је супстанцијално које се само и може подвести под законе и нешто акцидентално; — што мора и што је морало бити, и што не мора и није морало бити. Одвајање тога двога јесте први корак рационалном изучавању историје.

34.

Само тако у опште може бити закона и истине, ако у историји људског живота и мишљења има закона и истине. Ако у историји човека и његова ума нема закона, онда у опште не може бити закона ни у природи. Ум људски не управља се према предметима спољним, јер онда, да би се променило човеково мишљење о природи, морала би се прво сама природа променити. Какав би апсурд испао према томе кад би се узело да је у античко доба земља доиста била центар сунчевог система, око којег се овај обртао и да је тек после промењена та улога и с том променом и човеково мишљење о свету. Него се природа и њени појави управљају према уму људском; закони природе потичу из ума људског. А пошто су се мисли човека о природи и свету мењале у разним временима, то никако нису те мисли у једно доба биле лажне а тек у друго доба истините. Јер ако су сав живот и мисли једних нараштаја лажни, онда никакве логичке т. ј. историјске нужде нема да тек други нараштај, овај или онај, мисли истинито. Остају још две поставке: или су сва мишљења у историји истинита, т. ј. да се људско мишљење у историји развијало по законима, да се тако морало а не хтело мислити, или су сва та мишљења у временима лажна т. ј. да нису настајала по законима, да у историји нема закона, и онда ни у природи нема истине и закона, пошто те истине тражи ум и те законе природе прописује ум; јер пошто су сви нараштаји имали пред собом *једну исту природу* и о њој сви друкче и лажно мислили, значи да и у самој тој природи нема истине и законитости, па по томе ни у развиту људског ума. — Тако је само у историји човека и његова ума највиша истина, највећи критеријум истине. Тако ће само историја моћи помирити све људе и сва времена.

35.

Историја је према другим наукама као земља према својим појавима. Из ње изничу науке, философски и религиозни системи; у њој се они распадају дајући тим клице новим системима и појавима историје. Из ње изничу народи и државе и у њој се распадају да уступе место другима. Она је гробље човечанства, у коме се ни један атом његова духовна живота не губи, те нема ни једног појава, који није историјом везан за каку далеку и дубоку клицу.

36.

Све остале науке постају све више само органи историје, све више постају делови једног вишег, огромнијег организма — историје. И као што би без савршених органа и оруђа човек морао увек остати на природном ступњу, тако би, без савршених и тачних осталих наука,

историја остала оно што је првобитно била — генеалогичка јунака и владалаца, хроника догађаја, прича.

37.

Историја је гробница душа људских. У њој се распадају душе, осећаји, мисли, философије, религије, науке, тежње и жеље и из распалих атома стварају се нове комбинације. Заборав — то је распадање духа.

38.

Од свих наука чула најмање имају посла у историји и најмање се њима постиже. Ту разум долази до свог суверенства, мирећи све оно што је у животу и другим наукама у борби.

39.

Као што је душа организам осећања и мисли тако је и историја организам у коме су душе људске атоми и ћелије. Историја човечанства је васиона осећаја и мисли људских.

40.

Географија је тело историје, историја је душа географије. Онако као што стоји тело према духу стоји земља са сунцем према историји човечанства и духу његову, као физиологија према психологији.

41.

Идеје су путеви, друмови, који везују удаљене области људског знања. Што већа идеја, тим више области везује. Оне су само конци помоћу којих се може ићи по лабиринту живота.

42.

Историја човечанства је једна велика пирамида којој је подлога природа, врхунац свест.

43.

Као што је дух боја душе, тако је идеја боја времена. Свако време има своју боју, своју идеју, која превлађује над другима. Само највиша идеја, која обухвата сва времена, идеја историје, безбојна је.

44.

Историја стоји према осталим наукама као разумевање према знању. Само закони историје могу бити сигуран компас у ходу човечанства у животу његову, те ће сазнавањем закона историје човечанство много брже и сигурније поћи смеру своме; они ће му бити конач који ће га водити кроз лабиринат живота.

45.

Онако исто као што дух и душа човека све мање зависе од спољне природе и своје телесне организације, што је човек даље од првобитног природног, неисторијског живота, тако и оно nihil in intellectu quod non fuerit (ante) in sensu важи само за дете и за примитивног човека, који ни од куд нема да добије престава, него с поља, из природе. Што је човек даље од тог првобитног живота, што улази дубље у историју и што је виши, т. ј. више везан историјским везама, тим је све мање у уму онога што му само чула доносе а све више онога што му историја доноси. Његово знање, његове идеје све су више унутрашње, историјске, све мање чулне. Велике идеје у науци и животу — гравитација, еволуција, братство, једнакост, — нису резултати чула него историје.

Тако што је историјски прогрес већи и човек виши с њим, у толико му је и душа слободнија од спољних утисака (природе) и од свог сопственог тела. Што је нижи човек то му је душа све више везана за тело, зависи од њега и служи њему. Код животиња нема засебне, слободне душе. Код ње су тело и душа једна нераздвојна целина. Цело тело је душа и душе има само толико да се тело одржи и развија, да му налази хране и друго потребно. Ту душа не прелази границе тела као код човека; он је ту само оруђе тела, као што је првобитно и код човека. Као што су прва оруђа човекова само продужени и оснажени органи тела његова (чекић — песница, кљеште — зуби тако је и душа првобитно само проширење и оснажење тела човекова.

Тако је у свима осталим наукама дух човеков потонуо у материју чулну, само се у историји све више ослобођава и уздиже до све више идеје.

46.

Историја је од свих других наука највернија слика процеса васионе. Као што су поједине идеје о свету — геонцентрика, гравитација, еволуција, браство итд. — само фазе у развоју ума људског, тако су и сама та стања и појави у природи, обухваћени тим идејама, само фазе у општем процесу васионе. Као што се до тих идеја дошло тек временом и као што се за њих није увек знало, тако су и та стања и појави у природи, настали у времену и у времену ће их и нестати. И све те манифестације процеса васионе преталају се све више у једно опште, генерално, трајно стање које никад није постало у времену и којег неће у времену и нестати, — као што се све оне идеје, као манифестације ума људског у времену, преталају све више у највишу, генералну, трајну и просту идеју, идеју човека.

47.

Са све већим прогресом историје, све више разума, све више светлости. У природи нема светлости. Историја т. ј. разум је светлост.

Природа је створила све у мраку, као и све што се ствара, ствара се само у мраку. Човек не ствара; његово је да разуме т. ј. да осветли све. И кад буде разумео све т. ј. увидео све, онда ће бити и осветљено све, т. ј. онда ће видети све везе које везују човека за историју, историју за земљу и земљу за васиону.

48.

Природне науке ослободиле су човека од притиска природе и владе њене над човеком, ослободиле га спољњег ропства — природи, ширећи законе помоћу којих би човек разумео природу, овладао и користио се њом. Ослобођавајући човека од спољњег притиска, од владе природе, оне су га природно ослободиле и од владе онога што се развило услед неразумевања природе и потчињености њој — од владе духовништва. Ослободив га од предрасуда и страха од природе и упознајући га све више с природом, оне га нагоне да свој живот све више доводи у хармонију с природом.

Али да би се укинула сва зла која су владала и владају у друштву људском, да се дође до праведног стања, до потпуне правде у друштву, за то треба рационална студија историје. Само дубоко и зрело изучавање историје људске може показати корените узроке свега зла и неправде и показати праве лекове томе; само изучавајући законе људског живота и развитка могу се сазнати мере и средства за поправке друштвеног стања. Сви досадањи уображени идеали људског друштва нису основани на законима историје и природе људске те нису ни донели никаквих других резултата осим реметења и забуне. Таки покушаји само су више штете доносили, јер осуђујући револуционе мисли, које су потицале из неправде и уображења, заинтересовани су осуђивали и саму језгру, борбу за боље, праведније и рационалније друштво. Фанатизам тих бораца шкодио је идеји за коју се борили само с тога што така идеја и идеал нису имали свог историјског, природног основа.

49.

Историја је највећа целина коју људски ум замислити може. Свака друга грана, свака област његова занимања, сваки правац његова живота, само су одломци целокупног живота људског. Историја их обима све.

(Наставиће се)

ФОЛКЛОРНО-ДИАЛЕКТОЛОШКИ ПРИЛОЗИ

Приликом једне диалектолошке екскурзије у пролеће 1907 године забележио сам, уз остало, и неколико народних умотворина. Сада их, фонетски записане, овде предајем јавности као примере народнога говора из косовско-ресавске диалекатске области и грађу за проучавање српских умотворина. Примери под бр. 1—5 забележени су на јужној граници Левча, 6—7 у Жупи, 8—12 у Хомољу, 13—20 у смеревској Морави.

1.

Ѓјде Каџо, ајде злџто,
С-мџном цџлер да-бџремо.
Не-мџгу-ти гџсџџдине,
Нема сјџјне мџсечине.
Упџлџћу трџ фџњера,
Одвџс-ћу-те до-цџлера,
У-цџлеру лубенџца,
Тџ-си мџја суџенџца.

[Милџтовац, 4 јуна 1907.]

2.

Под-брџгем-се јџла разгрџњала,
И-под-јџлом зелџна ливџда,
У-ливџде бунџр вџде лџдне,
Код-бунџра рџжа пресџњена,
И-код-рџже прџстрџто сеџџде,
На-сеџџде зџспало чеџџде.
Њџ-ми бџди нџјмлаџе братџнче:
Дџг-се сеџо, чџдо да-глџдамо,
Како кџси мџдо нежџњено,
Прџви џткџс, смџље и-бџсџље,
Дрџђи џткџс, рџжа пресџњена,
Трџћи џткџс, трава дџтегина.

[Милџтовац, 4 јуна 1907.]

3.

Трџ-се снџга на-планџне бџле,
Јџдан лџвски, а-дрџђи пџлањџки,
А-трџћи-је од-нџве гџдине.
Сџв-га сџко прџлџтет не-мџже;

Девѳјка-га бѳса прегѳзила,
И-за-руку братѳнче повѳла.
Њу дозѳва најмлађе братѳнче:
Ќди сејо, обѳј-ми циѳле.
Нећу брале, пусте-ти остѳле.

[Милѳтовац, 4 јуна 1907.]

4.

Живѳо у-јѳднем сѳлу јѳдан свештѳник, а-близу њѳга јѳдан циѳанин. Нестѳне циѳанину брашна, а-он-дѳђе кот-пѳна, па-га-замѳли: дај-ми, господин попо, маѳо брашна, дѳе-да-ми пољичу дѳца ѳд-глади. А-пѳи-му каже: дѳ-да-се прекрѳстиш. Па-и-умѳм, го-пѳдин попо. А-пѳиѳ-му показа како-се крѳти. Ќндак-му ѳн каже: дѳдер-са' ти. А-ѳи одговѳри: и-умѳм. Ќндак-му пѳп каза: ѳди да-наѳчиш кот-кѳђе, па-кад-наѳчиш, да-дѳђеш да-ти-дам брашна. Отѳде циѳанин кот-кѳђе, па-ѳнда пѳче-се крѳтит: вѳ-имја ѳца и-свѳтого дѳха, ѳмин. Па-ѳиет каза ѳсто тако. Кад-наѳчи, он-зѳве свѳга сѳна: ѳјде сѳне да-ѳдемо код-господин пољѳ, да-ѳзнемо брашна, и-понеше тѳрбу за-брашно. Кад-су-били близу кот-кѳђе попѳве, он-каза свѳме сѳну: стој-ти тѳ сѳне, а-ја-ћу да-ѳдем кот-попѳ. Отѳде циѳанин и-каже: научѳо-сам господин попо. Дѳде, повѳка пѳп. А-циѳанин отпѳче: вѳ-имја ѳца и-свѳѳатаго дѳха, ѳмин. Ќнда-га пѳп ушѳга: а-дѳ-ти-је сѳи? Па-ѳвѳ-га иза-кѳђе, рѳче циѳанин. Ќнда-му-се пѳп насмеа и-рѳче: нема-ти брашна кад-ниѳи научѳо. А-циѳанин отѳдне жѳлосан кот-кѳђе.

[Милѳтовац, 4 јуна 1907.]

5.

Граѳдили Срѳи воденицу, а-дѳшаѳ ѳѳаво те-гѳдеѳо. Прѳтио Бѳг чѳлу да-вѳди штѳ-ће да-рѳкне проклѳти за-њу. А-ѳна дѳђи на-стѳни проклѳтем на-главу. А-ѳи каже: свѳ дѳбро начинѳли, сѳмо јѳдно ниѳу умѳли. А-ѳна дрѳги каже: како? Ћто како; да-су-ѳвде провѳљѳли ѳво дрѳво сврѳдлем, да-ѳбѳсе дрѳво на-ѳво да-закѳче, па-би-ѳво дрѳво трѳсло жѳто, кѳрице, а-жѳто сѳмо поѳле ѳшло, а-ѳи да-седѳ. Како-то ѳи прѳчаѳ а-ѳна слѳшала, а-ѳна дзѳкни док-је-одлетѳла. А-ѳи-се сѳтио да-је-ѳна-слѳшала, па-ће-да-прокаже што-је-ѳи казаѳ. А-ѳна-дзѳкни па-на-вѳше да-каже код-Бѳга штѳ-је и-како-је. ѳна-се сѳти, па-пѳђе да-је-удѳри бѳчем да-је-убѳе, и-удѳрио-је и-прѳко по-ловѳне прекѳнуѳ-је, сѳмо на-дѳѳку остѳла-је. Поѳле ѳна кѳзѳла код-Бѳга: кѳт-ћу ја, како-ћу ја да-жѳвим грѳдна мѳмо мѳе браћа кад-сам-ѳвака. Небѳј-се, ја-ћу да-нарѳдим да-су-свѳ ки-тиѳ, да-се-не-укорѳвѳу на-тѳбе. И-такѳ-је стрѳшѳ остѳо и-ѳѳца.

[Сугѳбина, 4 јуна 1907.]

6.

Дѳгла-се јѳдна лѳѳца. Затворѳо јѳдан чѳвек јарѳће и-тѳлаце у воденицу, а-лѳѳца превѳрила вѳка: ѳјде да-ѳдемо, затворѳо јѳдан чѳвек тѳлаце и-ја-

риће у-воденицу, д-їдемо да-се-најемо. Ќни отишли, ўшли у-воденицу, пќ-
 www.ckladis тќлаце и-јариће, те-појќли што-су мќгли, па-се-прејќли, те-ни-су мќгли
 д-искќче. А-лисица рќкла вќку: стќни тќ да-се-пќинем јќ на-тќбе да-искќчим
 јќ, па-ћу-јќ тќбе пќсле потќгли, те-ћеш-и-тќ искќчит. А-ќн стќо близу, те-ќна
 пќпела-се те-искокћла, па-викќўла: чќји-су тќлаци и-јарићи у-воденице, вќк-и
 свќ пќкла, те-ји-појќо. А-ќни чўли от-кўће, па-ўзели пўшке, те-убќли вќка
 у-воденице. Виш-нќма.

[Кќзница, 28 маја 1907.]

7.

Имќо јќдан чќвек па-вќко од-бачќе смќк, а-јќдна лисица се укўрвила
 па-пўту, па-кќзќо: ќ-што-је вќлика овќ лисица, бќш-ћу-да-је натовќрим на-
 кќла. Па-је-тўрио одзќди на-крај кќла. Водќо волќве па-се-замќнўо, а-лисица
 краќом најќла-се кајмаќа и-сќра, па-јќдну грўду натќкла на-врат, па-рќпила
 с-кќла те-утќкла. Па-је-срќо вќк па-ју-рќко: ќ кума-лиќо, дќ-то наќбави? Јќ
 отќло у-јќдан вќлики вќр, па-дќўо те-завќко рќп ў-воду, па-борќви борќви
 у-водќ, а-онќ-се наќуче на-рќп, а-јќ пќсле дќўо те-смќко с-рќпа, па-је-натќко
 на-главу. Дќ кќжи и-мќне па-кќдем-си вќру натќкла? Пќсле одвќла-га к-вќру,
 па-му-рќкла: завќчи рќп у-вќр. А-ќн завќко рќп у-вќр. Бќо ќнасан мрќз.
 Дќшао ќн, па-кќже: нќма да-се-натќче на-рќп, а-ќна кќже: осврќн-се те-за-
 гќда у-вќр! А-мќсец бќо изгрќжао и-пўштио зрќке у-вќр, а-ќна-му рќкла:
 видип-ли ќна кќтур у-вќру-што-је, онќ-је сќр. А-ќн кќже: видим; па-борќви
 у-вќру изједна, а-мрќз бќо вќлики, па-му-се-рќп замрќзо у-вќру. Он-тќглио
 тќглио, па-ниќе мќгао ниќако да-ишчуќќ рќп, а-риболќвци ишли ўз-воду
 те-вќтали рќбу, па-наќји вќка, па-ўзели батќне, те-убќли вќка.

[Кќзница, 29 маја 1907.]

8.

Љўбќо-се бќли гќлуб и-голубќца,
 Гќдќло-је мќдо мќмче и-девојќица.
 Ал-говќри бќјели гќлуб и-голубќца:
 Ој-каќќ-су бќјела пќрја у-голубќце,
 Још-је-бќље бќло лице у-девојќице,
 Ој-каќќ-су сќва пќрја у-голубќце,
 Још-су-црќе црне-очи у-девојќице.

[Сќдо (Суви до), 10 маја 1908.]

9.

Зеленќ-се зелќна ливќда,
 У-ливќде кќло девќјаќа,
 И-у-кќлу љўба Дамвќнова.
 Кќло води љўба Дамвќнова.
 Ал-говќри Никќла ис-кќла:
 Чўеш мќне љўбо Дамвќнова,

Сјўтра-ће-ти Дамъан погйнути
 Тамъан ђни у-тѣ рѣчи бѣу,
 Цўче пўшка и-зелѣна лўга,
 Дамъан паде, а-лўба допаде:
 О-Дамъане сўнце огрѣано,
 Час-огрѣе, час за-ѡблак зађе.
 Лўба кўка кано кўкавица,
 Па-преврђе кано ластавица,
 Преврте-ме на-несрѣтну страну.

[Сѡдо, 10 маја 1907.]

10.

Славўј пѣва у-шўме на-гранѣ,
 Драго лѣжи под-јѣлом зелѣном,
 Лѣпо мајка сйну говораше:
 Устай сйне, пролазу девојке!
 Нѣка мајко, нйје мѡа прѡшла,
 И-кат-прѡђе, ја-ћу да-пође.

[Сѡдо, 10 маја 1907.]

11.

Сўнце зађе за-нѣвен за-гѡру,
 Јунай-се из-мѡра извѡзе,
 Бройла-ји млада Бўрђѣвица.
 Све-јунане на-број набройла,
 До-три-војни дѡбра нѣ-наброи:
 Прво дѡбро војног господара,
 Друго дѡбро брата рођенога,
 Треће дѡбро рўчнога ѣверера;
 За-дѡверем кѡсу обрѣзала,
 За-браћем-је лицѣ нарўжйла,
 За-господарем ѡчи извадила.
 Кѡсу рѣже, кѡса ѡпет растѣ,
 Лице грди, лице... (недовршено).

[Сѡдо, 10 маја 1907.]

12.

Мајка нйја нѣјака Јована,
 Уз-нијане тйјо узговара:
 Расти расти нѣјаки Јоване,
 Те-порасти цару до-колѣна,
 И-царике до-свйлна пѡјаса,
 Те-преѡтми цару царевину,

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
АБ
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

И-претми краљу краљевину,
 Царевина твоја очевина,
 Краљевина твоја деловина.
 То-дочүше цареве слүге,
 Доказаше и-цару и-краљу,
 Бацїше нејака Јована,
 Бацїше-га на-дно у-тамницу,
 Лежао-је дөвет гөдин дана.
 Кад-је-ишла десөта гөдина,
 Öтуд иде Јованова мајка,
 Па-ми-иоси аршин бөлог платна,
 И-иоси-ми бөлога тамвана,
 И-иоси чашу рүјна вина,
 И-иоси-ми јөдну јасну свијөбу,
 Да-покүши Јованове көсти,
 Да-прелїе с-өнөм рүјнем винем,
 Па-ми-сөла тамнице на-врата,
 Сүзе рөни, слүгама-се мөли,
 Да-ј-отвөре врата на-тамнице,
 Да-покүши Јованове көсти,
 Да-прелїе с-онөм рүјнем винем.
 Отворїше-ју слүге врата на-тамнице:
 Јован седї на-златне столїце,
 Света Пөтка по-главө-га чөшља,
 А-Недөла кошүљу-му шїе.
 Доказаше слүге и-цару и-краљу,
 Па-пүштише нејака Јована,
 Цар-му пөклони царевину,
 И-краљ-му пөклони краљевину.

[Сөдо. 10 маја 1907.]

13.

Савилә-се грана јаворөва,
 Под-нөм седї мајка Јованова,
 Па-занија Јована јунака:
 Раc порасти, Јоване јуначе,
 Да-үзнем от-краља краљевину,
 А-од-цара пөла царевине,
 Краљевина твоја очевина,
 Царевина твоја очевина,
 Ка-го-дөчу царе са столїце,
 Он-дозивље два-млади цавлати:
 Öте право к-Јованове мајке,

Уфӑтите Јѡвана јунака,
 Нит-га-бӑите нӑйти-га мӑчите,
 Заврӑните-му рӑке нӑонако,
 Па-га-прӑво к-мӑене доведӑйте,
 Да-га-бӑаџим у-тӑмну тамниџу,
 Дӑе-но лӑџи трава до-пӑџаса,
 Тӑу-се лӑте гӑје крӑјју
 Те-Јовӑну ѓчи нӑјју,
 Тӑу-да лежӑи за-дӑевет гӑџина.
 Кад-изӑйшле дӑевет гӑџиниџе,
 И-настӑла десӑета проклӑета,
 ѐтуд йде Јѡванова мӑјка,
 Па-запӑита двӑ млӑџи цавлӑати :
 Дӑјте мӑене кљӑчи о-тамниџе,
 Да-ја-вӑџим кӑџти Јѡванови.
 Дӑџоше-јџ кљӑчи о-тамниџе
 Да-отвӑри врӑта о-тамниџе,
 Да-вӑџи кӑџти Јѡванови.
 Кад-отвӑри врӑта о-тамниџе,
 Јѡван сӑџи у-злӑтну столӑџу,
 У-руџи-му злӑтна књӑга, држӑи.
 Нӑега пӑита остӑрела мӑјка :
 Штӑ-те Јѡво лӑбом зарӑнӑило,
 А-штӑ-те вӑџом запӑйло.
 Света-Шӑтка лӑбом зарӑнӑила,
 А-Недӑља вӑџом запӑйла,
 Света-Шӑтка Недӑљина мӑјка.

[Велико-Орӑшје, 5 маја 1907.]

14.

Жӑивӑли-су Бӑџдан и-Богдӑнка,
 Жӑивӑли-су за-дӑевет гӑџина.
 Бӑџдан џмре, Богдӑнку проклӑиџе :
 Чӑувај лӑџбо нӑше бӑеле двӑре,
 Чӑувај лӑџбо нӑше мӑшкџо чӑџо.
 Нӑје прӑшло ни-гӑџину дӑна
 Брӑтаџ сӑји прӑсӑйџици вӑџи :
 Ајде сӑеле краљӑџа да бӑџеш.
 Почӑкајте мӑџа вӑрна брӑџо,
 Да-обӑиџем двӑре Бӑџданове,
 Да-уљӑљам чӑџо у-колӑвџу,
 Да-не-трӑза ѓчиџе за-мӑјком.
 Па-ји-ѓде краљӑџа да-бӑџе.

Ту-је-прошло две-гoдине дана,
 Па-се-јадна љуба покaјала,
 Па-изишла у-поље широко,
 Па-погледа и-гoре и-дoле,
 Oтуд иду два-сиви сoкола;
 Чyете-л-ме два сиви сoкола,
 Кад-ве-пита́м, прaво да-ми-кажете,
 Јесте скoро двoру Бoгдановим,
 Јe-л-је јaдно у-живoту дeте.
 Чyете-л-ме љуба Бoгданова,
 Кад-ме-пита́ш, прaво-ћу-ти кажем,
 Јeсје двoре кoрoвом oбрaсло
 Јeсје јaдно у-живoту дeте.
 Јeл-је јaдно лeбом oглaднeло
 Јe-л-је јaдно вoде oжeднeло,
 Јe-л-је жeљно свoје стaре мaјке?
 Није лeбом oглaднeло,
 Није вoде oжeднeло,
 Ал-је-мнoгo стaре мaјке жeљно.
 Ка-то-дoчу мaјка Бoгданова,
 Oде прaво мoру на-oбале,
 Скoчи сaдa, yдaви-се сaмa.
 [В. Oрaшје, 5 маја 1907.]

15.

Рaни мaјка дeвет сирoчета,
 Са-прeслицом и-руком десницом,
 Свй-ји мaјка до женидбe oдрaвилa,
 Сви-дeвет мaти oженилa,
 Нaј млaђeга сина oстaвила,
 Дa-је-рaни и-дa-је-сарaни.
 Ка-то-дoчу млaђи мaјкин син:
 Чyеш лй-мe oстaрeлa мaјкo,
 Узни-штaку у-дeсницу рyку,
 Пa-ти-oди у-гoру зелeну,
 Нe-би лй-тe вyци рaстрyнули,
 Јели-вyци, јел-гoрски aјдyци.
 Ка-то-дoчу oстaрeлa мaјкa,
 Yзе штaку у-дeсницу рyку,
 Пa-oде у-гoру зелeну.
 Ту-је-срeтe свeйтeљ Илйja:
 Чyеш лй-мe oстaрeлa мaјкo,
 Дe-се шeтaш, јели-дe-се скитaш?

Кад-ме-питаш, право-ћу-ти кажем:
 Имала-сам девет сина девет сирочета,
 Све-ји мајка у-старос одрѣнила,
 Са-прѣслицом и-руком дѣсницом;
 Кад-су-дѣшли јадни у-жејдби,
 Све-ји мајка рѣдом оженѣла,
 И-сас-кѣћом рѣдом удомѣла,
 Нај млађега сина оставила
 Да-ме-рѣни и-да-ме-сарѣни.
 Ка-то-дѣчу млађи мајкин сѣн:
 Чѣш-ли-ме остарела мајко,
 Ђзни штаку у-дѣсницу рѣку,
 Па-ти-ѡди у-гѡру зелену,
 Нѣ-би-ли-ге вѣци растрѣгули,
 Јели-вѣци јел-гѡрски ајдѣци.
 Нѡјзи каже светѣтељ Илија:
 Врн-сѣ натраг твојим бѣлим двѡру.
 Што-су-бѣли девет сина,
 Створише-се свѣ девет камена;
 Што-су-бѣле девет мѣле снаѣ,
 Створише-се девет кѣкавице;
 Што-су-бѣли два-млади унѣка,
 Створише-се два-златни гѡлуба.

[В. Орашје, 5 маја 1907.]

16.

Девѡјка-је крај гѡре стојала,
 Сама стоји на-сама говѡри:
 Да-знам јадна да-ће-стѡр љѡбити,
 Ја-би-цѣлен по-сокаци брѡла,
 Ис-цѣлена вѡду извѣјѡла,
 Кад-га-љѡби, нѣка-му-је гѡрко;
 Да-знам јадна да-ће-млад љѡбити,
 Ја-би-рѣжу по-градѣни брѡла,
 Из-рѣжѣ-би вѡду извѣјѡла,
 Ис-водѡм-би лице умѣваѡла,
 Кад-га-љѡби, нѣка-му мирише.

[Скобаљ, 7 маја 1907.]

17.

Сѡјка тѣца по-бостѡну шѣта,
 Сама шѣта на-сама говѡри:
 Дѡ-сам бѣла ки-штѡ-сам шарѣна,

Јâ-би била цãру на-рãмену,
Цãрском сину на-златним шешíру,
А-цãрици на-златној столици.

[Скобаљ, 7 маја 1907.]

18.

О-Јелëна Јелëна,
Проиãла-ти колëна!
Тëрала-сам бика
Преко-Лозовика.
Бик рíкну, Лозовик-се срíкну.

[Скобаљ, 7 маја 1907.]

19.

Ој-Морãво, мòе сéло рãмно,
Зãлуд рãмно кад-је-водоплãвно,
Што-оплãвиш Бòгданове двòре,
И-у-двòру лúба Бòгданова,
И-ý-тим двòру мúшко чéдо лúбино.
Што-нãчини, ој-Бòгдане,
Жíв-те Бòг убиò,
Што-нãчини двòре крај-Морãве.

[Лйне, 3 маја 1907.]

20.

Дãјте лãнци да-вèжем филãнци,
И-у-лãфу Дúнаве, и-у-лãфу Дúнаве,
Двèста девòјака.
Свй-су двèста рèдом испийвали,
Сам-остãла јединица у-мãјке.
То-је-òна сãма говорíла:
Кúј-би мèне одãвде избãвиò,
Дãлã-би-му лице нелúбљено,
Нелúбљено и-незагрљено.

[Кулич, 3 маја 1907.]

Милош Ивковић.

КОНФЕРЕНЦИЈА

О НАДЗОРУ СРЕДЊИХ ШКОЛА

априла 1909 год. по подне

у Београду.

Господин Министар просвете и црквених послова, својим актом од 2 марта 1909 године ПБр. 2921, одредио је, из реда универзитетских наставника, надзорнике у средњим и стручним школама у Београду за поједине предмете, и ставио им је у дужност, да редовно преко целе године врше надзор и преглед и да двапут годишње, крајем месеца децембра и крајем школске године подносе писмене извештаје о своме раду. [Акт овај штампан је у „Просветном гласнику“ св. за фебруар 1909 год.]

Поводом овога акта Управа Професорског Друштва сазвала је конференцију наставника средњих и стручних школа београдских. Конференција је држана 10 и 12 марта ове године, у згради II Београдске Гимназије. Записник ове конференције штампан је у „Наставнику“, св. 3—6 за 1909. годину.

РЕЗОЛУЦИЈА

Средњошколских наставника у Београду.

Поводом акта Министарства Просвете којим заводи инспекцију у средњим и стручним школама, Управа Професорског Друштва сазвала је конференцију београдских наставника 10 и 12 марта ове године. На њој је после врло живе и темељне дискусије, донесена ова резолуција:

1. Конференција београд. наставника изјављује да се у начелу слаже у потреби инспекције у средњим и стручним школама;

2. Конференција београд. наставника сматра да је за правилно и успешно завођење ове инспекције пре тога потребно било уредити и реформисати многе просветне послове и институције које с овим питањем стоје било у генетичкој било у узрочној вези, као што су: ослобођење директора средњих школа од административних послова, како би се више могли посветити инструктивном и педагошком задатку своме; стварање веће могућности за професионално спремање наставника средњих школа било у виду педагошког семинара на Универзитету, било у виду гимназијских семинара; реорганизација Министарства Просвете и Просветног Савета, како би у њима било могућно да се потребне снаге посвете трајније и темељније питањима средње школе;

израда тачнијих, детаљнијих и сталнијих наставних планова и програма
www.инструкција за наставу у средњим школама.

3. Конференција београд. наставника сматра да је овако прописаном инспекцијом погрешно и једнострано схваћен и задатак инспекције и положај и спрема и делокруг инспектора тиме што је посао инспекције у средњим школама учињен споредним послом радника на једном особеном и изобилном пољу рада: што су овако прописаном инспекцијом истакнути споредни моменти у њој над главним; што је потпуно занемарен васпитни моменат; што је при одређивању инспектора примењено начело бирократске хијерархије, коме овде нема места, јер послови и спрема овако одређених инспектора нису адекватни оним задацима, које инспекција у средњим школама има, те је према томе потребно учинити шта треба да се инспектори нарочито спреме; што се превидело да наука и наставни предмет имају и различне задатке и различне погодбе за свој развитак; што је овако одређени инспекциони апарат и гломазан и неподобан, те из тога разлога инспекција неће довести ни до каквих практичних и корисних резултата, па шта више може бити још и од штете правилном развиту средњих школа.

4. Конференција београд. наставника налази да о овако значајном питању није требало обићи саветодавне и професионалне инстанце као што су Просветни Савет, конференција директора средњих школа и Професорско Друштво.

5. Конференција београд. наставника, у интересу успешне и сталне инспекције у средњим и стручним школама, изјављује да овако недовољно проучено завођење инспекције у средњим школама може бити од врло штетних последица и за средњу школу и за односе између двеју врста радника, чија је сурадња и помоћ на другим пољима врло корисна, и то по бескорисном ангажовању великог дела времена радницима на чистој науци и спремању научних радника, и напослетку и у главном и по томе, што се несавршеном, непрактичном и погрешном применом деликатних институција врло често сахрањују на дуго време и најлепше и најкорисније идеје.

6. Конференција београд. наставника овлашћује Управу Професорског Друштва да ову резолуцију достави господину Министру просвете и да је објави преко јавних гласила.

По одлуци конференције Управа Професорског Друштва предала је ову резолуцију господину Министру просвете. Приликом пријема резолуције господин Министар изјавио је, да се у неким тачкама резолуције слаже, али у неким његово је гледиште другојаче, па је изјавио жељу, да се сазове још једна конференција, на којој ће он изнети своје гледиште. У исто време господин Министар изјавио је жељу да се ова конференција прошири, и да се на њу позову и наставници Универзитета и наставници оvd. основних школа.

Одазивајући се жељи господина Министра, Управа Професорског Друштва сазвала је, на дан 9. априла ове године, конференцију, која је и држана у згради III Београдске Гимназије и на коју је дошао и господин Министар. На конференцији су учествовали, поред наставника средњих и стручних школа, и наставници Универзитета и наставници оvd. основних школа.

Записник о раду те конференције гласи:

КОНФЕРЕНЦИЈА ПРОФЕСОРСКОГ ДРУШТВА И НАСТАВНИКА

СРЕДЊИХ ШКОЛА У БЕОГРАДУ

држана 9 априла 1909 год.

Председавао

Потпредседник Професорског Друштва

Мирко М. Поповић

Секретари:

проф. Милорад Полић и

проф. Милош Зечевић

Почетак у 3 часа по подне.

Потпредседник Проф. Друштва Мирко Поповић — Отварајући ову конференцију, ја вас молим, господе, да ми допустите да кажем неколико речи ради оних, који нису били присутни ранијој конференцији, те нису упознати с радом који је претходно овој конференцији и који је изазвао потребу ове конференције.

Поводом расписа г. Министра просвете о надзору у средњим школама у Београду, Управа Професорског Друштва сазвала је две конференције, на којима су професори и наставници средњих школа у Београду дали своје мишљење о том кораку Министарства Просвете. То је мишљење формирано у једној резолуцији, коју је Управа Професорског Друштва, по овлашћењу конференције, поднела г. Министру просвете. Г. Министар је примио ту резолуцију, нагласивши да ће је сматрати као један прилог за детаљно и коначно решење питања којег се она дотиче, као и питања о сталном надзору у средњим школама уопште. Том приликом, г. Министар је нагласио и потребу, да се у неколиким конференцијама претресе и ово питање, као и још нека питања, која би била од општег значаја и могла заинтересовати све просветне раднике у Београду. Ради тога, а по жељи г. Министра просвете, Управа Проф. Друштва узела је на себе ту дужност, да позове шири круг просветних радника из Београда на ову данашњу конференцију.

Ја бих вас, господе, молио, да пре но што бисмо приступили овоме послу, изволите изабрати часништво, које ће руководити овом конференцијом.

Ранко Петровић — Часништво Проф. Друштва је сазвало ову конференцију, па оно треба да руководи и овом конференцијом, као што је руководило и претходним конференцијама. То је најприродније. (Тако је!).

Потпредседник Мирко Поповић — Прима ли конференција овај предлог г. Ранка Петровића? (Прима).

Онда је потребно изабрати два секретара, који ће водити записник данашњег рада. (Чује се: Кандидујте их ви!)

Ја предлажем г. г. Милорада Полића и Милоша Зечевића. (Прима се).

Молим госпoду секретаре да заузму своја места за председничким столом.

Да бисте се, госпoдо, детаљно упознали с овим ствари, г. Миливој Јовановић, члан управе Професорског Друштва, реферисаће вам о резолуцији наставника средњих школа у Београду. Он ће вам је прочитати и изнеће у појединостима побуде, које су изазвале ову резолуцију и овакву њену стилизацију.

Изволите га, госпoдо, саслушати.

Миливој Јовановић, професор II беогр. гимназије. — Поводом акта Министарства Просвете, којим заводи инспекцију у средњим и стручним школама, Управа Професорског Друштва сазвала је конференцију београдских наставника 10 и 12 марта ове године. На њој је после врло живе и темељне дискусије донесена ова резолуција:

1. Конференција београдских наставника сматра да је за правилно и успешно завођење ове инспекције пре тога потребно било уредити и реформисати многе просветне послове и институције, које с овим питањем стоје било у генетичкој било у узрочној вези, као што су: ослобођење директора средњих школа од административних послова, како би се више могли посветити инструктивном и педагошком задатку своје; стварање веће могућности за професионално спремање наставника средњих школа, било у виду педагошког семинара на Универзитету, било у виду гимназијских семинара; реорганизација Министарства Просвете и Просветног Савета, како би у њима било могућно да се потребне снаге посвете трајније и темељније питањима средње школе; израда тачнијих, детаљнијих и сталнијих наставних планова и програма и инструкција за наставу у средњим школама.

2. Конференција београдских наставника сматра да је овако прописаном инспекцијом погрешно и једнострано схваћен и задатак инспекције и положај и спрема и делокруг инспектора, тим што је посао инспекције у средњим школама учињен споредним послом радника на једном особном и озбиљном пољу рада; што су овако прописаном инспекцијом истакнути споредни моменти у њој над главним; што је потпуно занемарен васпитни момент; што је при одређивању инспек-

тора примењено начело бирократске хијерархије, коме овде нема места, јер послови и спрема овако одређених инспектора нису адекватни оним задацима, које инспекција у средњим школама има, те је према томе потребно учинити што треба да се инспектори нарочито спреме; што се превидело да наука и наставни предмет имају и различне задатке и различне погодбе за свој развитак; што је оваки одређени инспекциони апарат и гломазан и неподобан, те и с тога разлога инспекција неће довести ни до каквих практичних и корисних резултата, па шта више може бити још и од штете правилном развиту средњих школа.

3. Конференција београдских наставника налази да о овако значајном питању није требало обићи саветодавне и професионалне инстанце, као што су Просветни Савет, конференција директора средњих школа и Професорско Друштво.

4. Конференција београдских наставника, у интересу успешне и сталне инспекције у средњим и стручним школама, изјављује да овако недовољно проучено завођење инспекције у средњим школама може бити од врло штетних последица и за средњу школу и за односе између две врсте радника, чија је сурадња и помоћ на другим пољима врло корисна, и то по бескорисном ангажовању великог дела времена радницима на чистој науци и спремању научних радника, и напослетку и у главном и по томе, што се несавршеном, непрактичном и погрешном применом деликатних институција врло често сахрађују на дуго време и најлепше и најкорисније идеје.

5. Конференција београдских наставника овлашћује Управу Професорског Друштва да ову резолуцију достави Г. Министру просвете и да је објави преко јавних гласила.

То су у главном тачке резолуције Професорског Друштва.

Можда ће бити потребно да се ово, што је овако концизно казано у резолуцији, објасни са више речи, да се уђе дакле дубље у смисао онога текста, који је резолуцијом казан.

У другој тачки говор је о оним пословима и реформама, које стоје у узрочној вези са завођењем инспекције и које треба најпре свршити, па тек онда да се инспекција заводи.

Свима просветним радницима познато је да су наши директори средњих школа, који би били прва инстанција при надзиравању у средњим школама, толико преоптерећени административним пословима, који, тако рећи, немају ничега заједничког са самом школом; да они често пута свој главни задатак морају да напуштају, да би свршили један задатак, који је толико одговоран, те да имају своју администрацију чисту и уређену. Та прва инстанција надзора то је онај непосредни надзор, онај надзор, који би младим и невештим радницима у средњим школама пружио прву помоћ; дакле онај који може учи-

нити да се не изгуби много што-шта, док не би дошао надзор више инстанције. Тај човек по своме данашњем задатку није кадар то да чини. Због тога сматрам да је уређење директорског положаја у овом смислу: да директор постане једно педагошко лице, те да буде човек, коме ће главна брига и задатак бити да руководи школом као једним просветним организмом, од велике потребе. Сматрам да је пре сваке инспекције било потребно директоре учинити таквим, или бар дати им прилике да постану такви, да могу да врше онај непосредни надзор, који је од највеће вредности. То није учињено. Сем тога, други један посао, који је исто тако важан, и без кога, по моме мишљењу, не сме ни бити инспекције или би она била неправедна, то је нарочита установа за професионално спремање наставника, иначе је незгодно некоме поставити надзорника, и ако ништа нисмо учинили да га учинимо способним и одговорним за свој посао. Ја чак толико далеко идем да тврдим: да професори средњих школа, у колико су добри професори и радници на своме послу, имају само себи, и једино себи, да припишу у заслугу. Држава, која треба да спрема такве раднике, није их спремала или их је погрешно спремала. Ако она мисли да их је спремила на тај начин, што им је дала могућности, да на Универзитету ову или ону групу наука изучавају, онда је такво мишљење на погрешном путу.

Ми смо данас једина држава од европских држава, која нема ниједне организације, која би имала тај задатак: да спрема наставнике средњих школа. Ми смо у том послу самоуци, и према томе, кад се држава са своје стране није постарала да створи било педагошки семинар на Универзитету, било гимназијске семинаре, у којима бисмо се у своме занату вежбали, па према томе да примимо на себе и одговорност — ја мислим да држава неће имати пуно право, ако тражи од нас оно што нам није дала прилике да имамо. Сматрам да је сувише рано заводити инспекцију, кад држава није испунила један свој задатак, који је првобитан, који је прво на реду, који је природан. Сем тога, што много што-шта у средњим школама није онако, како би то свакојако и г. Министар желео, а и наставници, који су одговорни зашто је то тако, — то долази махом од самога Министарства Просвете. Министарство Просвете, овакво како је данас уређено, није подобно, није у могућности да врши онај утицај, да даје ону иницијативу, да има онолико искуства, да би умело руководити пословима школе онако како би то требало да буде. Јер кад Министарство Просвете, снабдевано малим бројем чиновника, на које је скрхан целокупни посао, који се даје Министарству Просвете — а тај посао знате да је велики нарочито у једној држави која пати од рђаве државне администрације, која се опажа и у просвети — онда је природно да је Министарство Просвете ангажовано пословима другог а не првога

реда; не пословима просветне политике, него просветне администрације. И ја приписујем рђавој организацији Министарства Просвете много што-шта што наше школе нису на своме месту.

Да је Министарство Просвете организовано тако да оно има свој административни биро с једне стране, и да има с друге стране свој педагошко-инструктивни биро, људе који ће размишљати о програмима, о спреми људи који ће то изводити, који ће се бринути о реформама и реорганизацији школа, онда би свакојако такво Министарство Просвете дало више полета и иницијативе и било способније да врши свој главни задатак.

Ја ћу у то мало дубље да уђем, зато што сматрам, док се не испуне те погодбе, да од инспекције неће бити онога резултата који се очекује.

Ми знамо да су код нас честе промене министара, и да не постоји никакво стално тело које би независно од промене министарске могло дати некаквога континуитета у развоју наше просветне политике. Падом једнога министра пада све оно што је урадио или што је хтео урадити па није дочекао. Кад би Министарство Просвете било уређено тако да би у њему било људи који би те послове, који су на реду, трајно и стално изучавали и стварали елаборате, онда би и министрима било олакшано и било би извесног континуитета у школама нашим. Овако, да се простије изразим, без кошнице што год почнемо скупљати, оно се растури и никад се неће доћи ни до чега. Ја верујем да и међу нашим учитељима и професорима средњих школа има људи од иницијативе и погледа, и људи који би желели да се у овом или оном смислу поправи посао у школи, али немају, тако рећи, једнога центра коме би своје идеје и свој рад предавали, једно с тога што је Министарство рђаво уређено, а друго стога што су они који су главно у Министарству изложени честим променама. Дакле, докле год Министарство Просвете не буде уређено као што треба, не може бити речи о каквом скором реформисању наших просветних послова.

Друга једна институција, која је допуна Министарства Просвете, и која такође изискује да што пре буде реформисана, то је Просветни Савет. Ја мислим да когод је имао додира с њиме или који је у њему функционисао, морао је доћи до уверења: да је данашњи Просветни Савет готово изгубио свој разлог (право) да постоји, *raison d'être*. Питања којима се баве људи који су чланови Просветног Савета, то су питања тако ситне категорије да је, право да вам кажем, често пута жалосно погледати да се људи, изнурени својим редовним пословима, скупљају да расправљају какво питање које би могао решити чак и какав добар секретар министарства просвете! Међутим, видели смо често пута да најкрупнија питања из просвете долазе на дневни ред пред Народну Скупштину или избију у јавности а да нису прошла

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unibeverzitet.rs

кроз Просветни Савет! Значи, дакле, да тај Просветни Савет нема значаја онога који би требао да има. Сам Просветни Савет уређен је тако несрећно да често пута његово решење по овом или оном питању зависи од тога који су чланови Просветног Савета тога дана случајно се десили у седници! Да су се десили други, може бити да би и решење друкчије испало! (Више гласова: Тако је!). Дакле, Просветни Савет по своје уређењу данас нема ни свога правога задатка, нема сталности, хомогености ни иницијативе; и кад га упоредимо са једним старим Просветним Саветом, видећете како смо далеко уназад отишли. Стари Просветни Савет одликовао се пре свега тиме што су чланови тога Савета имали да врше ту функцију дуже време, па су према томе могли да унесу и неке сталности у своје послове.

Одбор за Просвећеније т. ј. први Просв. Савет имао је своју сопствену иницијативу, т. ј. он не решава спољна питања, која му упућује министар просвете као дневни ред, него је посматрајући просветне послове сам могао да стави на дневни ред и таква питања, која сматра као потребна, да се од његове стране упуте министру просвете. Па чак, шта више, мало је у том погледу и претеривано: у закону је стајало да се решења тога Савета шаљу министру просвете, и ако се он не би с тиме сложио, он би морао наводити своје побуде, па кад се Савет не би с тиме сложио, онда би то ишло господару. Из овога се види колико је важности придавано Просветном Савету онда, а како се он данас често обилази и не саслушава за ствари које су иначе од врло великог утицаја на просвету.

Сама инспекција изискује да су посвршавани неки послови у средњим школама. Ми немамо још ни наставне планове као што треба; наши програми у средњим школама, то нису више програми, то су садржаји какве књиге. Ми немамо никаквих инструкција којих би се држали наставници при предавањима, и сад тим људима, којима држава ништа није учинила, поставити за надзорнике људе за које је питање, да ли ће моћи користити штогод у том погледу.

Ниједног наставника средњих школа није било који није био сагласан са тим и убуђен у то да је инспекција у средњим школама веома потребна. Али је разлика између нашега схватања и схватања, какво је заступљено у прописаној инспекцији од Министарства Просвете у томе што ми схватамо задатак инспекције сасвим друкчије. Ми сматрамо да су сви послови у средњој школи само делови, само гране једнога истог дрвета, дакле само функције једнога истог организма. Нити може бити речи о настави, ако школе нису организоване као што треба, нити може бити речи о васпитању, нити о васпитној настави, ако све не стоји у вези, ако не произилази из једне идеје. Хоћу тиме да кажем то, да су васпитање и настава, и дисциплина и цео живот школски тако повезани процеси међу собом, да не може

бити говора о томе, да се инспекција врши само у појединим деловима тога бића. Школа је биће, и то се биће мора посматрати у свима појавама својим.

У акту који је Министарство Просвете послало гимназијским управама, и у коме оно казује своје мисли о надзору како се он има извести, има једно место које казује задатак инспектора. Ту се каже ово: „Једини правилан и успешан надзор је онај који се врши у току целе школске године“ (Са свих страна: Тако је!).

Али се одмах затим у том акту каже: главни је посао на који надзорник има да обрати пажњу овај: да ли су наставници вршили своју дужност по закону и прописима; да ли су прешли градиво које прописи траже; да ли су радили методски, као и то да ли су ученички успех оцењивали правилно. Кад се све ово узме заједно то би био само један део правог задатка инспекције, јер, као што видите, овде нигде нема речи о ономе што је у средњим школама ипак најглавније, а то је васпитна страна и утицај наставе на васпитање, него се више обраћа пажња на то: да ли су испуњене неке погодбе, које могу чак бити и испуњене, па да школа тиме није много добила. Али важно је оно место, најважније је управо оно место у г. Министровом акту где се каже: да је задатак надзора да оцени да ли наставници раде методски и *колико се резултат њихова рада види на ученичким одговорима*

Ја мислим да кад је то капитална тачка у дужностима инспектора над средњим школама, да је онда свакојако на првом месту потребно решити: који су то људи, какви су то људи, који ће да надзиравају методски рад наставника средњих школа?

Не само за рад у овој или оној школи, него уопште за сваки рад у школи важи једно: да то није наука, да је то вештина. Па чак и представници Педагогије, ма да је „наука“ ласкав назив, нису толико тесногрудни да кажу да је њихов посао чиста наука, него признају да је то већим делом вештина.

Наш је посао занат. Посао у средњим школама је занатски посао и према томе је сасвим природно, да само онај који је тај занат радио, или који га ради, да само он може имати мишљење о том, како тај посао треба радити; док онај који тај посао није радио, изгледао би у најмању руку смео, кад би давао некакву директиву у послу који сам није радио и који често пута поред све величине и свога знања и своје личне интелектуалне вредности не може да да, јер се изискује праксе и искуства на да се то има.

Дакле, што се тиче задатка инспектора, ми га сматрамо да је он много важнији и шири него што је он схваћен у акту Министарства Просвете. И према томе кад се ми изјашњавамо: да је надзор над средњим школама потребан, не значи то исто да се слажемо са сваком инспекцијом, него само са онаком инспекцијом, каку смо је ми одредили и како је

схватамо; јер инспекција има своја два главна вида, то јест надзор и помоћ. Кад један инспектор уђе у школу, не значи да треба они, који ће бити надзирани, брзо да доводе у ред оно што им није у реду и да дају једну лажну слику, која ће мало после изгледати као и раније што је изгледала, него треба појава инспектора да буде таква, да се зарадују они којима он долази, а зарадоваће се онда, ако им он носи помоћи, и та се помоћ мора састојати у знању, у бољем искуству и знању него што га сами имају.

Најмање може нам се преbacити да смо се руководили некаквим мотивима сталешким, кад смо устали против тога: да професори Универзитета као такви, тиме што су професори Универзитета, могу и треба да буду инспектори средњих школа. Није то из каквог антагонизма, јер нема потребе да буде икаквог антагонизма између оних који су до јуче били сви заједно. Незгодан је сам принцип тај, да онај који је у извесној науци отишао далеко, да је он у исто доба и способнији да ту науку саопштава и онима, према којима треба науку да прилагођава, то јест: да одступа од онога свога правога гајења науке, па да се спушта на терен на коме наука није више наука, него једно средство, један наставни предмет, један васпитни елеменат. Може бити људи природно талентираних међу професорима Универзитета, који могу бити надзорници средњих школа; нећу да кажем да нема људи који су радили и у средњим школама и који имају довољно и јасних погледа на те ствари, — али никако не могу да замислим да је оправдано да се професори Универзитета као такви постављају за инспекторе. Свакојако међу професорима Универзитета има, као што рекох, људи који би ту дужност вршили врло корисно и добро. Али ипак мислим да чак и над тим професорима Универзитета, који имају способности за тај посао, има људи који су још згоднији за извођење тога посла; јер професори Универзитета, радећи своје послове они се удаљавају од оних елемената, удаљавају се од оних мисли, којима се мора да бави и које мора да примењује наставник у средњој школи.

Ја мислим да ако се баш хтело да почне са инспекцијом да је ипак требало на првом месту употребити људе, који су у средњим школама провели век свој, који су имали искуства, који су издржали критике и над својим и над туђим радовима и дошли на тај начин до извесних резултата. Ти су људи прескочени, а дат је посао људима, који, тако рећи, никад нису завирили у средњу школу, сем то што су некад седели у клупама као ученици средњих школа.

Од људи који сами собом осећају да им је то наметнут посао, који ће зажалити вероватно за сваким часом, који су украли од посла који је њима главни, па уз то још људи који треба у једном новом послу да се ипак вежбају, не може се очекивати да ће моћи дати Министарству Просвете податке, које ће оно моћи употребити као

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

www.unn.rs

материјал за какву реформу средњих школа. Чак шта више, услед глаомазности инспекторског апарата министар ће имати један калејдоскоп од разних мишљења прибраних на брзу руку, на разним местима и под разним околностима. Па како Министарство Просвете нема никога — јер је министар ангажован целокупним пословима — који ће да преради и среди тај материјал, да одвоји оно што је тачно од нетачнога, — онда ће и са инспекторским извештајима бити оно што је било и са другим многим извештајима у просвети. Сем тога, ја сматрам да би оно време које је ангажовано професорима Универзитета могло да се ангажује, и то опет да се ангажује у неком зближењу професора Универзитета са професорима средњих школа, односно у давању услуга професора Универзитета професорима средњих школа. Та заједница, та не сурадња него та поука, коју би ми имали да добивамо од професора Универзитета, јесте оно о чему би Министарство Просвете требало добро да размисли и да организује, те да се сваки професор Универзитета састаје са оним професорима средњих школа који предају науку која им је заједничка, и да претресају с њима оне научне стране и ствари, које ће наставника унапредити у његовој научној спреми. Ја мислим да би боље било те раднике ангажовати за један такав посао, него за један посао, који ће им бити и немио, и у коме могу доживети ако не непријатности, а оно свакојако разочарања.

Кад узмемо с једне стране добит, а с друге стране штету и направимо биланс оваке инспекције, свакојако ће бити ово: да ће штета бити већа него ли добит. С тога смо ми онакву одлуку онако нерезервисано донели нашем резолуцијом и казали оно што нам је дужност у име професора средњих школа да кажемо.

Председник Мирко Поповић — Ја вас молим, господо, да изволите сад чути г. Министра просвете Љубу Стојановића.

Министар просвете Љуб. Стојановић — Господо, поред ове резолуције, коју сам добио од наставника средњих школа, ја сам добио и један акт од наставника Универзитета поводом овога мога расписа, и ја ћу вам прочитати тај акт, па ћу онда рећи оно што имам да кажем. (Прочита акт наставника Универзитета).

Као што видите, господо, овде има доста сличности између одлука Професорског Друштва и овога одговора професора Универзитета, који су дали на онај мој акт, којим сам их позвао да врше инспекцију.

Одмах ћу да кажем, да ми се чини, да мој акт, који је отишао тамо, није можда довољно јасан, опширан и прецизан, и зато можда она идеја, коју сам имао ја на уму кад сам уводио инспекцију, није схваћена ни од једне ни од друге стране, и то је био главни узрок, да замолим Професорско Друштво, да се састанемо, те да се ја о томе с вама мало поразговорим. Има неколико разних питања, која су до-

дирнута, и која је тешко не уплести их једна у друга, али ја ћу пробати да одвојим колико је могуће једна од других да би изашла јасна слика онога што сам ја хтео и што је у резолуцијама изнето.

Прво, ја сам хтео ово: да сви просветни радници, почињући од професора Универзитета па до наставника основних школа по најудаљенијим селима, направе једну целину, један ланац, да се баве једним послом, да знају једни за друге и да стоје једни с другима у вези. И ја мислим, да ту своју основну идеју спроведем тако, што ћу заинтересовати професоре Универзитета за средње и професоре средњих школа за основне школе, и што ћу их повезати једне за друге тако, да склопе један план рада на једном и истом послу — настави.

Нема сумње, да ми у нашем државном животу колико имамо различних струка, толико свака струка живи о себи без везе с другима. Па ако живе о себи војници, ако живе о себи судије, то се никако не може дппустити, да живе сваки о себи просветни радници.

Данас они, који почињу са васпитањем од основних школа па до Универзитета, тако су одвојени, да онај, који ради један посао, нема никакве везе са радом других.

Овим начином, ја мислим, да то треба да се веже. То до сада није било. То се никако друкчије не може учинити, него овим начином као што сам ја смислио, т. ј. да сви професори Универзитета, који спремају наставнике средњих школа, остану с њима у сталној вези, и да виде резултат свога рада у њима, да виде какав је то материјал, који они добијају из средњих школа, да га даље васпитавају и спремају за професоре и поново врате у народ. То се може извести само сталним непосредним контактом међу њима. То се може извести лекцијама, као што рече г. Миливоје Јовановић. Али то је мало. Исто тако учитељи примају лекције од професора средњих школа, како би учинили све што могу да тај материјал који доцније долази у средњу школу буде што бољи. Такав начин рада једино је могућан, мени се чини, на овај начин.

Али сад долазе сметње томе послу, које се истичу и од стране професора Универзитета и од стране професора гимназија. Прво и прво каже се: друго је предавати науку, а друго је учити децу тој науци, и вели се, да је оно занат, а ово је наука. Јесте, господо, у неколико занат, али је исто тако занат и за професоре Универзитета, кад они уче своје ђаке. То је онај исти рад као и у средњим школама само у већем размеру, по другим методама, на широј основи и у ужем кругу. Исто тако има и професора Универзитета, који су добри научници али нису добри професори, и они морају изучити тај занат; само се за Универзитет тражи други рад и друго поље него за средње школе. У средњим школама има нешто да се научи, а на Универзитету има да се научи како се нешто изучава. Ако је какав професор Уни-

верзитета добар професор а није добар научник, он ће бити врло добар инспектор; а ко је добар научник а није добар професор, он неће бити добар инспектор.

Много се полаже на ту васпитно-педагошку и васпитну страну инспекције оних, који ће имати да врше тај надзор. Врло добро је рекао г. Јовановић, да је то једна вештина. Али она се научи за годину две, и ко је за то време не научи, он је никад неће научити. Јер ако ће се један наставник 30 година обучавати како ће да ради, онда он не треба да буде ту. То важи за прву и другу годину рада док су супленти и док још нису стекли довољно праксе за свој рад. Никако се не може оставити оно што су говорили наставници основних школа о наставницима средњих школа. Јер ако професори средњих школа као и учитељи основних школа траже да их инспекција учи раду за све време њихове службе, каква онда слика ту изгледа? То је једна чиста вештина. Има наставника, који је за 30 година не науче можда зато што је нигде нису учили а сами је од себе нису учили и сами од себе нису могли постићи; али има наставника, који за две три године сврше то и онда им инспекција у том смислу не треба, али је потребна општа инспекција у том смислу, да се види шта средње школе спремају Универзитету да дају. А исто тако професори Универзитета имају да науче у тој инспекцији, како ће они да реде с тим ученицима на Универзитету. Не треба, господо, да губимо из вида, да ми нисмо у томе срећном положају да се наши професори Универзитета могу бавити чистом науком, да живе одвојено од целог света. Нема ни једног човека у Србији, који поред своје редовне дужности нема још по пет десет других дужности којима се мора бавити, и како то нарочито пада на ову образованију, школованију класу људи, то неће скоро ни престати. И сваки поред своје редовне дужности ради и ове споредне, које често имају исту толику важност као и она главна дужност. Кад бисмо ми имали 4—5 Универзитета и много већи број ђака него што га данас имамо, онда би се могло рећи, да код нас професори Универзитета долазе ту да раде на науци и да их се ништа не тиче ни колико има ђака ни хоће ли они ту штогод научити. Али кад наш Универзитет не може да попуни ни празна места у државној служби а камо ли да да довољан број људи за слободне професије, онда професори Универзитета морају имати и тај задатак, да спремају раднике за државну службу. Универзитет наш не може још за дуже време само обрађивати науку, већ мора и спремати државне чиновнике. И можда нико више од мене није уверен, каква се тешкоћа ставила на професоре Универзитета овом инспекцијом, и ја то нисам учинио зато да им сметам у њихову раду нити да им што пакостим, него једино у томе циљу да и на тај начин учине користи земљи као што је чињена и овим радом на науци и у школи.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unilib.rs

Ето то је оно што ја мислим да они у својој преставци нису добро схватили или су можда друкчије мислили. Али ја овако то схватам, и као што сам рад да ангажујем за овај посао професоре филозофског факултета и неке из техничког факултета, исто тако мислим, да ће се у другим ресорима ангажовати професори правнога и техничкога факултета и професори Богословије за оне чиновнике, који излазе са њихових факултета, те да се и међу њима одржава веза и да се и ти професори увере шта су тим људима дали кад су им издали диплому за државну службу и шта још евентуално треба да им даду.

То је, дакле, једна корист за професоре Универзитета али и једна тешкоћа за њих. Али та је ствар неопходно потребна, јер само тако могу они видети како ће своје предавање удешавати и спремити те људе, за које г. Јовановић рече, да им друго нешто није дало, што у ствари не стоји.

Истакнуто је још и то од стране наставника средњих школа, да је инспекција рана и да би требало прво извршити многе друге послове, па би тек онда инспекција била оправдана.

Мени је чудо, господо, што је тако много на томе инсистирано. Инспекција никако није рано, него је напротив доцкан дошла. Да је раније то извршено, многе би се ствари могле поправити и многе би ствари данас у средњим школама биле можда боље. И ако би се то одлагало ради тога, да се прво посвршавају други неки послови, онда од тога не би било ништа, као што ни до сад није било. Посао треба почети, треба га почети с пуно воље и преданости, па ће се у самом томе раду најбоље моћи уклонити оне мане, које сад постоје и попунити се они недостаци, који сад постоје у спреми наставника или програму рада. Ово је заведено до краја ове године само за Београд због буџетске немогућности, али ово што је одређено за Београд треба продужити исто тако и за остале гимназије у земљи.

Исто тако треба предузети и онај рад којим смо ради да вежемо основне за средње школе. Тај рад биће извршен на тај начин, што ћу почетком идуће школске године одредити један изванредан број професора средњих школа, који ће бити стални надзорници основних школа, и они ће имати додатак, који буде допуштао кредит, који се даје на ревизоре који прегледају рад у основним школама, и тај ће надзор свакад бити много бољи него што је овај садашњи никакав надзор или ово једногодишње обилажење основних школа.

На тај начин и једним и другим надзором припремиће се нарочите одредбе и нарочити правилници ради постављања на правилну основу свих школских питања и саме наставе и програма предавања.

Ето, то је оно у чему се ја разликујем од ваше резолуције и то је оно што ме је руководило да ово учиним. Мени се чини, да нисам

био добро схваћен у почетку, јер иначе не би било овако супротних гледишта. Али ако и поред свега тога има супротних гледишта, ја ћу за сада овако да пробам, па ако се то сруши, нека се бира друго нешто. Јер моје је уверење, да је ово пут којим се мора поћи. Ако сваки буде одредио своју дужност у оној мери, у којој се то теоријски претпоставља, овај ће посао сигурно имати успеха; а ако се буде више водило рачуна о комодитету, који је код целог нашег друштва на врло великој цени и који се врло тешко жртвује, онда да видимо шта ће бити јаче: да ли комодитет, или ова дужност надзора.

Е сад долази оно питање где се потпуно слажем са напоменама Професорског Друштва и евентуално неким напоменама из резолуције професора Универзитета. Каже се немамо кад да се старамо о просвети. То је, на жалост, истина. Не само да свака група просветних радника него и свака школа, па не само школе из разних места него често, ако има разних школа у једном месту, свака школа ради за свој рачун, живи о себи и обраћа се Министарству Просвете, које лише нумеру, враћа акта и мало или ни мало чини у томе погледу. Томе је заиста узрок садашње уређење Министарства Просвете. Закон о уређењу Централне Управе па и Министарства Просвете последњи пут је мењан пре 30 година. Али ни те измене се не разликују од онога престарог закона који је донет пре 60—70 год. Све те измене нису се тицале суштине Министарства Просвете него неких параграфа, и чак ни Просветни Савет, који је такође установљен пре 30 год., није извршио никакве промене у себи. Кад је установљаван можда се више мислило на њега, али и он се петрифицирао, постао је један рудиментаран орган, који не може да развија ону функцију, коју треба да развија и као прву и најпречу потребу у том реформисању. И ја сматрам, да је неопходно потребно преуређење целокупне Централне Управе а нарочито Министарства Просвете, и ја ћу гледати да тај посао свршим до јесени. Ја ћу гледати да се ствари у Министарству Просвете уреде тако, да административни чиновници тога министарства не буду професори ни просветни радници, него да буду правници, канцеларијски људи са једним шефом на челу тако, да ће министар бити ослобођен свих тих административних послова, којим се никад не може написивати; а биће једно друго одељење, коме ће бити дужност старање о просвети у земљи у најширем смислу како о основној и средњој и највишој тако и о стручној. То ће одељење бити састављено од стручних људи и евентуално ће се установити или један Просветни Савет или, пошто у Београду има доста наставника свих струка, онда на њих пренети то, да та поједина питања расправљају, и онда неће бити тога да се они извештаји, које су слали инспектори, само прочитају или чак и не прочитају, него ће од учињених предлога бити и стварне последице. Јер не може бољу уредбу о настави у средњим школама

створити нико други него скуп наставника једног предмета из Београда, а Београд има половину наставника колико у целој Србији заједно са професорима Универзитета тога предмета. Дакле инспекција се неће односити само на то: је ли тачно извршен преглед, него и на то: шта и како треба да се уради за унапређење просвете у једном правцу, а професор Универзитета, који је спремао те наставнике за предавање тога предмета, заједно са искуством наставника, које су стекли у школи, биће најкомпетентније тело за министра да пропише уредбу какву треба прописати. Ето ја мислим, да ће тај рад уродити плодом заједно са реформом у Министарству Просвете где ће се све оно што се прибере од наставника и ревизора проучити тако, како ће се сва просветна питања што боље и правилније решити, и њихово решење неће онда зависити од промене министра. Јер, господо, ми немамо никаквог програма ни у просвети као ни у другим гранама државне управе. Програм је увек министар; код нас је администрација тако уређена, да место да министар гура напред, он мора све да вуче. Сви очекују од министра да он све реши, и ако он неће ништа да реши, онда све стоји. Овако ће се ствар удесити тако, да министар неће имати прилике ништа сам ни да реши ни да гура напред ни да зауставља, већ да се цела просветна машина окреће и стално и непрекидно креће. Још једна добра страна од надзора и над средњим и над основним школама то је: тачност у вршењу свих својих послова.

Ми у Србији патимо од једне велике мане, а то је алкавост, небрижљивост, источњаштво наших послова. Ми никад не дођемо на време на посао. Ма какав састанак био где год раде два три човека, увек се даје пола часа или и један час доцније, а где ради један човек он дође кад стигне. Ако просветни радници а нарочито професори Универзитета не покажу веома велику тачност и љубав према послу, и ако ту љубав према послу не развију код својих ученика, онда сав њихов рад пропада. Ништа се лакше не пријања за наш мало јужњачки мало источњачки темпераменат, него ако се не мора да се остави да се не ради. Ето то што је много нашкодило целом нашем државном животу то ће се овим путем мало искоренити, и онда ћемо ми ако и оволико будемо радили колико смо до сада радили, двапут више напредовати, јер половина посла од оволиког рада пропала је ни у чему.

За сада је ово један покушај и проба једног рада. Ово још није добило законски облик ни надзор у средњим ни у основним школама. Ја нисам хтео да хитам с тим и да створим један специјални надзор са извесним бројем чиновника, него сам хтео да пробудим саморадњу оних, који су позвани да раде; да то не буде специјално чиновнички положај него вршење дужности свих оних, који треба да раде. Дакле у ствари само давање више посла свима онима, који један посао већ раде. То неће бити никакав страх за наставнике кад им инспектор

дође у школу, него ће и инспектор имати ту шта да види и научи за свој посао на Универзитету, као што ће имати и да поучи нечему онога кога има да инспицира. То за сада неће имати никаквих последица, али ја мислим, кад будемо доносили закон о средњим школама — а то не може бити пре него 1910 год. — да ствар уредимо, да овај надзор има и практичних последица, те да од извештаја надзорника зависи напредовање плата професорима; јер овај систем, да сви подједнако добијају периодске повишице без обзира на то како који ради, то апсолутно не може да опстане. Да би то било што боље уређено, ја сам рад да ово пробам, учиним покушај у том правцу. Па према резултатима тога покушаја, пошто преуредимо и само Министарство, што ће можда бити на јесен, да образујем комисију за даље преустројство. То ће бити мој циљ, и ја ћу томе циљу да тежим.

Потпредседник Мирко Поповић — Је ли вољна конференција да се мало одморимо, или да продужимо даљи рад, јер има већ неколико пријављених говорника. (Чује се: Да се мало одморимо).

Онда дајем 10 минута одмора.

Настаје одмор.

(Наставиће се)

СТАЛНИ ШКОЛСКИ НАДЗОР

У НАРОДНИМ ШКОЛАМА¹

Стање наших народних школа у већини случајева је бедно, негде већ очајно. Ко то не зна и није до сад видео, могао је видети из онога што је по извештајима школ. надзорника изнето у „Просв. гласнику“ прошле и ове године.

А главни узрок оваком стању наших народних школа лежи у томе што се данас о тим школама *нема* ко да стара и њима да управља. По садашњој организацији доброг старања и управљања не може ни бити.

Две хиљаде и четири стотине учитеља и учитељица размештених у 1300 школа свуд по Србији и тамо свуда још толико школских одбора и општинских судова, то је читава војска, на позицијама многим и на терену великом. А толика војска, на толиким позицијама и на толиком терену има само врховног команданта — министра и војнике — учи-

¹ Овим се написом питање о установи сталног школ. надзора у нашим народним школама расправља са другачијег гледишта од онога како је изнесено у овом часопису (св. за септ., окт. и декембар пр. год.). Зато га доносимо, да се о том важном питању чује и другачије мишљење.

теље. Других својих старешина ова војска нема, него између мини-старства и школа стоје неке власти, које се *поред свога главног посла* и о школама старају. Како? — Како кад могу и како кад хоће.

Тако је организована ова војска, која се зове народна школа. А тако организована војска ни с каквим Наполеоном на челу не може ништа учинити.

Кад се овоме дода, да у овим школама може бити и тога, да се распуштају што огрева немају, да се не пише што нема креде и кад се у већине њих види само по која огуљена мапа и распарена рачунаљка, онда војска ова стоји празних шака или с кременачама у рукама.

И ненаоружана и неорганизована!

С том и таком војском ни какав троглави Наполеон не може успех постићи; а с том и таким војском Србија треба на културном пољу бој да бије, не само да одбрани ово што има, него и да задобије што је још наше, а што туђе руке чврсто држе.

Ко мисли, да се тако можемо одржати и напредовати, нека мирно спава; а ко види, да се тако нећемо ни одржати, камо ли напредовати, нек' пожури циљу коме и овај напис тежи.

*

Рекли смо и опет морамо поновити, да се о нашим народним школама данас стара *сваки и нико*. Оне су сирочад, која немају свога рођинога, него се о њима старају само неки добровољци, „болећива срца“ нека и уопште људи који се поред своје редовне дужности старају и о школи, онако узгредно *и још бесилатно*. А познато је већ, да многи не врше ни дужности за које им се плаћа, камо ли друге споредне и бесплатне.

Резултат тога је ово и овакво стање наших народних школа. То су успеси оних, који пређашњи стални школски надзор, место да поправе, укинуше, и дадоше народу слободу старања о школама, а учитељима слободу рада, што се окрете у слободу нестарања и нерада.

Погрешка та љуто се осветила и онима, који су садањи закон радили, (јер су им изигране и пропале неке лепе и корисне измене), и учитељима, који су тражили да се ослободе надзорника (јер им се с леђа скинуо надзорник, а на врат попео кмет); а школе саме пропатиле су највише, и ако ни за шта нису биле ни криве ни дужне.

Но, поред свега зла и једно је добро: сад се потпуно осведочило и увидело, да је *потребан сталан школски надзор*. То сад признају и они, који су пређе били противу сталног шк. надзора. За садању, јунску ревизију само је незнатан број учитеља и професора, код којих се виде уски погледи, или провирују какви лични интереси.

Потребу сталног школског надзора у народним школама истичу данас сви свесни и позвани: и учитељи на својим конференцијама, и

шк. надзорници у својим извештајима и министарство просвете у припремама својим. Сви су начисто с тим да се за народне школе стални надзор мора увести; а само расправљају како да се изведе и какав да буде? А ова питања су одиста врло важна. Баш зато што смо стални шк. надзор имали, па с њим насели, треба сад урадити што год паметније и боље. Пређашњи је, имао недостатака, сад треба дати нешто боље, савршеније.

А хоће ли то бити по предлозима, који су до сад изнети?

Ми смо прочитали све што се по овом питању предлаже у извештајима школ. надзорника и учитељских конференција, видели смо шта предлаже комисија наших педагога („Просв. гл.“ св. за септ., окт. и дек. пр. год.), позната су нам и друга мишљења која су о том изношена код нас преко јавности, знамо шта се хтело шиљањем тројице изасланика да проуче уређење сталног шк. надзора на страни, а чули смо и какав шк. надзор мисли министар завести од идуће шк. године. А све те предлоге и мишљења, кад смо упоредили са овим што нашим народним школама треба, онда смо дошли до уверења: да ни по једном од тих предлога шк. надзор неће донети оно што треба нашим народним школама. Тек из свију тих предлога могло би се саставити једно, па и њему треба још нешто додати, па тек да одговара потребама нашим.

Да то разјаснимо.

Прво ћемо говорити о подели територије, па онда о сиреми шк. надзорника.

По до сад изношеним предлозима једни су за срески, други за окружни, трећи за срески и обласни шк. надзор. И, може се рећи, да је велика већина и професора и учитеља за срески надзор, само једни мисле са обласним надзорницима, други без обласних надзорника.

По нашем мишљењу, пак. срески шк. надзор, са обласним или без обласних, на крају крајева изашао би на пракци слабе вредности и мале користи. Ево зашто:

По броју школа и учитеља наши су срезови врло неједнаки. Н. пр. пожаревачки, млавски и крајински већи су од 2—3 друга среза и равни су читавим окрузима, топличком и рудничком. И онда би надзорници великих срезова били као и окружни, а други, у малим срезовима, били би мањи од управитеља какве варошке школе.

Ако се мисли, да се мањи срезови споје по 2—3 уједно, онда то није надзор срески. Такав предлог је изнет у „Просв. гласнику“ пр. год. по мишљењу комисије, која је радила пројекат за измену закона о народним школама. Али један поглед на мапу, која је по том штампана у декембарској свесци пр. г., увериће сваког, да онака подела Србије на неке нове срезове има и сувише недостатака.

По том нацрту садања наша три округа: топлички, руднички и чачански били би школски срезови. Читави окрузи да се зову срезови

зашто?! Ужички округ од садањих својих 6 срезова имао би нова *два* среза и то како накарадна два среза! А равни смедеревски округ, где шк. надзорник може и пешке, као шетње ради, ићи од школе до школе, имао би *три* шк. среза. У овом малом и равном округу била би *три* надзорника, а у врлетним окрузима топлничком, рудничком и чачанском по један; дакле у ова три округа толико надзорника колико у оном једном! И у Смедереву би надзорник имао 20 школа на простору од 2 сах. у пречнику, а у Чачку 30 школа на размаку од Чачка до Рашке!

Тако неприродна, неједнака и непрактична подела могла је постати само у извесној заблуди. А заблуда је била у томе што се мислило да је школ. надзор потребан *само ради учитеља*, па се према броју учитеља кројила подела. Међутим то долази тек на друго место, а има нешто што *наше данашње прилике истичу на прво место*, што се онде није ни узимало у обзир.

Ко год зна данашње стање наших школа и наше потребе он мора признати, да **стални шк. надзорници на првом месту имају да доведу у ред школске општине и одборе**, а тек на друго место долазе учитељи. Јер већина учитеља и сад добро врше своје дужности, док се огромна већина општина и шк. одбора и сувише слабо старају о школама.

И кад је тако, онда упоредите посао једног средњег надзорника који на пр. има 40 учитеља у 20 школа, у 20 села, све засебних општина, лепо груписаних и близу једно другом, са послом другог шк. надзорника који има само 20 учитеља у 20 села, али свако село сачињавају по неколико политичких општина, или села и заселака, растурених и удаљених једно од другог. Онај први има двапут више учитеља од другог, те изгледа да ће имати двапут више посла; а међутим тако није, него ће напротив овај други имати двапут више посла и ако има двапут мање учитеља. Јер онај први, кад дође којој школи, све му је ту: и учитељи, и шк. одбор и општина, а близу му је и средња полицијска власт, ако му устребају; овај други пак, кад дође школи, наћи ће само учитеља, а тек треба да тражи и чека шк. одборнике и кметове или заступнике разних села и заселака; онај први брзо може видети где је некој сметњи узрок, а овај други треба ваздан да извиђа шта је радио председник један и председник други, кмет овог или оног села и т. д.

И зато, *делити територију на школске срезове само према броју учитеља, значи не знати посао који чека школске надзорнике*. А и само то стварање неких нових срезова, код већ постојећих срезова и узимање читавих округа у те срезове, то је више бесмислица, него нешто лепо смишљено и практички удешено. А већ да би због сличних назива а разне поделе биле честе и многе збрке у администрацији (шиљању разних наредаба и писама), то је више но сигурно.

Па, и преко тога, има још разлога против среског шк. надзора, било то садањим, или по неким новим срезовима.

Срески надзорници били би у ствари нека ситна власт, без јачег ауторитета, нарочито код овако напуштених општинских власти, којима често не могу ништа ни срески начелници, који над њима имају више власти, него што би шк. надзорници имали¹

Даље, срески надзорници, зато што их је много и што им је круг рада мали, не би могли имати какву већу плату, него би им плата била скоро као и учитељима, и имали би неки додатак, који би се трошио на путовање; а било би случајева, да какав млађи надзорник и са својим додатком има мању плату од каквог старијег учитеља. А и то већ, бар пред обичним светом, смањује ауторитет шк. надзорника.

Сем тога има још нешто важно, а на шта не помишљају они који су за срески надзор: Кад, као што рекосмо, плата среских шк. надзорника не може бити велика, који ће онда бити надзорници? — Људи с универзитетском спремом или неће хтети, или ће доћи привремено, док им не испадне прилика за што боље. У том послу неће мислити да дуже остану, нити ће се томе послу посветити. Дуже ће остати само они, који ништа боље не могу добити, а такви опет ни овамо неће много вредети.

Онда би срески надзорници били учитељи. На то и мисле готово сви који су за срески надзор. Али они превиђају једно: хоће ли за среске надзорнике отићи најбоље и најјаче учитељске снаге? — Ми у то сумњамо. Треба се запитати: да ли ће бољи учитељи волети да буду шк. надзорници н. пр. у Сопоту, Мионици, Ариљу, Бољевцу или учитељи у Београду, Крагујевцу, Нишу и др. већим варошима? Јер у већим варошима учитељ може имати исте, ако не и веће приходе (плата, станарина и разне споредне зараде) него срески надзорник; а сем тога у већим варошима сваки може школовати своју децу, имати лекарске помоћи, бити у већем културном месту, већем друштву и т. д., што све већина срезова немају. Ова данашња силна навала учитеља да траже веће вароши очито казује, да ће мало њих хтети ради титуле и само за коју стотину динара више плате да жртвују интересе своје и породице своје, па да из већих вароши иду у какву варошицу каквог забаченог среза.

А кад је тако, онда је сасвим вероватно, да за среске надзорнике неће отићи најбоље и најјаче учитељске снаге, него они из другог и трећег реда. А с тим је у вези, да ће с једне стране ауторитет такве

¹ Неки су (и то учитељи) чак за то, да на сваких 20 учитеља буде по један надзорник. А то би били као неки стражари, који би непрестано трчкарали око учитеља. Међутим учитељи нису толико неспремни и нерадни, да их тако много треба надзирати; а баш због тако честог потезања брзо би се таква власт изиграла те би је мало ко вермао.

власти бити мањи; а с друге стране школе ће од слабијих снага имати и слабије користи.

Даље, ако се хоће тим среским надзорницима претходно да даде каква спрема на курсевима или др. начином (што свакако треба да буде), то ће бити теже и скупље извести са великим бројем људи.

И напослетку, срески би надзор одузео из школа повећи број учитеља, а њих ни данас Србија нема довољно.

Све ово кад се скупи, излази да за срески надзор има мало и слабих разлога, и да таким надзором школе и учитељи не би добили оно, што данашње наше потребе захтевају.

Још мање разлога има за *обласни школски надзор*. Пре свега, ни по броју школа и учитеља, ни по простору те области не би могле бити као какве руске губерније или француски департмани, него би само по великој плати и крупном положају надзорника престављале нешто велико. Даље, у овој маленој Србији и с оволиким бројем школа и учитеља уносити још неке нове поделе значи само заплетати посао и разгранавати администрацију онда, кад сви видимо, да и данашњу треба упростити, јер се данас с мало користи нижу многе нумере и троши много хартије.

Обласни шк. надзорници били би само неке нове ћурије, велике и скупе, а подигнуте не преко непрелазних река или провалија, него на суву и равну путу вештачки удешено, да се туда мора пролазити, и ако би се и без тих скупих грађевина туда могло пролазити лако и лепо.

Да је тако, сваки ће се уверити, ако онај о том изнети предлог у „Просв. гласнику“ пажљиво разгледа и размисли: шта се даје на обласне шк. надзорнике, а шта од њих добија? Њихова плата била би већа него директора средњих школа (плата нста и још додатак на стан и огрев 1500 и на путовање 1000 дин.); имали би права чак и да отпуштају учитеље; а шта би им била дужност? — У ствари би срески надзорници надзиравали, а обласни само „нажиравали“. То се види по поменутом нацрту у „Пр. гл.“, где су побројане многе неке дужности обласних надзорника, а како су оне крупне и важне види се по томе, што им се ставља у дужност и то, „да тумаче програме“, као да ће програми бити тако несхватљиви, да их неће разумети ни учитељи, ни срески надзорници.

Каже се још да ће обласни *преко среских надзорника* уносити новине, утицати на ширење и појачавање спреме учитеља и т. д. Та потреба стоји, али се тим путем не постиже. Кад будемо мало после говорили о спреми надзорника, показаћемо да ту спрему треба већ да имају они надзорници, који ће имати *непосредне* и честе везе с учитељима (иначе их не треба ни постављати) и доказаћемо, да има нечега што је врло важно и потребно, а што сад не знају ни ти, од којих се очекују да друге упућују и то само за народне школе; а по оном

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

предлогу обласним надзорницима се мисли да подчине у њиховој области и школе занатске, радничке, домаћичке, забавишта, књижнице, позоришта, уметници и т. д. А разумеју ли се они у свему томе? — Сама виша педагошка спрема није довољна ни да само надзирава све то, камо ли да управља и још неке новине уноси.

Према овоме, као што рекосмо, за срески шк. надзор има разлога мало, а за обласни још мање.

Остаје још само *окружни*. И он се на крају у *начелу* мора узети. Такав је у главном шк. надзор и у другим државама. (Треба гледати на величину простора и број школа и учитеља, а не само на називе).

Има и за *окружни* шк. надзор једна незгода у том, што су наши окрузи неједнаке величине: једни су по величини земљишта и броју школа велики за 2—3 друга округа, а други су равни великим срезовима. Али би се у том лако помогло тиме, што би се за велике округе поставила 2 или 3 надзорника (н. пр. Пожаревац, Градиште, Петровац, — Шабац, Лозница — Ниш, Алексинац и т. д.).

На тај начин би за целу Србију требало око 25, највише 30 шк. надзорника. Према данашњем броју шк. и учитеља толики број био би довољан, а брже и лакше би се увео, јер би државу стао мање него по оном предлогу, где би било 48 среских и 5 обласних.

Сем тога, с *окружним* шк. надзором лако би се одржавале везе са др. властима у округу, с којима се, ради школа, морају имати везе; лако и лепо би се довели у везу *окружни* одбори школски и политички, који ће свакако остати и који, ако сад још не играју већу улогу, уз сталне надзорнике могу учинити врло много за напредак школа.¹

Али уз *окружни* шк. надзор треба додати још нешто, што је неопходно потребно и што ће учинити да садањи *окружни* шк. надзор буде много бољи од пређашњег. — Са увођењем *окр. шк. надзора* одмах треба установити 2—3 *земаљска шк. надзорника*, а укинути звање референта за основну наставу.

Ови *земаљски* шк. надзорници били би чиновници министарства просвете и вршили би послове које данас врши референт, а у исто време њина би дужност била, да чешће прокрстаре по Србији, те да проконтролишу рад *окружних* надзорника и учитеља. Један н. пр. *окр. шк. надзорник* у извештајима својим много истиче и хвали неког учитеља, а другог оптужује и куди, *земаљски* би надзорник свратио школи

¹ По предлогу изнетом од стране комисије (св. за септ. Пр. гл., стр. 651 и 663) било би: школских *колегија* месних, среских, *окружних* и *земаљских*, на *зборовима* месних, среских, *окружних* и *земаљских*; а све то изгледа лепо кад је на хартији изложено, у ствари после и ли се не би ништа радило по тим многим одељцима, или би се развило неко петљање, да би малена Србија имала више посла око ових шк. одељака него Енглеска око својих колонија.

једног и другог; те видео, да ли је први одиста хвале вредан, или је постао надзорников љубимац другим чиме, а не радом у школи; да ли је други одиста нерадник, или се надзорник на њега испизмио и т. д. Таква *надконтрола* би гонила на ревносније и правилније вршеће дужности и окр. надзорнике, и учитеље; а у исто време учитељи би у томе имали гаранције против надзорникове самовоље и др. од чега се многи боје сталног надзора и на шта су се многи жалили за време пређашњег сталног надзора.

Сем тога, ови би земаљски шк. надзорници вршили све оно, што се хтело обласним шк. надзором, али много краће и боље, јер би они били заједно, те би договорно лако саставили *једнообразан план* онога што кроз школе треба провести; о том би министра лакше и брже обавестили и придобили, а лако и брзо би исто у школе уносили, нешто наредбама, нешто обилажењем учитеља и окр. надзорника.

Установом оваких земаљских надзорника министарство просвете би место једног имало 2—3 своја референта, те би се послови народних школа вршили много брже, а и много боље, јер ови референти не би решавали само према актима, него и према сопственом познавању окр. надзорника, учитеља, школских одбора и школских прилика у опште

Кад се упореде ови земаљски школ. надзорници с пројектованим обласним, онда се види, да би 3 земаљска вршили исти посао који би тамо вршили 1 референт и 5 обласних; било би их двапут мање, те би стали државу двапут мање; а вршили би исте послове двапут брже и боље са четири пута мање администрације и пискарања.

*

На реду је сад да видимо које људе треба узимати за шк. надзорнике и *какве спреме* треба они да имају.

По предлозима, који су до сад изношени, једни мисле, да за шк. надзорнике треба узимати учитеље старије с одличним оценама, други мисле, да саме одличне оцене нису довољна гаранција спреме за овај посао, трећи мисле, да учитељима кандидатима за надзорнике треба претходно допунити спрему на каквом краћем курсу, четврти мисле да допуна те спреме траје кроз четири године школовања на универзитету, пети мисле, да се учитељи могу узети само привремено за средње надзорнике, па да их доцније замене други с универзитетско-педагошким школовањем, шести уопште искључују учитеље из комбинације за школске надзорнике, дајући на то право само професорима ма и не били по струци педагози.

Ово последње мишљење владало је у најстарије време, а и у последње време се ђутом све више провлачи. То се види у садањем закону, то провирује и у мишљењу комисије.

А у таквом мишљењу има две погрешке, од којих би биле две штете.

Прво, данас се послови све више специјализирају, енциклопедисте

www.ub.edu све мање вреде, сваштарство све мање користи; већа титула и виши положај не значе и веће разумевање сваког посла, а ко хоће два посла, олако ће вршити један, или други, или оба.

Друго, професорима је отворен пут не само од основне школе до универзитета, него и на све друге стране: од министарских и саветничких столица до пошта и телеграфа; а учитељима? — Учитељима нигде није отворено поље у просветној струци, а само им се изузетно може дозволити да пређу у *другу струку* и то тек кад оболе и кад за школу постану неспособни. Здравима и *вреднима, који имају воље, да се даље усавршавају и уче, не дају се могућности, да се макну даље од буквара.* А у томе, поред неправде, има и штете, не само за учитеље, него и за државу. Јер, кад она учитељима отвори пут, да могу постати и што више од учитеља, онда ће се прво у учитељство мамити више кандидата и бољи ђачки елеменат, а после ће се у учитељској служби многи даље спремати, усавршавати и гледати да се радом истакну, те да и што више постигну. *Без тога мамца учитељи ће у служби само вући, радити шаблонски и само онолико колико морају.* Зато је и у интересу државе, и у интересу учитеља, да се овима отворе ма и најужа врата, кроз која могу проћи и на какав *виши положај, не у другој струци, него у струци просветној.* Нека се стотина њих нада и спрема, а нека само 5 прођу, па је држава у добити, јер јој остаје 95 људи јаче спреме и већег рада.

То би био државни разлог *и кад би* професори средњих школа боље разумевали посао школских надзорника. А то се не може тврдити. За ово ми данас не морамо наводити доказе, него се само *позивамо на оне исте разлоге и доказе, које сад професори средњих школа наводе против тога, да њима професори универзитета буду надзорници.* Годинама су учитељи такве разлоге наводили против тога, да их не надзиравају професори средњих школа само зато што су вишег положаја и веће научне спреме, па макар се мало разумевали у овом послу; али професори нису хтели чути те учитељске разлоге. Сада пак, кад се њима исто такав надзор спрема, они говоре и разлоге наводе тако лепо, да учитељи могу исто само питписати и замолити професоре средњих школа, да не буду људи од две теорије, него да се истих принципа држе и кад се буде решавало о надзору над народним школама.

Ми мислимо, да се на крају мора доћи до тога, да надзорници народних школа могу бити и професори и учитељи, разуме се, који имају извесне, одређене квалификације. Тако је и у другим државама, па нема разлога да код нас буде друкчије. Питање је само какве *квалификације* треба тражити од оних, који хоће да буду надзорници:

да ли их треба узимати овако из садањег „фронта“, или после извесне претходне спреме?

Већина њих траже да шк. надзорници буду јаче спреме од учитеља, а који то немају да им треба дати извесну претходну спрему. И ми се слажемо с тим, да стални шк. надзорници треба да буду јаче спреме од учитеља којима су старешине; али се не слажемо с оним како други мисле о тој спреми. По нашем мишљењу сви они схватају ту јачу спрему непотпуно и једнострано. Они мисле, да само учитељи кандидати за шк. надзорнике треба да допуне своју спрему; а ми тврдимо, да *довољно спреме за овај специјалан посао немају ни професори, баш ни професори педагози*. Макар они имали докторске титуле, макар имали квалификације за професоре универзитета, опет им нешто недостаје за *овај* надзорнички посао. Тај недостатак није велики, али је тако важан, да без допуне истог не треба никог узимати за сталног шк. надзорника.

Да одмах објаснимо шта је то, што немају ни професори ни учитељи за посао шк. надзорника.

Пре свега морамо рећи, да се код нас једнострано и непотпуно схвата та „виша спрема“, коју треба да има надзорник и у чем он треба да је јачи од подчињених му учитеља. Ту се обично с једне стране подразумева само знање из психологије, педагогије и методике, или се узима само дугогодишње искуство, број година службе и одличних оцена; а с друге стране се мисли само на ове и овакве школе, које данас имамо. Никоме као да и не пада на памет, да постоји *још нешто*, што данас немамо, а неопходно нам је потребно и морамо га имати; да то учитељи не знају и не умеју, те надзорници морају то знати, да би могли учитеље упућивати и надзиравати.

Превиђајући то, верује се, да наши проф. педагози имају већ довољно спреме не само да обичне, него и за обласне надзорнике с онако великим положајем. Међутим та „довољна“ спрема тек је половина спреме за *овај* посао, и то друга половина, а недостаје прва и преча половина. Преча зато, што обухвата оно у чем наши учитељи данас немају довољно спреме, те их надзорници морају упућивати. А како ће их ови упућивати, кад то ни сами не знају?!

Да то на примерима објаснимо.

Дечја забавишта, приправни разреди и продужне школе, како по пређашњем, тако и по садањем закону годинама су чекали да их неко организује и уреди. А нема ко то да учини. Нико нема спреме за то. Ни они који су се школовали на страни нису ово проучили. Ми смо својим ушима слушали једног на страни школованог педагога, иначе одличног професора, како се ишчуђава кад је видео рад у нашем једном дечјем забавишту, где је радила забавиља, која још није имала потпуну спрему. Она га је радом изненадила, а нас је изненадило то, што он

за три године бављења у Немачкој није видео ни оволико, камо ли више боље. А и други, што знају о овим школама, то је више теоријски и онако уопште; детаљно и практички не.

Још мање је познат рад у *продужним школама*. Код нас их који учитељ у селима сам уређује и у њима ради како уме; а у варошима још нико није ни покушавао да их почне. А од тих који имају „вишу спрему“ и „довољну“ спрему за надзорнике, нико се не јави, да уреди забавишта, да приправне разреде преуреди и дотера према забавиштима, нити да организује ове нама веома потребне продужне школе. Зашто? — Нико не уме¹. А зар тако, да оставимо и под сталним надзором? Зар ни ти шк. надзорници да то не разумеју? Па ко ће на томе радити; ко ће учитеље упућивати, ако не ти надзорници? И како ће они надзиравати рад, који ни сами не разумеју довољно?

Даље, *више народне школе* морамо имати, јер сама данашња 4 разреда нису довољна. Питање је само хоће ли бити још два или три разреда, и хоће ли то бити какве више основне школе, или штогод налик на пређашње грађанске и девојачке школе. О томе још може бити говора; али не може бити ни спора, ни говора, да ти виши разреда не треба да буду, као пређашњи пети и шести разреда, нити као пређашње грађанске и девојачке школе. Ни једно то пређашње није било без већих мана ни за онда, а данас исто обнављати и ништа боље не дати, то би била с једне стране штета, а с друге и срамота живети у Европи, па не умети се користити оним што је свет већ усавршио и боље удесио. Учители то нису знали ни умели пређе, па неће умети ни сада. Зато мора бити дужност тих будућих шк. надзорника, да то знају и да умеју учитеље прво упутити, па онда надзиравати.

Даље, *школске баште* до сад је уређивао како је ко умео, а мало је ко умео. Досадашњи шк. надзорници, и стални и јунски, како педагози, тако и непедогози, нису се у томе разумевали. Многи су о том

¹ Не мислимо овим багателисати спрему наших проф. педагога, него само хоћемо да утврдимо, да та спрема није довољна и за посао шк. надзорника.

И не кривимо их што за време свог бављења на страни нису и ово проучили, јер им нико није ни дао могућности да то учине. Са оно стипендије, што су имали, морали су се трудити прво да савладају језик, па онда да издрже шест семестара и по том су се одмах враћали натраг. За време бављења на страни, узгред су завили у коју тамошњу народну школу, али нису имали ни времена, ни материјалних средстава, да пропузују мало и да проуче *све* разне школе и др. просветне установе.

А како су у томе Јапанци паметнији од нас! Пред ферије н. пр. нашем питомцу не остаје друго него да дође кући, а јапански питамац за педагогију пред ферије добије писмо из Јапана у коме му се каже: Остаћете тамо и преко ферија, добићете за то време дуплу стипендију, па ћете пропутовати Немачку и стараћете се, да проучите тамошње школе.

Такав питамац, кад се врати у домовину, дужан је да покаже много, а од наших не можемо толико тражити, Хвала им што су и оволико донели.

мање знали од учитеља. У будућем шк. надзору тако што не сме бити. Не мора надзорник бити и стручан пољопривредник, али се мора разумети у обиму свега онога што спада у шк. башту, јер је то у кругу програма народне школе; а од надзорника се мора тражити потпуно разумевање свега што обухвата програм школа, којима је он старешина.

Даље, при подизању школских зграда, набављању школског материјала и др. разних школских потреба шк. надзорник треба да буде тај који ће о свему умети да упути и учитеље, и шк. одборнике, и општинске управе, па и мајсторе, који што за школе граде. Он треба да зна и да уме свакоме објаснити како има разних врста школских клауна, табала, столова, подстоља, ормана, чивлаука, судова за воду, брисача за ноге, заклона за пећи и прозоре и т. д.; он треба да зна како те ствари могу бити простије и јевтиније, како боље и скупље, за сиротније и богатије школе.

При подизању нових школских зграда инжињерово је да планове нацрта, лекарово да хигијенске захтеве каже; али и ту школски надзорник треба да се уплете и утиче, те да у планове уђе све што школама треба и онако како њима треба, а што он треба да зна боље и од инжињера, и од лекара. Данас има усред Београда и по Србији школских зграда и лепих и скуних, а у којима се види, да је ту било мајстора грађевинских, али није било и некога који је добро знао све потребе школине.

У будућем сталном шк. надзору, у свима оваким приликама треба да се види, како је било неког који је све школине потребе знао, и умео утицати да се све предвиди, да се све изведе практично, а да опет не буде скупо. А тај неко треба да је шк. надзорник. Да би, пак, он то умео, треба прво сам да проучи такве ствари, а не да о њима говори онако само по свом умовању.

Ко мисли, да се у овом погледу нема шта код нас да ради и ново уноси, нека макар прелиста н. пр. дело *Die Volksschulhäuser in den verschiedenen Ländern*, von Carl Hinträger¹, па ће видети како

¹ Ово дело набавило је министарство просвете, где се може видети; било га је и у Школ. Музеју, али га ми сад тамо не нађосмо.

До сада су изашле три књиге:

У првој се говори о школама у Шведској, Норвешкој, Данској и Финској; у тексту је 270 слика и цртежа планова школских зграда, намештаја и др. Цена 10 марака.

У другој је исто о школама у Аустрији, Угарској и Босни и Херцеговини; у тексту је 630 слика. Цена 21 марка.

У трећој је исто о школама у Француској; у тексту 453 слике планова шк. зграда, нарочито има много слика и цртежа шк. намештаја разне врсте. Цена 15 м.

Планова шк. зграда има у вредности од неколико хиљада до преко пола милиона динара. Ту је све, не само о зградама, него и о намештају, дворишту, башти, игралишту, гимнастичкој сали и дворишту за њу и т. д.; ту су изнети сви педагошки и хигијенски обзира тако, да човек тек онда види, како је културни свет многе школске потребе лепо предвидео и практички удесио, а о чему се код нас зна мало или нимало.

на многе потребе ми још и не помишљамо, или их не умемо лако и практично подмити, док би се могли користити оним, што су други већ измислили. А то не може знати сваки учитељ, шк. одборник, председник, кмет, ни мајстор; али зато мора школски надзорник о том знати и умети друге да обавести.

А није само то, него има још ствари, у које стални шк. надзорници треба да унесу практично умење.

Код нас су се наредбама заснивале *књижнице бачке, књижнице и читаонице за народ и родитељски састанци* у школама; а све је то замрло пре но што се родило. Има томе и других узрока, али је један од главних и тај, што се *није умело* ово изводити, што није било људи, који би умели с једне стране покретати, а с друге давати оне практичке упуте како књижнице треба уредити, како читаче заинтересовати, како водити неки ред и белешке о том, како родитеље заинтересовати, какве разговоре на састанцима водити и т. д. Шк. надзорници и ту треба да умеју упуте давати. А ти упуту биће друкчији ако долазе само из њихова умовања, а друкчији ако су они претходно мало разабрали како се то ради у страном свету, где се на том одавно и увелико ради.

(Свршиће се)

КРАТАК ПРЕГЛЕД ИСТОРИЈЕ ГРЧКОГА И ЛАТИНСКОГА ЈЕЗИКА

II. Латински језик

од

Фр. Скуча

(СВРШЕТАК)

Друга је последица реторскога образовања та, што се сада у стилу појезије и прозе потпуно рачуна на реторско дејство. Писци стално траже нове сентенције што изненађују, па како ово зеље за појединце не расте тако богато а реторска школа с друге стране велику количину тога израђује и даје даље свакоме на употребу то барем израз треба да изненађује, да својом новином буде што је могућно боље спремљен. Тако се сматра као нешто битно што јаче поентован израз, поред алитерација, сликова, једнакога броја слогова у реченичним деловима што једни другим одговарају и осталих звучних ефеката, међу којима наравно и ритам и даље игра своју улогу. Како је свега овога давно било код Грка и Римљана, а сада се само као никад до тада нагомилава и појачава, тако исто је стара и тежња, да се поенте изразе у јаким супротностима, антитезама, али сад она постаје правом епидемијом. И док један део писаца мисли да овој тежњи може довољно послужити још у облику потпуно развијенога периода, док друге долазе на рафиниране али наравно већ и код Грка ство-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBG.RS

рене мисли, да за поенту и чланове антитезе много боље пристају кратке збивене реченице. Као најславнијег представника ове друге врсте треба споменути философа Сенеку, а од песника на пр. Лукана и Јувенала.

Појединци: Донста има и овде људи, који се одуширу моди сасвим Квинтилијан. или у по нечем. Квинтилијаново упуство за беседничку уметност тежи приближити се Цицеронову угледу; Тацит у својим великим делима уопште одбацује ритам, а кад се служи антитезом, често бира речи тако, да избегне да чланови антитезе одговарају једни другим; шта више, несиметричан склоп је до извеснога ступња уопште његов стилски принцип. Али, докле видимо, они су обојица сами у свом времену. Поенте нису се дабоме ни они могли одрећи.

Стил 2. века. 4. Период архаизовања. За особено стварање стила од времена Хадријанова могу од сачуваних писаца четворица послужити као нарочито карактеристични примери: М. Корнелије Фронтон из Кирте, васпитач Марка Аурелија, Апулеј из Мадауре, Хришћанин Тертулијан из Картагине и на послетку Гелије, чије порекло не знамо. Њихов стил у многоме није ништа друго него повећавање већ показаних особености: ритам, изобиље до надутости, најбогатија употреба свих реторских фигура све до звучности у игри с речима. Али с једне стране прва и трећа особина овде су без мере, а с друге стране код употребе речи показује се таква изобилност новостворених или од векова из римске књижевности ишчезлих речи, да се за дуго време филолозима чинило да је за овај нарочити латински језик умесно и нарочито објашњење. Тројица од ова четири човека пореклом су из Африке; и четвртога можемо без тешкоће ставити у Африку, јер старо доба није нам казало његово порекло. Због тога су неки мислили да се особеност њихова језика може сматрати као плод афричког земљишта; тако зв. афрички латински језик. под жаром афричкога сунца и у суседству са Семитима сазрело је свакојако оно што се означавало као „афричка наду-

веност“. И што у овој мешавини од речи има тако много из Плаута и Теренција, из Енија и Катона, мисли ли су, да то могу објаснити особенешћу Римљана у Африци: Африка је већ трећим пунским ратом, око средине 2. века пре Хр., постала римском провинцијом; потомци тада у Африци настањених војника, чиновника и колониста — тако су мислили — верније су сачували језик својих отаца него латинско становништво Италије, чији су енергичнији напреди у култури и литератури и језик брже изменили.

Ну овај покушај објашњења превиђа врло просте факте. Кад би старинска боја језика код Фронтонa и других била последица ранијега колонизовања Африке од стране Римљана, онда би језик оних римских писаца, који су из Шпаније, морао показивати бар исто тако старински колорит, јер је Шпанија већ другим пунским (206) постала римском

провинцијом. Ну мада је и Пиринејско Полуострво допринело благој римској књижевности — Сенека, Лукан, Марцијал су пореклом отуда — ни један од његових синова не заслужује прекор, да је у језику заостао. У осталом, баш кад се и оцете прилике у Африци, зар се може мислити, да се тамо латински језик кроз три века и више одржао неизмењен? Африка није могла бити полатињена првим махом; за то је требало рада вековима. И овај рад, разуме се, нису вршили само потомци првих насељеника, већ је морало бити сталнога утицаја из матерње земље и због тога и сличних промена у језику.

Ну пре свега једно се противи томе сматрању, да су старински елементи у језику тих архаичарских књижевника старо наслеђе, које је ишло од оца сину и унуку; читалац, који је до сада пажљиво пратио ствар, одмах ће га пронаћи: ко говори о томе, брка говор и писање. У језику Фронтона, Апулеја и других све остало тако је изванредно свесно, све је тако вештачки и рафинирано израђено, да је немогућно мислити, да су они у овој једној тачки дотле заборавили на принцип стилизовања, те су допустили утицај народа и предела. И ови архаизми и ова велика надутост морају се, шта више објаснити једним правилом уметности. За надутост чак није потребно ништа више ни објашњавати; то је стара мана азијанизма, који видимо како се опет појачава у грчкој књижевности тога истог времена. Али ко и архаизам обележава као стилску тенденцију, тај се сасвим просто може позвати на оно, што нам античко предање уме рећи о цару, у чије време почиње вештина архаизовања, о Хадријану. Његов стари биограф прича: „Он је волео архаички стил: Цицерону је претпостављао Катона а Вергилију Енија.“ Зар би можда требало мислити да је владар наметнуо столећу свој лични укус. Шта више и он је као и књижевници тога времена роб грчкој моди. Јер и грчки стил тада је волео украшавати се речима, којих је одавно нестало из живог језика, и облицима старих античких класичара.

А једно показује јасније но све, колико јако ови старинарски књижевници зависе од грчкога угледа. Као што је понеки комад од њихових списа једва нешто више него превод са грчкога, исто тако и латинска синтакса и латински лексикон никада нису били тако прожети грцизмима као сада. Код Тертулијана има реченица, које се морају најпре превести на грчки, да би се разумела њихова конструкција; а сложенице код Апулеја и Тертулијана, начињене према грчком, морале су Римљанину звучити веома чудновато.

И у ово време стилске неприродности било је дабоме оаза што освежавају. Споменућемо овде бар највеће и најважније. Напред је речено, да латински језик по себи није био логичан језик али заиста добро оруђе главама што логички мисле. Логичнијих глава није Рим никада имао но што су његови правници. То су они

Класички
правници као
изузетак.

доказали баш у ово време стилске накарађености. У 2. век пада цветање римске правничке књижевности, Гајева Институције и већина дела, из којих је затим у 6. веку Јустинијан компиловао своје Дигесте, а пре свих списи Палинијанови († 212). Свуда се показује не само независност од укуса тога времена већ и позитивно збивени и оштри прави латински израз. Правна наука је и била једина наука, која је код Римљана имала у главном оригинално латинску терминологију.

Имитација старинских стилова у позно доба. 5. Позно време. Нових црта од тада латински стил го-
 ријим периодима, и за појединца је уопште питање само на што ће да се наслони. Одговор испада врло различно. Има људи који хоће да пишу Цицеронски и који то сразмерно добро постижу, као што је око 300. године хришћански апологет Лактанције; има других, као што је епископ Зенон из Вероне († 380), којима је највиши стилски идеал био шаренило Апулејево; други се опет поглавито држе Салустија, и тако даље. Да је при том чиста имитација тако рећи немогућна, да се овим писцима, хтели они не хтели, увек намећу још реминисценције на стил других више или мање класичких писаца, разуме се само по себи; према ступњу његова знања притискује свакога од ових епигона утицај старијег списатељства у разном ступњу, али он притискује

сваког. Према томе може се одмерити разлика, које је тада било између „стила“ у књижевности и природнога начина говора оних људи, који се нису с муком усиљавали око таквога старинарства. Како је наравно и свакодневни језик од времена Плаутова претрпео промене, и то потпуно независно од књижевнога језика, може се мислити, да је сада максимум достигла дивергенција између њих, коју смо видели да се најпре појављује око 200. г. пре Хр. Најпростије се може ово показати на облицима. Кома је стало било до стила, писао је наравно у 4. веку акузатив од *amor* још *amorem* као и Цицерон и свакојако се је и мучио да још тако и говори. Али прости природни језик тада је већ одавно прешао на онај облик, који је талијанској речи за „љубав“ био основа: *amore*.

Једно је тада морало још нарочито допринети томе, да се стил одвоји од језика: утицај, који су при поступном покршћавивању књижевности задобили латински преводи библије. Трудиле су се наравно да свету реч грчког оригинала преведу што је могућно тачније, и тако видимо да се овде у појачаној мери понављају појаве, на које смо раније наишли код Апулеја и Тертулијана: или се просто узимају грчке речи, или се праве нови латински изрази што више према грчким облицима. Последњем поступку имају захвалити за свој постанак речи као *salvator* „спаситељ“.

Утицај хришћанства.

При том не треба порицати, да је с друге стране баш хришћанство према својим тенденцијама допринело понешто

популарисању књижевног језика. Не рачунајући никако то, што је показаним путем понеки грчки израз морао постати обичан и народу (на пр. *baptizare* „крстити“, *ecclesia* „црква“, што и даље живи у итал. *chiesa*, франц. *église*), — хришћанство је имало много више повода, да говори језиком свакога, него многобожачка књижевност, која се и по садржају све више и више одвојила од народа. Ну тада се у хришћанским предметима латише пера и такви, који су у литерарним претензијама били врло много оскуднији но њихове многобожачке колеге, па се то огледа и на њиховим списима.

Насупрот лавирању прознога стила између обиља старијих угледа, појезија остаје сразмерно стадна. Овде није било колебања у укусу, која се тамо обележавају на пример именима Цицерон—Апулеј. Песници Августова времена остају у свему норма, од које се дабоме и овде све више и више одступа због тога, што се живи идиом све јаче револтује против насиља, које се чини с њиме, и у стиху понеки пут даје себи одушке на врло некласичан начин. Ово се нарочито показује у опадању квантитета. Тачно разликовање дружине и краткоће у главном је поколебано утицајем јакога акцента, и оно што можемо још много раније посматрати у вулгарном стихотворству, сада се опажа и у уметничкој појезији. Већином дабоме у погрешкама овде онде; али хришћанство, које и овде опет иде напред не случајно, већ око средине 3. века у Комодијану представља човека, коме при творби његових побожних хексаметара мучно да је много више стало до квантитета него немачким творцима таквих стихова.

Неизвештачен латински језик. VII. Говорни језик. Ми смо латински језик, какав је био у свачијим устима, упоредили са живом реком, која се зарана губи нашем погледу под леденим покривалом уметничкога стила у књижевности. Али ми смо видели већ и то, како ледено покривало у току векова бива све слабије и слабије и како река одоздо све јаче о њега бије и овде онде већ се преко њега прелива. Можемо ли ми, уз пркос његовој дугој скривености, створити себи слику о том, како је он изгледао, како се свакодневни латински језик стварао у току времена? Нисмо баш сасвим без средства за то. Плаута смо већ познали као једно од најважнијих а већ смо и то научили, да 3. век и доцнији у оном, што се нама са гледишта наше школске граматике чини као груба погрешка, често само плаћају данак природном начину говорења, ненормираном никаквим књижевним језиком. Али и између тога и поред тога налази се понешто, што нам објашњава појединости фамилијарнога језика. Ми на пр. имамо међу стотинама хиљада латинских натписа и таквих, које су израдили људи без икакве литерарне аспирације. На зидовима Помпеја, које је 79. године по Хр. затрпао Везув, читамо и данас још свакојаке загреботине, које се често

како по моралности тако ни по вештини у језику не издижу изнад нивоа онога чиме код нас беспослене руке данас украшавају зидове. Ако је неко желео да други не победи у тркама на колима у цирку — већином је то био зацело конкуренат —, записивао је његово име са неколиким клетвама на оловну таблицу и онда је бацао у ров; личан број таквих таблица опет је нађен, и граматичару, који жели да чује како народ говори, клетва је постала благослов. И гробни натписи, многобожачки као и хришћански, место класичних облика врло често показују оне који су у народу били обични. Поред натписа налази се и у рукописним језичким споменицима по нешто томе слично. О реалистичком увођењу народнога језика код Петронија била је већ реч. По нешто још одају на пр. и граматички уџбеници код Римљана. Али не на тај начин, што би се неки од њих ex professo бавио о свакодневном језику. На против — кад се помену облици тога језика, они се наводе као супротност књижевним, те се ови последњи означе као једино достојни да буду употребљени. Тако се нарочито ради у једном малом спису из 3. века, у коме се у два ступца једно поред другог лево наводи коректни, т. ј. књижевни облик а десно фамилијарни са једним *non*. Што је за нас важно, то је наравно баш оно, што стари граматичар одбацује. Кад на пр. читамо *vetulus* („стар“), *non veclus*, онда је последњи облик за нас изванредно занимљив као облик, из кога се развило италијанско *vecchio*. француско *vieil*, што се према гласовним законима не би могао извести из књижевнога латинског *vetulus*.

Реконструкција говорнога језика према романским језицима.

Последњим примером додирнули смо већ један нов и поред Плаута највећи ред сведочанства, која имамо о појединостима римскога свакодневног језика. Да је баш и изгубљено све, што директно даје извештаја о њему, ми бисмо ипак били су у могућности, да га реконструиремо. Управо онако исто као што смо праиталиски језик у његовом битним цртама реконструисали према латинском, оскиском и умбриском, и тако звани синови латинскога језика, италијански, шпански, француски и остали, дају нам могућности, да нацртамо слику језика, из кога су они постали. Али овај језик наравно није латински из књига, писани латински језик, већ баш онај латински, којим је говорила маса, што је полатинила Шпанију, Галију итд. По романским језицима ми бисмо облик говорнога латинског језика *veclus* (место књижевнога *vetulus*) могли извести и онда, кад нам он не би био загарантован од античкога сведока. Тако се наша реконструкција прароманског језика у великој множини случајева слаже са античким извештајем о свакидашњем језику, у многим случајима шта више већ и са његовим најстаријим сведоком, Плаутом. Једна особена црта романских језика је на пример та, што је средњи род изгубљен и у многим случајевима замењен женским родом на -a у италијанском *la gioia*, француском *la joie* „радост“ не огледа се латински

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

тинско *gaudium* већ фемининум *gaudia* (генетив *gaudiae*). Како се не може посумњати да је онај романски облик женског рода на *-a* често образован од плурала средњег рода, који се у латинском свршује на *-a* (*gaudia*, генетив *gaudiorum*), тако и Плаут до душе нема још онај фемининум *gaudia*, *gaudiae*, али чешће употребљава плурал *gaudia*, *gaudiorum*, где би сингулар не само био довољан, већ и једино коректан према употреби цicerонскога латинитета. Слично је слагање између романскога и Плаута што се тиче члана и заменице трећег лица „он“, „она“, „оно“. У почетку смо казали, да њих у праиталискоме никако нема, али романски језици сви имају: одређени члан (Француски *le, la*, италијански *il, lo, la*), неодређени (Француски *un, une*, италијански *uno, una*) и „он“ и „она“ (Француски *il, elle*, италијански *egli, ella*). Први и трећи ред облика очевидно развио се из латинскога *ille, illa* „онај“ итд., а неодређен члан из латинскога *unus* „један“. А код Плаута налазимо не само *ille, illa* и *unus, una* у већ ослабљеном значењу, које сасвим живо опомиње на значење романскога члана и заменице, него код њега имамо такође често *ille, illa* итд. наглашено на последњем слогу (*illé, illá*), а јасно је, да је на пр. *la* могло само онда постати од *illa*, кад је наглашен не његов први већ његов други слог.

Ну ми можемо и поред таквих појединости доказати, да и битна црта у структури романских језика није већ била сасвим туђа свакидашњем језику у Плаутово време — тако звани аналитички карактер. Романски језици (као и многе млађе језичке фазе) склони су да у описивањима исказују оно, што су старији периоди обележавали једноставним облицима. Док је у праиталиском још било могућно „у врту“ изразити једном речју, већ латински из најстаријег историјског времена мора на то да употреби две речи: *in horto*. На овом путу романски је отишао изванредно далеко; нека се упореди само Француско *à la mère* са латинском *matri*, *de la mère* са *matris*, *il a écrit* са *scripsit*, *plus long* са *longior*; чак понешто, што нам се сад у Француском већ показује опет као једноставно, управо је такође такво описивање, нпр. *il écrira* то је управо *écrire a* „он има писати“ насупрам латинскога *scribet*. А код Плаута већ налазимо *dare* „дати“ понегде у необичној конструкцији са *ad*—Франц. *à*, где би се према нашим школским граматицама очекивао датив. Облике упоређења Плаут чешће описује са *magis*, па чак се нађе у његово време већ и описивање са *plus*, које тачно одговара Францускоме (*plus long* „дужи“). И *de* „од“ може се тада већ наћи тако употребљено, да је веома слично ономе *de* Францускога партитивнога члана (*de l'eau*).

Разна старост
карактерно
романских по-
јава.

Друго опет не може се пратити тако далеко унатраг. И ако се већ пре Христовог рођења појављује поштогод, што у латинскоме одговара типу *il a écrit*, налазимо тек у

4. веку после Хр. *sribere habet*, што се може тачно упоредити са *écirira* „он ће писати“. Особене романске адвербијалне творевине на *mente* (италијанско *sinceramente* „искрено“, *prossimamente* „ускоро“, француско *sincèrement*, *prochainement*) могу се извести из латинских спојева као *sincerā mente*, који се појављују најпре у 2. веку по Хр. Друга тако карактерна појава, као што је промена гласа *s* испред јасног вокала у пискав глас (латинско *Cicero* изговара се *Кикеро*, али француско *Cicéron* изговара се *сисерон*, италијанско *Cicerone* изговара се *чичероне*) по нетачном је рачуну један век а вероватно и више векова млађа него постанак адверба на *mente*.

Све ове појаве свуда су продрле наравно често тек много доцније но што су се показале у својим првим замецима. Али ако се не поклања даља пажња овој диференцији, сме се рећи, да су се разне особености романскога у врло разним временима показале у латинском свакидањем језику, да је дакле овај свакидањи језик морао имати историју много богатију у променама него књижевни језик. Мاستило је течност, која конзервира.

При том смо у могућности да заиста утврдимо само један део ових промена у свакидањем језику; остале се могу извести само из романских језика. Кад нпр. у француском имамо *très* „врло“, може се претпоставити, да је латинско *trans* „преко“, чији је гласовни изданак несумњиво *très*, ма кад добило значење „врло“; али то се до сада не може доказати ни у једном латинском језичком споменику. Исто вреди и за творбу имперфекта; за један ред романских језика мора се узети да је био облик *noneam*, *sentiam* место књижевних *nonebam*, *sentibam*, али и овде до сада немамо никаког писменеог доказа.

Међутим до сада немамо у латинској књижевности доказа не само за поједине облике, који се морају узети према романским, већ ни за цео процес стварања локално ограничених језика на пространој области, којом је некада владао латински језик. Природно је, да се латински језик, који је био распрострањен на великом делу Европе и једном делу Африке, морао распасти у дијалекте, нарочито с тога, што је у Француској, Шпанији и Румунији пренесен на сасвим разно домаће становништво. Ну и ако су се ови дијалекти на послетку толико јако диференцовали, као што то видимо, кад данас упоредимо француски, италијански, шпански и румунски, ипак се у самом латинском језику није могло до сада доказати ништа ма колико значајно од таквих локалних различности, — јер да „афрички“ латински није био никаква месна појава, видели смо већ напред. Ово ће зацело бити са тим у вези, што нису сачувани опширнији споменици неискваренога народног језика из последњих векова пре појаве појединих романских језика, чији најстарији споменици не иду унатраг даље од 9. века.

Полатинавање
у романским
језицима.

VIII. Утицај латинскога на друге језике. Ми смо видели у не мало земаља што су биле у кругу римске власти и културе, да се долази до потпунога полатињења: Иберци у Шпанији и Келти у Галији прошли су кроз овај процес, исто тако становништво Алпа и земаља на доњем Дунаву, као што показују енгадински и румунски језик. Али чак и код таквих народа, који су онемо кругу припадали само пролазно или су се с њиме само додиривали, извршена је у старо доба јака инфилтрација латинскога језичког блага. То је можда најјаче код Албанеза; други језици су ограничили позајмице већином на одређене сфере речи, узимајући од Римљана називе за извесне културне тековине, с којима су се упознали тек преко Римљана или које су нашли код њих нарочито обрађене. У грчки језик источнога римског царства продрло је много из латинскога, нарочито називни чиновнички и правнички изрази.

Латинске позај-
мљене речи у не-
мачком.

Интересантне су латинске речи, које су у првим вековима нашега рачунања времена узете у немачки језик. Ово узимање није једнострано, јер се тада латински језик са своје стране обогатио од немачкога добра. Ну претежна улога даваоца ипак је припала Римљанима са њиховом надмоћнијом културом, која је доцније хришћанством још појачана. Кућа и врт, кујна и подрум, чијем су се римском уређењу Германци на Рајни и Мозлу могли довољно дивити, јасно показују још и данас из старине примљену латинску терминологију: *Mauer, Pfeiler, Pfosten, Ziegel; Birne, Kirsche, Pflaume, Pfirsich, Kohl, Rettich, Kümmel, Senf, Pfeffer; Tisch, Schüssel, Sessel, Becher, Kelch* и толико других најобичнијих речи из истих сфера од Римљана су. Још друге римске речи донела је трговина: *Münze, Pfund* и многе сличне. Нису све позајмице биле тако мирне врсте. Ратни сукоби а зацело не мање и служење Германца у римској војсци донели су им на пр. и речи као што је *Pfeil*. Нов слој позајмљених речи продро је у Немачку са римским хришћанством, од чести доцније него напред наведене али ипак још у раном средњем веку; такве су *Propst, Messe, Kreuz, predigen* и др., а међу њима и такве, које су Римљани сами примили од Грка, као *Priester, Mönch, Orgel*.

Као што смо уосталом могли код латинског језика показати утицај грчкога лексикона не само у његову првобитном облику позајмљених речи, већ и у таквима, које су тачни преводи грчких, тако се и латинска мешавина у германскоме не ограничава на непосредно примљене речи: и овде можемо на једном занимљивом и важном случају доказати творбу према туђим сложеницама а са домаћима материјалом. Немачка имена недељних дана *Sonntag, Montag, Dienstag, Donnerstag, Freitag* начињена су према латинским *Solis dies, lunae dies, Martis dies, Jovis*

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

dies, а код три последња римско божанство (Mars, Jupiter, Venus) замењено је германским, које му одговара (Thingsus, Donner, Freia).

WWW.UNILIB.RS

Позајмице из мртвог латинског.

Све позајмице из латинскога, које су до сада набројене, долазе у оно време, када је он сам био још живи језик. Али док други језици умиру са својим носиоцима, латински је барем у овој пространости имао ту сасвим јединствену судбину. да надживи такву смрт. Он је задржао своју важност као средство за израз једне велике културе, од које су се још једнако осећали зависним, коју су у многоме осећали надмоћнијом од своје; то је био језик књижевности, којој су се много дивили, која је баш у вештини стила дала оно што је најбоље. Тако у изобиљу потичу од њега утицаји на језик и много векова још пошто су се затворила последња уста, која су латински говорила као матерњим језиком.

Да би се показало све до појединости, потребан би био зналац целога круга модерних цивилизованих језика и њихове историје; овде се може упутити само на понешто врло мало. Романски језици, незадовољни богатим наслеђем, које су примили од свога латинског оца, често су доцније још чинили позајмице од њега. У француском се могу видети тако звани дублети или двоструке речи, у разном облику изданици једне исте латинске речи, као *raide* (*roide*) и *rigide*, које обе значе „крут“, „укочен“ а долазе од латинскога *rigidus*. Први облик показује трагове гласовне промене, које је *rigidus* морао претрпети у свакодневном латинском језику и његовом развоју до романскога (упор. *froid* „хладан“ од *frigidus*); то је латинска реч, како је непосредно предавана од уста до уста и од поколења до поколења. *Rigide* напротив много тачније у гласовима одговара латинскоме *rigidus*; а ово је могућно само с тога, што се тај облик није из њега историски развио, већ је тек у новије време позајмљен из латинске књижевности: и овде је мастило утицало конзервирајући.

У овом случају хабитус дужника и повериоца има толико много сличности, да такве латинске уљезе науком неизоштено око једва може издвојити од романске масе. Другачије стоји ствар код оних латинских позајмљених речи, које је немачки језик у се примио од времена средњег века. Како се оне скоро све на први поглед свакога образованог човека одмах разликују од немачке језичке грађе, сваки може и сам испитати множину немачких млађих позајмица из латинскога; нека само једанпут код које хоће немачке лектире обрати на то пажњу за кратко време. Већина ових речи наравно односи се на школу и научни рад. Са организацијом средњих и великих школа код Немаца изрази као *Rektor*, *Professor*, *Privatdozent*, *Doktor*, *Student*, *Kolleg*, *Kollege*, *Auditorium*, *Honorar*, *Direktor*, *Ordinarius*, *Klasse*, *Sexta* до *Prima*, *Primus* и многи други тако су тесно скопчани, да се чини,

да се не би речи могле изменити а да се и ствар не преокрене. Од наука показује нарочито много античких стручних израза она, коју је старо доба имало као први предмет и која кроз стоји на античким основама, филологија са граматиком. Слава због проналаска припада ту скоро потпуно Грцима, али не живе и сада грчки изрази и нису данас обични сваком ђаку и сваком образованом човеку већ њихови (каткад врло невешти) преводи латинских граматичара. То вреди за све називе као што су *verb* и *субстантив*, *казус* и *персона*, *императив* и *конјунктив* итд.; и ако је више пута покушавано да се ови изрази понемче, показало се више тешкоћа него користи од тога. Правна наука имала је у том већег успеха. И само име *Jurisprudenz* је понемчено, али је ипак још остало много латинских израза, као што су *Prozess* и *Testament*, *Assessor* и *Referendar*¹. У другим наукама, као у медицини и математици, латинскоме је пре свега опет допала посредничка улога: грчки стручни изрази употребљавају се уопште у оном гласовном облику и са оним акцентом, које су им дали Римљани. Значило би губити се у даљини, кад би се хтела макар само и нагласити множина латинских позајмица још код уметности и на другим пољима људскога рада; остаје да се уз то помене још једно дубоко утицање латинскога на модерне језике. Кад год бива примања из једнога

Синтактичко-стилови утицај латинскога на нове језике.

језика у други, обично се оно икад не ограничава на лексикон. Латински је код свих новијих културних народности имао неко време врло јаке утицаје и на синтаксу и стил. Модерни језици, романски као и германски, морали су тек с муком извојевати себи право на литерарну употребу барем поред латинскога, а још у 19. век подобност писати и говорити латински вредила је нарочито у Немачкој као важан захтев општега образовања; код колико њих била је ова подобност чак много већа него подобност изражавати се на матерњем језику. Тако се у 16. веку један француски граматичар тужи на „жељу да се латински стил прими а свој напусти“; велики писци овога и даљег столећа имају безбројне латинизме у конструкцијама и реченичном склопу. Од енглеских класичара да поменемо овде бар Милтона, који како у речима и облицима тако и синтакси и стилу нарочито често иде за латинским (дабоме и грчким) Немачки. угледима. У немачком вештачки нагомилано периодовање, против кога су се почели у новије време енергично борити, свакојако важи као латинско наслеђе, што је нарочито јасно у канцелариском стилу. Али је истим путем дошло и много друго што је у појединоме

¹ На пречишћавању немачкога језика уопште и понемчавању стручних назива успешно ради *Allgemeiner Deutscher Sprachverein* са својим листом, који је већ у 24. години издавања, и у нарочитим издањима.

необично код највећих немачких књижевника. Како је Лесинг отац немачке модерне прозе и свакојако један од најистакнутијих немачких стилиста, то ће његов пример моћи овде нарочито послужити као доказ. Он се понеки пут одважава на конструкције као што су: „Seien Sie, wer Sie wollen, wenn Sie nur nicht der sind, der ich nicht will, dass Sie sein sollen“, „ein Band alter Fabeln, die sie ungefähr aus dem nämlichen Jahren zu sein urteilen“, итд. Латинизам овде може рукама опипати и почетник у латинском. Нарочито је значајан други случај. Јер „акузатив са инфинитивом“ је неколико постао мерило латинскога утицаја на немачки стил. Пре Лесинга имају га на пр. Поткер, који је око 1000. године много с латинског преводио, и у 16. веку Фишарт, који је такође био међу првима, што су правили немачки хексаметар.

Настава латинског језика.

Свакојако биће их, што у ограничењу латинске наставе нарочито у избацавању латинскога састава виде јемство за побољшање немачког стила, који ће, ослобођен досаднога угледа и упућен само на своје законе, од сада добити већу лакоћу и са тим више особености. А зар последње године нису показале, да је немачки стил у опасности, да хладну грозницу латиноманије замени ватреном галоманијом и англуманијом! Међутим ако се и допушта, да ће оно, што је до сада одузето од латинске наставе добро доћи матерњем језику, — ипак ће из напред изнесених посматрања, ма како да су она кратка, толико бити јасно, да би даље подсецање знања из латинског језика значило тежак губитак и за разумевање немачке националне историје језика, какво треба да има сваки образован човек.

IX. Латински језик од краја старог доба. Учити латински не значи само добити један од два кључа за разумевање старине. Напред смо већ видели, како је он и један од кључева за разумевање немачког језика. А смемо још више рећи: он је такође један неизоставан кључ за разумевање модерне културе, не само зато, што је она подигнута на античкој, већ и зато, што је велики број најодабранијих духова средњег века и новог времена својим мислима дао латински облик.

Латински пре и после ренесанса.

Овај познати живот латинскога језика, као год и цела историја људскога образовања од краја старог доба, раздвојен је ренесансом на две половине. Ако се хоће да се ово добро разуме, може се рећи: у првој је употребљавање латинскога језика слободније, оригиналније, дабоме и много погрешније и дивљачније; у другој се плашљиво гледа на класичне угледе. Ово не значи, да и у првој половини по каткад наслањајући се на античке ауторе нису знали писати врло добро латински. Али у главном овде више значи

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

уопште изражавати се, па се то ради латински, јер су германски и романски језици тек врло постепено израђени као средство за писмено изражавање. У другој периоди на против у главном је стало до тога, да се, кад се латински изражава, и коректно и лепо изражава. Данте а у многоне још и Петрарка пишу латинским језиком, који би за Цицерона био у неколико неразумљив а у неколико несносно погрешан. А сам Петрарка је опет ископао изворе најбољега латинског стила; и ко се из ових извора није јаче напојио, наскоро не сме се више усудити да на латинском исказује мисли, ако неће да због свога стила буде исемајан као мрачњаци. Сад нестаје масе варварских речи, којима су писци средњега века прошарали свој латински језик, било стварајући их изнова, било позајмљујући из језика својих земаља; нестаје варварских конструкција, које су такође постале или због самовољнога нагрђивања или под утицајем народности. Па и ако по свој вероватноћи од пре једне и по тисуће година ништа више није написано на латинском језику, код чега не би Цицерон или Вергилије имали да учине граматички или стилски врло знатне замерке, ипак се с друге стране новолатинској стилској вештини сме дати сведочанство, да није оскудна у радовима са изванредном елеганцијом и финоћом.

Више пута је већ речено, да је баш ово, често тако вештачко подражавање класичноме стилу, како га је уочио ренесанс, одузело латинскоме језику остатак живота, шта му беше претекао и после старог доба. Могућност, да се нови појмови означе смелим новим речима, да се мисао не стеже у шаблоне Цицеронова периода, — укратко, могућност живог даљег развитка, у колико се он може у опште замислити код једног књижевног језика, морала се оставити и латинскоме, ако је требало да он трајно буде и само као интернационални научни језик. То може најбоље потврдити она наука, у којој је латински доиста задржао овај положај до данашњега дана, систематска ботаника. Смеле творбе нових речи, које се стално умножавају из грчког и латинског језичког материјала, одбацивање сваке стилске вештине — то су знаци њеног латинског језика, али он даје Немцу могућност, да се споразуме са Русом и Јапанцем.

Ако ботаника даје позитиван доказ, да једино самовласно поступање може латински језик оспособити, да остане научни језик, класична филологија даје негативан. Несумњиво је — дабоме поред све веће тежње, да се научно градиво вештачки обради на матерњем језику — захтев да се пише „цицеронски“ узрок томе, што чак и код филолога јако опада склоност, да се на латинском изражавају. Филолог осећа данас више него икад раније потребу, да поред тако званих класичких периода старог доба најтачније и по ствари и по језику испита и раније и позније периоде. Природно је, да оптере-

Класицистичка имитација и њен утицај.

Латински као научни језик.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.un...

ћење памћења језичким материјалом тако разних периода веома отежава, класицистичко“ подражавање латинскоме.

Поред тога су баш последње године показале, како је незахвално старање да се пише „класички“, чак и кад се енергично уклоне споредни утицаји што су на сметњи. Да Цицерон пише кроз ритмички, као што смо напред изложили, опет је пронађено тек пре нешто више од десетак година. И тако је дакле кроз нецицеронско све оно, што је од времена ренесанса писано „цицеронским“ латинским језиком и чему су се као таквом дивили.

Латински као језик политике. Као што је латински као научни језик чак и у области филологије готово одиграо своју улогу, тако је он данас сасвим ишчекао са политичкога поља. Некад је он овде био господар, док није на његово место дошао француски. Затим му је Угарска до у наше време остала као последње прибежиште, па је сад и одатле истиснут. Тако је сада још само једна област, у којој власт латинскога језика и даље остаје непромењена, дабоме велика и поуздана област — католичка црква.

Новолатинска књижевност. Како смо у овом прегледу историје латинског језика у средњем веку и у новом времену до сада истакли облик, треба сада да бацимо један поглед и на садржај ове новолатинске књижевности, те да појачамо тврђење, да је у њој изнесена таква имаовина човечанства, која се не може изгубити. При том је боље држати се реда по књижевним врстама а не по времену. Код овакве поделе одмах се показује, да проза има да изнесе много знатније радове него појезија.

Појезија у средњем веку. Јер, да почнемо са овом последњом, новолатинска појезија даје додуше много, што је веома занимљиво по себи или као члан целокупнога новијега књижевног развјатка, тј. већином баш као део појединих националних књижевности, али то није рад, који би се могао ставити међу стварно велика дела у појезији.

У латинској појезији других времена и других народа у ново доба. понавља се исто: ништа од првога реда, али много, чији би нам губитак морао јако отежати разумевање развјатка. Петрарци не би његови латински спевови донели почасно место, али заједно са латинским прозним писмима они чине његову личност и његове тежње много јаснијим него сонети и trionfi. И човек као што је на пример Немац Андреја Грифиус постаје разумљивији, кад се знају његови латински епи из младости, на којима се може видети, колико се дубоко у 17. веку улазило у читање старе латинске појезије и до какве се умешности дошло у имитацији, уз пркос многим погрешкама.

Као што ови латински производи интересују човека као документи за развјатк њихових писаца и њихове епохе, они собом могу у другоме

створити познаваоцу неко уживање, а да и нису важни казни као точак у литерарном строју. Такав је на пр. понеки спев хуманиста или побожне оде језуите Сарбјевског († 1640), по којима му је због приближавања латинскоме угледу његово време дало почасно име пољскога Хораџија.

Сва ова посмрчад латинске музе имају само секундаран интерес и примамљиваће једино филологе и литерарне љубитеље. Али код прозе потребно је учинити такво ограничење само у толико, у колико је реч о чисто белетристичким делима. Дабоме и овде је по-Белетристика, нешто имало доста утицаја; али ипак то све остаје усамљено и незначајно према оним споменицима, које је латинска проза подигла на научном пољу, јер овде има многог чега, што и нефилолога натерује на тачније посматрање. Из множине да истакнемо барем нешто. На

Право. Јустинијанов *corpus iuris* наставља се у средњем веку (од прилике од 1100. године) обилан рад тумача на латинском језику. Историски извори, како документи тако и писци, међу којима су људи

Историја. као Гргур из Тура, Беда и Paulus Diaconus, служе се латинским језиком, и то у колико су по времену старији, у толико више једино њиме. А на философском пољу латински језик постао је не само

Философија. изречни облик схоластике, већ и великани модерне философије, као Спиноза († 1677) и Лајбниц († 1714) писали су или увек или већином латински. На пољу математике и природних наука довољно Експерименталне науке. је споменути два имена: Њутн († 1727) и Гаус († 1855). Овде не треба порицати могућност, да би се све велике мисли последње четворнице могле исказати исто тако добро на холандском, енглеском и немачком. Али ми немамо да рачунамо са оним, што би могло бити, већ са оним, што је. У колико је већи и оригиналнији неки мислилац, у толико је више код њега језик кора мисли, која се не може одвојити а да и сама мисао не претрпи штете, па тако и математичар и природњак дотле неће моћи бити без латинскога, докле Њутн и Гаус заузимају своје почасно место у науци.

Неколико примера из области духовних радова на латинском језику од краја старог доба на срећу је узето, да би се дала довољна представа о огромности њиховој. Мислимо, да ће и то мало, што је овде речено, бити довољно, да оправда Шопенхауерову реч, те нека она и буде на завршетку (Parerga II § 209): „Човек који не разуме латински једнак је с оним, који се налази у каквом лепом пределу на облачном времену: његов је хоризонт веома ограничен: само оно што му је најближе види јасно, а мало корака даље изгуби се у неодређеном. Хоризонт латинца напротив иде врло далеко, кроз новија столећа, средњи век, старо доба“.

ПРЕВОДИ С НЕМАЧКОГ У СРПСКИМ ЗАБАВНИЦИМА ПРВЕ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА

(Прилог Историји српске књижевности)

написао

М. Ст. Станојевић

(НАСТАВАК)

Позната немачка збирка *Der Philosoph für die Welt*, садржи, поред више приповедака од разних књижевника, и неколико критичких проматрања и писама о Лесинговој *Емилији Галоти*¹, Гетеовом *Вертеру*² и другим незнатнијим списима из тога времена. Стејић са својим „Лас Касасом“ није учинио најбољи избор. Енгел је имао у наведеној збирци и бољих ствари, па је стога требало узети оно што је најбоље, ако се мислило да српска књижевност не може без њега бити.

Мало је бољи избор учињен са преводима у *Забавима* за 1832. Под натписом „Досетљиве забаве разума“, Стејић је превео неколико одломака из разних страних писаца: Рабнера, Виланда, Волтера и Франклина. У томе своме раду служио се и познатим немачким часописом *Der teusche Merkur*, који је у времену од 1773—89, уређивао Виланд.

Одломак „Веселе“ (диалога између Диогена и Диофанта), преведен је из Виландова дела *Nachlass des Diogenes von Sinope. Aus einer alten Handschrift*³. У њему је главно тежиште доказивање да се свака врлина као мати најбољих весеља, слаже са сваком невином радом (Die Tugend, die selbst die Mutter der besten Freuden ist, trägt sich mit jeder schuldlosen Freude). — А које су радости невине? Пита Диофант. — На то ти не могу одговорити, вели Диоген, али ти бар то могу казати које нису невине... Што си се Диофанте заруменио? Ти се бојиш да ти не споменем постељу (Ruhebett) врле Лизистрате⁴.

¹ Ueber Emilia Galotti, von J. J. Engel. Brief 1—4.

² Ueber die Leiden des jungen Werther. Aus einem Briefe von Ch. Garve.

³ Ово дело изашло је први пут 1770, под натписом *Dialogen des Diogenes*. Горњи назив дали су му издавачи тек доцније, према неком старом латинском рукопису: *Diogenis Sinopensis Reliqua*.

У целокупном издању Виландових дела од 1855—7, ове *заоставштине Диогена из Синопе*, изашле су у XIX свесци Ch. M. Wielands sämtliche Werke, Pr. 1857. Узети одломак је у чл. 32, стр. 83—89.

⁴ Писац је овде сигурно мислио на познату комедију Аристофанову *Лизистрата*, коју су неки критичари огласили као неморалну. Међутим доцније се потврдило да то није истина. У такоме комаду нема ничега неморалнога, где атињанка Лизистрата предлаже свима атичким женама (атинским и спартанским), да сложено одбију

Не бој се ништа. Нека би то међу твојим тајним радостима најгрешнија била, ништа за то! Радовање, Диофанте, или радост кад се какав несрећан човек, кога (на правду) гониш, да ти пред ногама пузи; радост коју осећаш кад си „растећу“ заслугу (ein aufklimendes Verdienst), којој јако завидиш, угушио, и врлину која те помрачава, сасвим опрнио; радост, кад си ниским удварањем и ласкањем, уши каквога великаша задобио, или наследство какве старе будале од гладних уста његових сродника отео; радост чинити зло, да из њега произађе друго какво добро, као што ти често доказујеш, — такве радости, Диофанте, па ма оне и твоје биле, ја ти се заклињем свим боговима и богињама, много су више за осуду, него радости оних младих баханата, који су јутрос осветак дана дочекали у пустој игри и забави, при пуним чашама и заморним девојкама — — —

Превод је доста тачан; тежи и заплетенији изрази, исказани су слободније, али се ипак свуда види добро разумевање и познавање духа, како српскога тако и немачкога језика.

Исто је тако лепо и тачно преведена и Коцебуова игра *Изгубљено дете*¹, у *Забавима* за 1836. Само што избор опет није испао најбоље за руком. *Изгубљено дете* је једна од оних намештених игара, каквих се код Коцебуа врло често налазе. Он је њоме хтео да изнесе јачину родитељске љубави према својој деци и у томе је донекле и успео; али је игра покварена многим изненадним обртима, те све изгледа да је нарочито удешено и припремљено само да се што пре напише који комад више и изазове јачи ефекат кога у игри иначе врло мало има. Садржина комада у главном је ова:

Стари лорд Алхорет има два сина. Један је непослушан и неваљао, али га отац ипак више воли него другога сина Борђа. Једном у свађи Алхорет отера Борђа у свет, а наскоро за тим умре му и онај син који је требао да наследи очевину, кога је тако јако волео. Алхорет остаје сам, скоро без игде икога. Покушава да се убије пиштољем, али му ту намеру осујети слуга (Вилиам). После тога одлази крај мора, с намером да се дави, али и од тога одустаје, јер поред мора на обали наиђе на изгубљено дете, сажали се на њ и хоће да га води родитељима. Мати и отац детињи, који већ седамнаест дана траже своје дете, сусретну их, и мати од силне радости што је дете нашао, пада скоро у несвест. Сад настаде упознавање, и, какав случај! Борђе, који је

своје мужеве, и да их се одрекну све дотле док они не прекину ратовање око преласти двеју вароши (Спарте и Атине), јер су због њега многе жене остале без мужева и без кућевне заштите. Предлог Лизистратин буде примљен, жене победе и рат престаде. „И шта има ту неморалнога? О грађани моји! Ја вам свима желим такве жене!“ Узвикује француски књижевник Fr. V. Hoffman 1760—1828).

¹ *Изгубљено дете*, забавна игра у једном делу од Коцебуа. *Забаве*, књ. IV, 1836, стр. 135—56. — *Das verlorene Kind. Ein Schauspiel in einem Aufzuge.* Theater von A. Kotzebue, Bd. XX, S. 35—52. Zuerst in *Almanach dramatische Spiele* 1806.

своје дете изгубио, беше син Алхорстов. Овај, дакле, није ни знао да је од морских таласа спасао своје рођено унуче. Случај је хтео да тако буде, па је тако и било!

Намера је преводиочева овде била, као што сам у предговору ових својих *Забав* каже, да „мало узгред покаже, како би од прилике ваљало, диалоге и разговоре управо србски писати“.

Да ли је одиста за „србски театар“ требало баш оваке диалоге и разговоре писати, то је ствар о којој би се дало опширније говорити. Стејић је у своме филозофирању и сувише ситничарио, те је поједине ствари посве опширно разглабао и објашњавао, чак и онда када није било потребно на томе се много задржавати, или када је се све то могло казати само у неколико речи. Он је ишао до ситница и онде где се много штошта само по себи разуме. Сваку приповетку, роман или позоришну игру, хтео је да сведе на чисто моралисање, на упутства како људи треба да врше своје дужности према себи, према другима и према држави. Износили та своја морална начела и друштвене нагледне, циљ му је свагда био усавршавање душе и разума својих читалаца. Перо му је ретко кад излазило изван тих граница, и изван тога калуна. Тако у причици „Ахмет Метхемир и његов син Абдала“ од А. G. Meissner'a, која је преведена у истим *Забав*ама, не може се ништа друго наћи до сува склопљена придика, коју отац даје своме сину, кад овај стаје на снагу и кад се креће на пут своме стрицу стамбољскоме паши. Ту је поука о богатству и сиромаштву, о јарости, о вери, о женама, и сличним предметима са којима се свакога дана у животу срећемо. Иначе, других каквих занимљивијих и забавнијих ствари, не може се у њој наћи. Па ни прерађена приповетка „Стефан Краљевић“, нема у себи ничега особитог. Збрка имена, час немачких час српских, учинила је више смешном него озбиљном за „морално изображеније младежи“. Писац јој је заборављени бечки „списатељ“ Вајгл, кога је тешко наћи и у најдебљим биографским лексиконима. У једној напомени испод текста, Стејић вели да је грађу за ову приповетку нашао у неком бечком забавнику (од исте 1836 год.), и по њему је причу сам слободно и „обширније“ израдио, а не каже који је то забавник, и како се зове тај „Г. Вајгл“ који је у његовим *Забав*ама могао наћи гостопримства.

За приповетку „Пултава“ такође ништа више није казао, до само толико да је из „*Комета* од 1831 год. преведена“. Да ли је тај *Комет* био каки немачки или руски лист, или каки забавник (алманах), о томе се у *Забав*ама ништа не помиње. Судећи по именима у приповеци, и по грађи, која је узета из рускога живота, могло би се закључити да је то био неки руски забавник, часопис или новине.

Пета књига *Забав*а е белетристичким преводима, најмршавија је. Али је избор донекле бољи него у претходним свескама. Тако у њој

имамо „Слово туге и жалости једнога удовца“ од чувенога немачкога сатиричара G. W. Rabener'a (1714—71). Ово управо не би ни могла бити приповетка, у смислу како се она данас разуме, већ некаква исповест или тугованка једнога удовца који нам „толкује“ развој своје прве љубави према некој девојци, за тим своју женидбу с њоме, па њено господарство над њим, њену раскош и добро „пријатељство“ с његовим познаницима, и напослетку њену смрт коју је он десет година жељно очекивао. „Ја сам у своје браку много морао теглити и подносити, вели тај удовац; и управо онда кад нисам ни најмање надежде имао, да ћу се спасти и избавити, ал' ми сама смрт у помоћ дође, и покоси ми жену, готово у најбољој њеној снаги и сили! — Ко је као бог! — Лака јој била црна земљица, и — вечна јој памет!“

Образац за овај састав нашао је Стејић, као што горе поменуемо, у „сатиричким књигама славнога Рабенера“, те га по „особености нашега женскога света тако слободно израдио да он ни малом половином не личи на онај стари посао тога оригиналнога списатеља“.

Рабнер је био писац осамнаестог века, и за данас можда застарео, али је за Стејићево доба и ондашње прилике био добар. Својом сатиричном жаоком он је радо боцкао владоце, свештенике, и сву ону високу госпоштину која точак цивилизације више кочи него што га напред креће. Разуме се да је због таквога поступка рђаво пролазио, јер му је строга саксонска цензура многе саставе конфисковала, и такорећи силом га приморавала, да са својом жучном сатиром пређе на друго поље рада. Он је тако и урадио. Почео је да непоштене и неваљале људе свога времена, шиба писмима која је овда онда публиковао по листовима и засебним издањима; али је и ту наилазио на отпор. Они који су оштром жаоком били погођени протестовали су и тражили да му се „рогови пократе“.

Таким радом није Рабнер никад могао бити добро примљен у вишим круговима. Ну то ништа није сметало да му остали свет, по неколико пута издаје дела, и да их, штоно кажу, гута при читању. Његов је стил пријатан, лак и јасан. Језик чист и врло речит, те је тако поред све своје невештине у карактерисању и портретирању индивидуа, ипак имао знатан број читалаца. На нашега Стејића он је био од врло замашног утицаја. У *Забавама* свих пет књига, много је мисли, изрека, резоновања и расуђивања узето из Рабнерових дела. Тај се утицај примећавала донекде и по јасноћи излагања мисли. Стејић је много труда уложио на то да му ствари о којима пише не буду „тавне, заплетене и неразумителне“. А све то имамо и код Рабнера. На чистоту и углађеност језика он је као год и овај, много полагао. Отуда је Вудовић с пуним правом могао рећи да „Стејић пише лепо, слатко пријатно“.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

www.unibg.ac.rs

Колико је овај наш старији књижевник на све то пазио, може се видети из самих његових речи (у другој књизи *Забави*), где каже: „Мени је онај безимени језик, коим још и сад неки пишу, врло не-сносан и мучан постао. Ти људи још неће, не желе, не могу Срби да буду! Докле ће се још то поертати, докле ли мутити и варати? Тешко нашем књижеству!... Но опет се и радујем много, што видим, да се доста многи наши књижевници озбиљски труде, да чисто српски и лепо умне своје послове израде. Ја им јавно за то благодарим, и желим им, највише за љубав њине славе и заслуге, добар напредак. Од нашега Светића и још од неки, кои с њиме ревнују, свашта ми је мило читати... Ортографију моју нити сам рад бранити, нити коме препоручивати. Кад се не може и неће никако она Г. Караџића, лака и правилна да прими, а оно би ја с моје стране најволео да сви по старој, словенској ортографији пишемо; да нам књиге не изгледају до века као камелон или као какви арлекин. То је већ срамота, те велика! Како се знамо на овај начин иностранима с нашим књигама указати?“

На послетку долази објашњење и правдање зашто већа „част предмета“ у овој другој књизи, као и у осталим, није могла бити нова или на нови „оригинални начин представљена“. Све је томе узрок, каже он, што му лекарски позив одузима много времена које би на науку и писање желео и хтео употребити.

Но и поред тих сметњи, његове су *Забаве* ипак добро уређиване. Оне су у српској књижевности попуњавале ону осетну празнину која се примећавала не само у идејама него и у језику. Преводи су у њима тачни и јасни, а ни оригинални радови нису толико слаби за доба када су се писали и када су у свет пуштани.

*

Године 1821, као што смо видели, Давидовић је прекинуо даље издавање свога *Забавника*, а после годину дана (1822) и своје *Српске Новине*, које су тада излазиле у Бечу. Али после десет једанаест година, покрену поново не само *Српске Новине*, него и *Забавник*, са знатно повећаном садржином, и у нешто већем формату, него што је пре био. И *Новине* и *Забавници* излазили су сада, не у Бечу, већ у Крагујевцу, где се 1833 беше основала нова српска штампарија. Но штампарија није остала овде дуго времена. Она је 1835 пренесена у Београд те је и Давидовић сада морао доћи овде и продужити уређивање још годину дана (до 1836).

Као год и ранији, тако и ови *Забавници*, доносили су готово једино преводе, а оно мало ода и других „стихотворенија“, било је више споредна ствар. Писци су се овде још мање наводили него што је било у ранијим забавницима. Крупнијих ствари у њима нема много. Нешто приповедака (арапских, руских, француских и американских „повести“),

две Коцебуове игре, за тим басне, песме, досетке и друге ситнице, чине главни сиже ових забавника.

Тако *Забавник* за 1833¹ поред мањих приповецица са неозначеним писцима, има и једну Геснерову идиалу: „Палемон и Дафнис“, и једну позоришну игру „*Марцел у Ноли*, или великодушије и љубав к истини“, такође без означања писца.

Забавник за 1834, сем осталих незнатнијих ствари донео је и једну Коцебуову оперу под именом „*Феодора*, позоришна игра с певањем у једном дејству“².

Ову игру превео је Димитрије Исаиловић и доцније засебно прештампаво са другим једним Коцебуовим комадом под називом „*Стари Лајбкучер Петра трећег*, истинити догађај у једном дејству“.

Н. Андрић у својој *Prijevodnoj beletristici* (стр. 53), каже о овим двама играма: „За преводиоце се не зна“. Међутим још *Голубица* за 1839, доносећи „списак у Србији напечатани(х) књига по хронолошеском реду“ од 1832—1839 године, дала је врло опширан опис ове књиге, ведећи да је ову превео Димитрије Исаиловић и „Его Императорскому Височеству Александру Николајевичу, посветио“. Уз то још додаје како је „печатано само 20 екземплара“³.

Ст. Новаковић у својој *Библиографији*, такође није назначио преводиоца, а међутим под напоменом каже да је *Стари Лајбкучер* изашао заједно са *Феодором*⁴.

Доиста су ова два Коцебуова комада преведена у једној књизи, и она је посвећена рускоме императору. У примерку што смо га ми имали у рукама, преводилац се потписао, а како се то Новаковићу и Андрићу измакло пред очима, не знамо. Преводилац у својој дугој и досадној посвети, пред самом књигом, наводи разлоге који су га побудили да ове две игре преведе, и моли „милостивејшијег Господара, да убо прими малое делце сие, как знак неограниченија привержености и гљубочајшаго страхопочитенија“. Преводиоцу се, као год и писцу, допао истинити догађај који се у Русији збио за владе Павла I, и Петра III, а нарочито „крајсњејшије черти виспренаго карактера и обожаемаго човекољубија Павла I“ — па је то хтео и на „Сербскиј народни јазик перевести“ да Србима представи руске царева као „Заштитнике, Покровитеље и Ходатаев одержанија народнија свободи“.

¹ Ову годину наша Народна Библиотека нема. Ми смо се послужили примерком из Библиотеке Матиче Српске у Новом Саду.

² *Feodore. Ein Singspiel in einem Aufzuge. (Den Stoff hat eine wahre Begebenheit geliefert). Theater von A. Kotzebue, Bd. XXVI, S. 285—311.*

Први пут изашао у *Almanach Dramatischer Spiele zur geselligen Unterhaltung...* 1812.

³ *Голубица I*, 1839, стр. 278—9.

⁴ *Српска библиографија*, стр. 173, бр. 862—63.

(Ова је или притворство, или истинско непознавање саме ствари. Прво је вероватније но друго). Додуше у *Феодори* је изнет један такав случај, где цар на молбу младе девојке Феодоре прашта казну њеноме оцу, бившем генералу, који је осуђен на прогонство у Сибир. Али откуда он у Сибиру? Каква је то „народна слобода“ где се људи за најмање политичке кривице осуђују на заточење у Сибир и испаштају најгрозније казне што их је човек уопште могао измислити? Али никакво чудо: и писац и преводилац били су дворски људи. Исаиловић је био „воспитатељ младих Књажевј Србски“, а Коцебу један од оних писаца које Немци називају „die charakterlasesten deutschen Schriftsteller“. Средње душе, као увек, и овде су се подудариле, и тешко је погодити ко је већи ласкавац: писац или преводилац.

Превод Исаиловићев је доста добар. Стихови су му бољи него код многих ондашњих преводилаца, пошто је и он сам био некаки песник, ако не прави, даровани песник, а оно бар из моде, јер је такво време било.

Песника је у то доба иначе доста било. И књижевник је лако могао постати сваки ко је само хтео да пише. На каквоћу се није толико назило колико на коликоћу. Требало је само преводити „преповеднице“, или преневати коју песмицу, па је књижевник већ стекао лаворов венац!

Тако у *Забавнику* за 1834, превела је А(на) Е. О(бреновића) две приповетке сасвим обичне садржине, у оном истом досадном маниру и пренемагању, у каквом су биле и остале приповетке *Забавникових* сарадника, а у јавности отпоче читава бура од похвала. Сам уредник (Давидовић) испод прве приповетке у „примјечанију“, даје ову напомену: „За превод: „Елеонору Шеврејку“, и „Огледало супружеске љубави и верности“, имамо благодарити Господични А. Е. О... младој Српкињи, и рођеној и воспитаној у среди Србије. Скромност њена није нам хтела целог имена објавити. Међу тим не може нам забранити, да јавно не признамо, да и избор, и начин писања превода сами довољно сведоче о високим даровима ума и о карактеру њеном. Ако Гчна А. Е. О., која сада топрв дванајесту своју годину навршује, и у напредак занимала се буде књижевним забавама, и ако перо своје и у напредак забављала буде у преводима, то се тврдо уздамо, да ће не само срећно достигнути, но и престигнути оне две три србске списатељице, кое су досад браћи нашој у Австрији понешто писале; престигнуће ји, ако и имају оне много више и бољи средства к удесном изражавању мисли своји, него што ји наша Преводчица има“¹.

(Колико неистине, колико ласкања!)

¹ *Забавник*, 1834, стр. 196.

У *Забавнику* за 1835, Исидор Стојановић посвећује јој поводом тих превода једну оду која се овако завршује:

Србија Мати стећи ће у Теби
(О Боже даруј!...) Аспизију своју,
Сократе која и Алцибијаде

Питаће Роду¹.

Ласкања су зе низала и даље², а наша „Господична Преводчица“ окуражена хвалом и признањем од ондашњих „књижевних капацитета“, труди се да то поверење оправда, и не престаје преводити којекакве Колмане, Чиезе и друге опскурне писце, којима (ваљда опет „из скромности“) није хтела ни имена истицати.

Пада у очи да у *Забавницима* за 1835 и 1836, има више песама, но у претходним годинама. Од песника тадашњих, ту су Сима Милутиновић, Вукашин Радишић, Исидор Стојановић, Владислав Стојадиновић, Глигорије Новаковић, и др.

Карактеристично је овде поменути да се Енгелова причица *Entzückung des Las Casas*, већ и по други пут преводи. (Први пут у *Забавкама* 1831, а сада опет, после четири године у *Забавнику* за 1835). Разлика између овога Давидовићевог превода и онога Стејићевог, врло је мала, управо никаква. Оба су превода тачна и јасна, са језиком који је код њим двојице већ познат.

Од истог писца (Енгела), налазимо у *Забавнику* за 1835, и „Два разговора о смрти“ (*Ueber den Tod. Zwei Unterredungen*). Оба се дијалога у главном своде на то да се докаже како без смрти не може бити живота, како је дакле смрт услов живота (*Tod ist die Bedingung des Lebens*); даље како не треба роптати на промисао Божји што нам је баш ову природу дао, а не какву другу, како је напоследку смрт само једно нужно зло, итд.

Приповетка „Грлице“³ од Theodor'a Körner'a (1791—1813), у преводу А. Е. Обреновићеве (исти *Забавник* 1835), пуна је романтичности, наивна је и детињаста. Па ни превод није баш тако тачан, што се у осталом и по наслову види. У тексту је реч о дивним голубовима (*rothgraue Wildtauben mit schwarzen Kindern im die Hälse*), а

¹ *Забавник*, 1835, стр. 207.

² Видети песму посвећену „А. Е. О... првонајачној сербској списатељици из највећег почитанија певао Данил Младеновић, Правдословија Слешатељ“. *Забавник*, 1836, стр. 171—73).

За тим: „Стихови посвјашчени Сијателној Господичној Анки Обренович, кћери Его Сијателства и Генерала Мајора Ефрема Обреновича“. Од непозната „стихокресатеља“. *Српска Новина, или Магазин за Художество, Књижевство и Моду*, 1838, число 88, стр. 249—250).

³ *Die Tauben. Mündliche Erzählung, schriftlich bearbeitet von Carolin Pichler. Theodor Körner's Sämmtliche Werke, Berlin, 1835, S. 341—44.*

„Господична“ нам прича о грлицама (као да у оригиналу стоји Tur-
teltauben!).

У *Забавнику* за 1836, имамо од исте „списатељице“ А. Е. О. два превода: „Аљина од ликовог платна“ и „Красан пример добротности и благодарности“. Од кога су писца ове приче узете А. Е. О. ништа не каже. Но и остале приповетке у томе *Забавнику* су без назначења својих аутора. Од тога ваља изузети два састава из Хердера („оца путујућег сад (1836), по Србији Барона Хердера“) под натписом „Вечити терет“, и „Повереније и верност“. Ма да ни ту није све забележено како би ваљало да буде, јер је „Вечити терет“ (Die ewige Bürde), остао без икакве напомене да је преведен из Хердера.

Још много горе стоје, са означањем писца, *Забавници* за 1837 и 1838, које је под именом *Уранија* уређивао Димитрије Тирол.

Истакнутији писци који се у овим двама забавницима помињу јесу Ј. Н. Zedlitz (1790—1862), познати А. G. Meissner, Goethe, и Schiller.

Од Гетеа је (у *Уранији* за 1837) превео хрватски песник Антун Михановић један од најзначајнијих одломака из *Фауста*. Тај одломак је из познате сцене „Мартин врт“ (Marthens Garten). Преводилац је исти фрагмент ставио под наслов „Бог“, јер је Гете доиста у њему изнео своје мишљење о Богу и веровање у њега. Када Грета пита Фауста да ли он има какве вере, иде ли у цркву и верује ли у Бога, овај јој одговара да нико, па ни он, не сме поуздано рећи ни *ја верујем у Бога*, нити опет *ја не верујем у њега*. То је ствар субјективнога схватања, главе и срца. А оно што попови и неки филозофи дају позитивне одговоре да Бога заиста има, то је само иронија и будалаштина једна (ihre Antwort scheint nur Spot). Ако човек има склоности и осећања ка неком вишем бићу, онда га он може звати како хоће: срећа, срце, љубав, бог, сасвим је свеједно. Што се мене тиче, вели Фауст, односно Гете, ја за то немам имена. Осећање је све и сва, а име је само клепет или боље дим који пре помрачава сјај божанства, но што га јасно представља.

Jch habe keinen Namen
Dafür! Gefühl ist alles,
Name ist Schall und Kauch,
Umnebelnd Himmelsglut

(Ја имена нејмам
Зањ! Чућење је свеколико!
Име бо је глас и дух
Омаглујућ' рајски жар).

[А. Михановић.]

На основу оваких мисли постали су доцније читави филозофски системи, познати под именом идеализма, који су засновали Јакоби, Фихте и Шелинг. Нарочито се тиме много бавио Јакоби. Он је као и Гете доказивао да се свака вера оснива само по нужди човечјој, да је она нека принуда нашега осећања, која се не да доказивати, као што се не да доказати ни егзистенција Бога; јер таки Бог који би се могао доказати, не би више био Бог, онако како га ми замишљамо; пошто је основа доказу свагда над оним што треба да се докаже. Мишљење пак онога који одриче егзистенцију Божју и верује да су сва људска дела произведена по природном механизму, не може се строго филозофски ни доказивати нити опет спорити.

Исто тако и Фихте објашњава да појам о Богу није могућан, као о некој нарочитој супстанцији. Свака вера у божанство, у којој је нешто више него појам моралнога поретка света, мени је ужас и сасвим је недостојна умнога створења, вели он.

Шелинг слично томе доказује да је Бог непосредни предмет естетичког посматрања, да је он уједно и основа и узрок, и да је по себи немогуће замислити неко суштаство са свешћу, које се одречном снагом у себи самоме не би сужавало. На послетку тражи он да се филозофија религије нипошто не меша са умном религијом. Али доста с тим.

Да ли су ови филозофи такве мисли позајмили од Гетеа, или Гете од њих, нећемо се овде у то упуштати. За нас је само главно, да наведени одломак из *Fausta* представља једно од најјачих места у њему. Да је оно имало многе коментаре, који су га различно тумачили, и да је Гете баш због њега, због оних пантеистичких погледа који су у тим стиховима изражени, проглашен за „незнабошца“, те се противу такога слободнога и произвољнога схваћања вере, беше дигла читава крсташка војна од стране попова и калуђера.

Српска књижевност прве пола прошлога столећа, препевом овога фрагмента много је добила. Још би већа добит по њу била да је преводилац био бољи песник и бољи књижевник. Али нажалост тога овде није било. Име Антуна Михановића српско-хрватској литератури врло мало је познато. Гетеве стихове он преводи сасвим буквално. У њима нема оне прилагодности ка немачком духу, ни оне пластичности која је за сваку поезију, па и преводну, неопходно потребна.

Тако познати почетак Гетеова уломка:

Wer darf ihn nennen?
 Und wer bekennen:
 Ich glaub' ihn.
 Wer empfinden
 Und sich unterwinden
 Zu sagen: ich glaub' ihn nicht?

Der Allumfasser,
Der Allerhalter,
Fasst und erhält er nicht
Dich, mich, sich selbst?
Wölbt sich der Himmel nicht dadroben?
Liegt die Erde nicht hierunten fest?...

Михановић овако преводи:

Ко би смео њега звати?
Ко ли валувати:
Ја 'га верујем?
Ко чућети
Па смионо рети:
Ја 'га не верујем?
Сведаржитељ,
Свехранитељ,
Ел' не даржи, ел' не храни
Тебе, мене, себе он?
Не кружи л' се небо ев' озгар?
Не лежи ли твардно ет' оздал?

И кад не би било оно *валувати*, ни *чућети*, ни *ев' озгар*, ни *ет' оздал*, препев би ипак био слаб, јер је пао у доста невеште руке. Стилистичких и граматичких погрешака у њему је врло много; а употреба архаизама, могла му је пре бити од штете него од користи.

Боље од овога успео је Светићев препев Шилерове песме „Цвеће“, у *Уранији* за 1838. Ради примера наводимо само прве стихове те песмице:

Kinder der verjüngten Sonne,
Blumen der geschmückten Flur,
Euch erzog zu Lust und Wonne,
Ja, euch liebte die Natur...

Светић преводи:

Децо, сунца помлађена,
Цвеће поља кићена,
Вас извела на сласт, радост,
Вас љубила природа...

По себи се разуме, да и код Светића има каткад врло рогобатних стихова, али су они ипак бољи него на пр. Михановићеви.

Иста *Уранија* (од 1833), донела је и један позоришни комад: „*Господар и роб*, драма у два дела, од Ј. Х. Барона Цедлица“, у преводу Др. Ј. Стејића.

Аустријски, немачки писац Цедлиц, познат је највише са својим драмских радова, а за тим као песник, и један од најбољих преводилаца Бајроновог *Childe Harold'a*. Оно што га од многих аустријских писаца одликује, то је сјајна имагинација и врло фини таленат. Стил

му је необично чист, а стих у песми пун ритма и хармоније. Једино што му се може замерити то је недовољно сликање људских страсти, и неверовање у оно што пише. Недостаје му дакле убуђење, а каткад и осећање.

Тенденција преведеног комада Цедлицовог је она иста коју често налазимо и код других старијих немачких драматичара, нарочито код Коцебуа. Наиме: истицање нецивилизованих људи над цивилизованим; изношење веће племенитости код робова него код господара. Када роб Сајд, због неке мале кривице, моли свога господара Дон Ариаса, да га не срамоти преко града, на очиглед толико људи, и по том затвара у тамницу, — овај за то неће ни да чује. А кад се, не знам каквим случајем, у истој гвозденој прегради у затвору нађе и Ариасова жена Флора са дететом, и када их је роб без по муке могао убити, он то не хтеде учинити. На молбу свога бившега господара (Ариаса) Сајд поштеди живот женин и детињи а сам се убија, са последњим уздахом: „Бог нек вас благослови! — то је моја освета!“

Цела игра тече доста глатко, нема великих погрешака у цртању карактера, а дијалози су живи и са прилично емоционалном јачином.

Но преводилац ипак није учинио најбољи избор. Цедлиц је имао лепших позоришних комада, па је ваљало њих преводити. Али судећи по овој драми, и по маломе броју превода од овога писца, изгледа да га наши преводиоци нису добро ни позивали. И ово што је од њега преведено, више је случајно, и по свој прилици из каквога бечкога забавника.

(Свршиће се)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БЛИОТЕКА

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Методика Историје, израдио *Мих. М. Станојевић*, учитељ.
Београд. Нова Штампарија „Давидовић“. 1909. Страна 112.

Историја има у себи врло много васпитних момената и због тога заузима веома угледно место у наставном програму народне школе. Пошто говори о догађајима, који су се збили временом и простором далеко од нас, она долази у најтеже предмете. Ово вреди нарочито за наше прилике, јер се предаје врло рано, када деца нити имају довољно претходних знања, нити су толико умно развијена, да могу разумети историјске догађаје. Уз те тешкоће долази и неправилна обрада овог предмета. Настава из историје не пружа конкретне и типске примере, већ се служи сувопарним саопштавањем имена, бројева и догађаја. Место да утиче на осећајну страну и образовање воље, она се једино обраћа памћењу!

Ми не избилујемо списима, који би излагали савремене методе појединих наставних предмета. Шта више у томе смо врло сиромашни. Да би попунио празнину, г. Станојевић нам је пре три године пружио „Методику земљоп. наставе“, а сада нам ево даје и „Методику историје“, коју овде приказујемо. При писању своје књиге писац се послужи осем наше сиромашне педагошке литературе и најбољим немачким методикама историјске наставе, као што су од Руша, Розенбурга, Рудеа и др.

Ма да књига није велика, опет даје јасан одговор на сва важнија питања, која се односе на методику историјске наставе. У приступу, који захвата седам страна, износи у главnome све, што треба претходно знати при изучавању методике овог предмета. Ту се објашњава појам о историји и причи, говори о подели историје, њеном задатку, узрочности и последици догађаја, историјским идејама и личностима итд.

Књига је подељена на петнаест глава. У првој се износи укратко историја методике ове наставе. Ту су гледишта Коменскога, Лока, Русоа и др. философа, а завршује се историјском наставом у Француској и Енглеској.

У другој глави се говори о задатку и важности историјске наставе, буђењу и развијању социјалних, етичких, религијских, емпиријских и спекулативних интереса.

У осталим главама се говори о психолошкој подлози, избору наставног градива, методима, припремној настави, обради метод. јединица, понављању градива, обради културно-историј. градива, олакшавању памћења, уџбеницима и њиховој употреби, о најглавнијим манана пир предавању и најпосле о припреми учитељевој за предавање и усавршавање његово.

На крају књиге су изнети најважнији методички списи историјске наставе на немачком језику за оне, који се служе немачким језиком, а при том желе да се опширније упознају с методиком ове наставе.

Књига г. Станојевића је једновремено методика, историја развитка историј. наставе и путовођа кроз литературу. Писац је темељно проучио сва важнија дела и ма да не иде много у ширину, представљаће му је јасно, живо и свеже. Читаће књиге оставља пријатан утисак и гони на размишљање.

Писац је познат радник на педагошкој књижевности и ја немам потребе много да говорим. Оно што смо од њега очекивали, то нам је и дао. Код њега су искуство и теорија спојени уједно. Књига ће корисно послужити и ми је топло препоручујемо.

Београд

Брета Јонић.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Б Е Л Е Ш К Е

БЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ И ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Бугарска и Србија¹

1. Површина.

По попису становништва од 1900 г., који је по реду трећи за Бугарску с Источном Румелијом, површина краљевине Бугарске износи 96.345.5 квадратних километара; а површина краљевине Србије износи 48.302.6 квадрат. километара.

Бугарска је подељена на 12 округа и 71 срез, и према томе износи просечна површина једнога округа 8.028.2, а једнога среза 1.361.3 квадрат. километара.

Србија има 17 округа и 81 срез. Од целокупне површине долази просечно на један округ 2.841.7, а на један срез 596.2 квадрат. километара.

2. Становништво.

Становника било је 1900 године у Бугарској 3,744.283, и према површини долази их 39 на један квадратни километар.

По попису од 31 децембра 1900 год., у Србији се нашло 2,492.882 становника. На један квадратни километар долази просечно по 52 становника, дакле 13 више него у Бугарској.

¹ Крајем 1907 год. издала је Управа Бугарске Статистике своју публикацију: *Населѐнето въ България*, у којој је објавила резултат пописа становништва од 31 децембра 1900 год., упоредо с резултатима ранијих пописа.

Г. Богољуб Јовановић, управник државне статистике у пензији, повадио је најглавније моменте тога пописа и поредио их с нашим пописним подацима из исте 1900 године, па изнео, ових дана, у нарочитој књижици под насловом: *Становништво краљевине Бугарске по попису од 1900 године*.

Из ове књижице ми смо узели неке статистичке моменте и износимо их укратко у белешкама под стављеним насловом.

Хвала г. Јовановићу, који — и ако у покоју — не жели покоја, већ нам и сада пружа доказе своје вредноће, као што сведочи и ова књижица. Књижицу ову препоручујемо свима који се интересују ходом своје отаџбине и суседне Бугарске.

Од 1893 до 1900 године увећао се у Бугарској број становника са 5 или 14·7 процен. на квадратном километру. У Србији порастао је број становника у периоду од 1895 до 1900 године за 4 или 8·3 процен. на квадратном километру.

У Бугарској креће се просечни број становника на једном квадратном километру између 26 и 51, а у Србији између 34 и 105.

3. Грађани и сељани.

Кад се становништво по месту становања подели на грађане и сељане, било је године 1900 становника

	у Бугарској		у Србији	
	свега	у %	свега	у %
грађана	751.259	20·06	331.015	14·08
сељана	2.993.024	79·94	2.141.867	85·92
У опште	3.744.283	100·00	2.492.882	100·00

Из ових бројева види се, да је у Бугарској грађана много више него у Србији, и ако је тамо варошких места мање него овде; она су, дакле, јаче насељена.

Године 1900 било је само 79 градова у Бугарској. У Србији било је исте године таквих места (градова и градића) 82. Према томе долазило је просечно становника на једно градско место у Бугарској 9.510, а у Србији 4.280.

У Бугарској има 20 градова који имају више од 10.000 становника; у Србији је таквих градова 8.

Престоница краљевине Бугарске имала је 1900 године 67.789 становника, а Београд имао је исте године 69.769 становника. У Бугарској су још три града који имају преко 30.000 становника. То су: Пловдив са 43.033, Варна са 34.922 и Русе (бугарски назив за град Рушчук) са 32.712 становника. У Србији имао је само Ниш 24.573 становника.

И села су у Бугарској већа него у Србији. Године 1900 било је тамо 166 села која су имала више од по 2.000 становника. У Србији било је таквих села 73. Исто тако и општине су у Бугарској веће него у Србији.

Поређењем броја градских становника с бројем сеоских становника излази, да на једнога градскога становника долазе у Бугарској 4 сеоска а у Србији 6 сеоских становника.

Што се тиче прираштаја становништва у опште, нема велике разлике између Бугарске и Србије. Кад би садашњи проценат прираштаја остао сталан и у Србији и у Бугарској, становништво би се удвојило у Србији за 45·5 а у Бугарској за 42·5 година.

4. Вера.

Године 1900 било је становника

	вере	у Бугарској	у Србији
православне		3.019.999	2.460.515
мухамедовске		643.300	10.423
— Мојсијеве		33.663	1.399
католичке		28.569	5.729
протестантске		4.524	14.745
друге које		14.228	71
Свега		3.774.283	2.492.882

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

Од сто становника било је:

<i>вере</i>	<i>у Бугарској</i>	<i>у Србији</i>
православне . . .	80·66	98·70
мухамедовске . . .	17·18	0·42
Мојсијеве	0·90	0·06
католичке	0·76	0·23
протестантске . . .	0·12	0·59
друге које	0·32	0·00
<i>Свега</i>	<i>100·00</i>	<i>100·00</i>

У Бугарској, дакле, има неправославних много више него у Србији. На хиљаду православних становника долазило је неправославних

<i>у</i>	<i>по градовима</i>	<i>по селима</i>	<i>у оштите</i>
Србији	63	5	13
Бугарској	274	230	240

Да изнесемо и у овом погледу поређење између Софије и Београда. Тако, било је становника:

<i>у Софији</i>			<i>у Београду</i>	
<i>вере</i>	<i>свега</i>	<i>у проценту</i>	<i>свега</i>	<i>у проценту</i>
православне	53.506	78·93	53.252	83·50
католичке	2.511	3·70	6.564	9·41
протестантске	624	0·92	9.47	1·35
Мојсијеве	8.720	12·86	3.730	5·34
мухамедовске	2.021	2·99	2.36	0·34
друге које	407	0·60	40	0·06
<i>Свега</i>	<i>67.789</i>	<i>100·00</i>	<i>69.769</i>	<i>100·00</i>

На сто православних долазило неправославних у Београду 20, а у Софији 27.

5. Писменост.

Основна школа утиче на ширење писмености.

Године 1901—2 Бугарска је имала 4522 основне школе са 7919 наставника и 329.267 ученика и ученица. Осим тога, има 64 забавишта са 6 учитеља и 71 учитељицом и 2590 мушке и 2630 женске деце.

Буџет бугарског министарства просвете за 1899 годину износио је 7.973.736 лева.

Србија је године 1901—2 имала 1142 основне школе са 2043 наставника и 110.212 ученика и ученица.

Буџет српског министарства просвете за 1899 годину износио је 2.902.673 динара.

По попису од 1900 године било је у Бугарској писмених

просветни гласник, II књ., 7 и 8 св., 1909.

	у опште			од 100 становника ¹		
	мушких	женских	свега	мушких	женских	свега
по градовима	219.651	119.322	338.972	56·54	32·89	45·12
по селима	468.331	86.378	554.699	30·79	5·87	18·53
У опште	687.982	205.690	893.672	36·03	11·21	23·77

На сто писмених градских становника долазило је писмених по селима, и то мушких 54·4, женских 17·9 и у опште 41·1.

А на сто писмених женских долазило је писмених мушких и то: по градовима 58·2, по селима 191, а у опште 31·1.

У Србији се нашло 1900 године писмених

	у опште			од 100 становника		
	мушких	женских	свега	мушких	женских	свега
по градовима	114.425	52.155	166.580	57·13	34·61	47·32
по селима	237.366	19.487	256.853	21·96	1·84	11·99
У опште	351.791	71.642	423.433	27·02	5·91	18·03

На сто писмених грађана долазило је 25·3 писмених сељана. Ова размера између писмених грађана и сељана била је посебице за мушке као 100 : 38·4, а за женске као 100 : 5·3.

Поређењем релативнога броја писмених мушких с бројем писмених женских, излази, да је у опште на сто првих долазило ових других 21·9; посебице по градовима 60·6, а по селима 8·4.

На сто писмених мушких, женских и у опште у Бугарској долазило је у Србији писмених

	мушких	женских	у опште
по градовима . . .	101·1	105·2	104·6
по селима	71·3	31·3	64·7
У опште	75·0	52·8	71·3

Одвојено у престоницама било је године 1900 писмених

	у Београду		у Софији	
	свега	од 100 становника	свега	од 100 становника
мушких	28.887	71·68	26.308	68·87
женских	17.011	57·66	12.644	42·72
У опште	45.898	65·76	38.952	55·98

На сто писмених у Београду долазило је у Софији писмених:

мушких	96
женских	74
У опште	85

¹ У бугарској статистици за одређивање писмених узето је у рачун све становништво, дакле и деца која нису дорасла за школовање. С тога је ради поређења у овом погледу Србије са Бугарском узето све становништво и у Србији.

НОВЕ КЊИГЕ

1. *Катихизис за народ*, или разговор о хришћанско-православној вери, од епископа тимочког Мелентија. У Зајечару. 1909.

2. *Методика историје*. Израдио Мих. М. Станојевић, учитељ. Нова штампарија — „Давидовић“ Љуб. М. Давидовића у Београду. 1909. г. Цена 1·50 дин.

3. *Прилози за историју Срба у Угарској*, у XVI, XVI и XVIII веку, I књига, од Јована Радонића. (Књиге Матице Српске бр. 25 и 26. Зборник историјских докумената, II). Издање Матице Српске у Нов. Саду. 1909.

4. *Хришћанска наука* за ученике и ученице првог разреда средњих школа. Израдио Јосиф В. Стојановић, професор јагодинске учитељске школе. Благословио архиепископ београдски и митрополит српски, господин Димитрије. Београд. Цена 1 динар.

5. *Uvod u eksperimentalnu psihologiju*. Napisao D-r Rado-savljević. Prvi dio: nauka o elementarnim duševnim pojavama. S mnogo slika i tabela. U Zagrebu. Naklada Hrv. Pedagoško-književnoga zbora, 1908.

6. *Прилози за реформу наше средње школе*. Написао Милан Ј. Гајић, професор. Ниш. 1909. Цена 0·50 дин.

ЈАВНЕ ЗАХВАЛНОСТИ

Г. *Живко Миливојевић*, полицијски писар среза кључког, поклатно је 13 ком. разних књига, да се о годишњем испиту раздаду одачним и врло добрим ђацима кладовске школе.

Г. *Милун В. Миловић*, гостиничар из Београда, поклатно је основној школи павличкој, у округу чабанском, за спомен што га је ова школа учинила писменим, 10 комада одабраних књига у вредности 15 дин., да се њима о годиш. испиту награде одачници ученици.

Г. *Вока П. Богојевић*, свештеник из Кисиева, у округу пожаревачком, поклатно је 20 комада разних књига да се раздаду ђацима кисиевске школе који су одачници по учењу и примерног владања.

»Друштво за улепшавање и унапређење варошице Ражањ« поклатно је витосевачкој школи, у срезу ражањском, 27 комада разних привредних књига, да се раздаду бољим а сиротнијим ученицима.

Г. *Милан П. Ворђевић*, ђакон и писар нишког дух. суда, поклатно 10 комада књига епископа тимочког г. Мелентија „Катихизис за народ“.

Г. *Петар Ворђевић*, свешт. витосевачки, два „Календара Народ. новина“.

WWW.UNILIB.RF. *Г. Радивоје Јовановић*, адвокат из Београда, поклонио 10 комада разних књига, да се поклоне најбољим ђацима основ. школе у Баричу, срез посавски.

Г. Јован Станојевић, архитекта и предузимач железничке пруге Аранђеловац—Лајковац, поклонио 19 комада, да се раздаду најбољим ђацима у школи лазаревачкој, а 13 комада да се раздаду ђацима школе печанске.

Г. Милош Костангиновић, војно-судски капетан, поклонио одличној ученици IV разреда зајечарске основне школе, „Народне новине“ за целу годину.

Г. Радоје Илић, трговац из Слатине, поклонио пет динара те је купљено 10 књига „Напредак“ и раздао о испиту ученицима IV разреда зајечарске основне школе.

Г. Бока Н. Крстић, благајник Ст. Соли из Ниша, послао је 10 ком. књига: „Миланово школовање“, које су о Петрову-дне раздање одличним ученицима ладешке школе, у округу крушевачком.

Г-ђа Круна, жена пок. ђенерала Јована Мишковића, поклонила је књижици блазнавске школе, у округу крагујевачком, 116 разних одабраних књига из књижице пок. ђенерала и њеног пок. сина Војина — ради сећања на њих.

Г-ца пок. Радојка Св. Блазнавац поклонила је истој књижици 15 разних књига, као спомен што је у овој школи довршила своје основно школовање.

Г. Александар Пржић, наставник пртања у лесковачкој гимназији, послао је своју мапу округа пожаревачког, да се на Петров-дан поклони једноме одличном ђаку IV разреда кулске школе, у округу пожаревачком.

Г. Христифор Коцић, порезник из Пирота, поклонио је 12 одабраних књига да се о годишњем испиту раздаду одличним ученицима школе бабушничке, у окр. пиротском.

Управе школске и овим путем изјављују именованима своју топлу захвалност.

„Просветни гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 дин., за друге земље 15 дин. у злату (франака). — Прегилата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство Просвете и Црквених Послова у Београду). Они се, на захтев писана, враћају.